

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

ACFC/SR/III(2017)002rev

/Georgian language version/

**Third Report submitted by Georgia pursuant to Article 25, paragraph 2 of the
Framework Convention for the Protection of National Minorities**

(Received on 12 July 2017)

საქართველოს მესამე ანგარიში
ეროვნულ უმცირესობათა დაცვის შესახებ
ევროპული ჩარჩო კონვენციის 25-ე მუხლის 2 პარაგრაფის შესაბამისად
(2017 წლის 30 მარტი)

შესავალი.....	3
I. ეთნიკური უმცირესობები საქართველოში მესამე საანგარიშო პერიოდისთვის	6
II. საქართველოს მთავრობის მიერ განხორციელებული ქმედებები ეროვნულ უმცირესობათა დაცვის ევროპული ჩარჩო კონვენციის ოპერატიული ნაწილის მუხლების მიხედვით (მუხლები 4-18)	7
დანართი 1. საქართველოს ეთნიკური რუკა 2017 წლის მდგომარეობით.....	42
დანართი 2. საქართველოში მცხოვრები ეთნიკური ჯგუფები სტატისტიკური მონაცემების მითითებით (2014 წლის საქართველოს საყოველთაო აღწერის მონაცემებით)	43
დანართი 3. ეთნიკური უმცირესობების ხვადასხვა მოწვევის პარლამენტში; 1990-2016 წწ.....	45
დანართი 4. ეთნიკურ უმცირესობათა კულტურისა და თვითმყოფადობის შენარჩუნების მიზნით განხორციელებული ღონისძიებები (2013-2016 წწ.).....	46
დანართი 5. საქართველოსა და აზერბაიჯანს, საქართველოსა და სომხეთს შორის გაფორმებული ორმხრივი შეთანხმებები	57
დანართი 6. სამოქალაქო თანასწორობისა და ინტეგრაციის სახელმწიფო სტრატეგია და 2015-2020 წწ. სამოქმედო გეგმა	70

შესავალი

2006 წელს საქართველოს პარლამენტმა მოახდინა ეროვნულ უმცირესობათა დაცვის შესახებ ევროპული ჩარჩო კონვენციის რატიფიცირება და შესაბამისად, საერთაშორისო თანამეგობრობის წინაშე აიღო ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენელთა უფლებების დაცვისა და ქვეყნის განვითარებაში მათი ღირსეული მონაწილეობის უზრუნველყოფის ვალდებულება. საქართველოს მთავრობა განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე, მათ შორის მის განუყოფელ ტერიტორიაზე, აფხაზეთსა და ცხინვალის რეგიონში/სამხრეთ ოსეთში, მცხოვრებ ეთნიკურ უმცირესობათა უფლებების დაცვას, მათი იდენტობის შენარჩუნებასა და სამოქალაქო ინტეგრაციას. აფხაზეთსა და ცხინვალის რეგიონები ოკუპირებულია რუსეთის ფედერაციის მიერ და არსებობს აქ მცხოვრები ეთნიკური ჯგუფების იდენტობის დაკარგვის საფრთხე, განსაკუთრებით მათი უფლებების დაცვის მონიტორინგის მექანიზმების არარსებობის პირობებში.

საქართველოს მიერ ევროსაბჭოს წინაშე “ეთნიკურ უმცირესობათა დაცვის ევროპული ჩარჩო კონვენციის” შესრულების შესახებ მეორე სახელმწიფო ანგარიშის წარდგენის შემდეგ საქართველოს შიდა პოლიტიკაში მნიშვნელოვანი ცვლილებები მოხდა. 2012 წელს ჩატარებული საპარლამენტო არჩევნების შედეგად ხელისუფლება მშვიდობიანი და დემოკრატიული გზით შეიცვალა. კერძოდ, ხელისუფლებაში “ერთიანი ნაციონალური მოძრაობის” მმართველობა ჩაანაცვლა კოალიცია “ქართული ოცნების” მმართველობამ. 2016 წელს ჩატარებული საპარლამენტო არჩევნების შედეგად „ქართული ოცნება“ ხელმეორედ მოვიდა ხელისუფლებაში, ამჟამად საკონსტიტუციო უმრავლესობით. უკანასკნელი ხუთი წლის მანძილზე ეთნიკურ უმცირესობათა მიმართ ხელისუფლების პოლიტიკამ მნიშვნელოვანი პოზიტიური ცვლილებები განიცადა, მათ შორის გაუმჯობესდა ინსტიტუციური მართვის არსებული მექანიზმებიც.

მნიშვნელოვანი ცვლილება შეეხო ეთნიკურ უმცირესობათა საკითხებით დაკავებულ მთავარ პასუხისმგებელ სამთავრობო უწყებას. 2012 წელს ხელისუფლების შეცვლისთანავე პრემიერ-მინისტრის დადგენილებით შეეცვალა სახელწოდება – რეინტეგრაციის საკითხებში საქართველოს სახელმწიფო მინისტრის აპარატს დაერქვა შერიგებისა და სამოქალაქო თანასწორობის საკითხებში საქართველოს სახელმწიფო მინისტრის აპარატი. სახელწოდების ცვლილებასთან ერთად გადაიღდა ნაბიჯები ეთნიკურ უმცირესობათა მიმართ უნიფიცირებული და კოორდინირებული პოლიტიკის განხორციელებისაკენ. აღნიშნული პოლიტიკის ფარგლებში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანისია ხლეა საქართველოს მთავრობის მიერ 2015 წლის აგვისტოში „სამოქალაქო თანასწორობისა და ინტეგრაციის სახელმწიფო სტრატეგიისა და 2015-2020 წლების სამოქმედო გეგმის“ დამტკიცება. აღნიშნული დოკუმენტი საქართველოს მთავრობის მიერ 2009 წელს ინიცირებული „შემწყნარებლობისა და სამოქალაქო ინტეგრაციის ეროვნული კონცეფციისა და 2009-2014 წლების სამოქმედო გეგმის უშუალო გაგრძელებას წარმოადგენს. ახალი სტრატეგიის შემუშავებას წინ უძღოდა წინა წლების კონცეფციისა და სამოქმედო გეგმის შესრულების შეფასების დოკუმენტი. ამ დოკუმენტმა, რომელიც ერთობლივად მომზადდა სახელმწიფო მინისტრის აპარატისა და დამოუკიდებელ ექსპერტთა ჯგუფის მიერ, გამოავლინა ის დადებითი და უარყოფითი ტენდენციები, რაც შეიმჩნეოდა კონცეფციის განხორციელებისას. მიღებული დადებითი შედეგები, ასევე ყველა ხარვეზი თუ ნაკლოვანება გათვალისწინებულ იქნა და სწორედ ამ ანალიზს დაეფუძნა ახალი სტრატეგია და სამოქმედო გეგმა. ახალი დოკუმენტის შემუშავების პროცესში გაიმართა ფართო საკონსულტაციო საქმიანობა ეთნიკურ უმცირესობათა თემების წარმომადგენელთა მონაწილეობით. დოკუმენტის საერთაშორისო

ექსპერტიზა ჩაუტარა ეროვნულ უმცირესობათა საკითხებში ეუთოს უმაღლესი კომისრის ოფისმა.

დოკუმენტის შემუშავება და ახალი სამოქმედო გეგმის დასახვა ერთმნიშვნელოვნად პოზიტიურად იქნა შეფასებული როგორც ადგილობრივი, ასევე საერთაშორისო ექსპერტების მიერ. სამოქალაქო ინტეგრაციის პოლიტიკის ახალი დოკუმენტი ეყრდნობა თანასწორობის პრინციპსა და მიდგომას – „მეტი მრავალფეროვნება, მეტი ინტეგრაცია“; დოკუმენტის ზოგადი მიზანი ითვალისწინებს საზოგადოების თითოეული წევრის კულტურული ფასეულობებისა და იდენტობის დაცვას. სამოქალაქო ინტეგრაცია კი აღქმულია, როგორც ყველა ეთნიკური ჯგუფის წარმომადგენლისათვის ქვეყნის განვითარებაში სრულფასოვანი მონაწილეობისთვის სათანადო პირობების შექმნა.

სახელმწიფოს ხედვის თანახმად, სტრატეგიული მიზნები ოთხი ძირითადი მიმართულების გარშემოა გაერთიანებული: **თანაბარი და სრულფასოვანი მონაწილეობა სამოქალაქო და პოლიტიკურ ცხოვრებაში; თანაბარი სოციალური და ეკონომიკური პირობებისა და შესაძლებლობების შექმნა; ხარისხიანი განათლების ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფა და სახელმწიფო ენის ცოდნის გაუმჯობესება; ეთნიკურ უმცირესობათა კულტურის შენარჩუნება და ტოლერანტული გარემოს უზრუნველყოფა**¹. სტრატეგიის სამოქმედო გეგმით განსაზღვრულია ხუთი წლის მანძილზე განსახორციელებელი სხვადასხვა კონკრეტული ღონისძიება, შესაბამისი პასუხისმგებელი უწყებების მითითებით. სტრატეგიით ასევე გათვალისწინებულია ყოველი კალენდარული წლის ბოლოს შემდგომი წლის მანძილზე განსახორციელებელი ერთწლიანი სამოქმედო გეგმის შემუშავებაც. დოკუმენტი ასევე აყალიბებს განხორციელების ანგარიშგებისა და შეფასების მექანიზმებს, რომლის მიხედვითაც ყოველწლიურად მზადდება შესრულების ანგარიში, ასევე გათვალისწინებულია შუალედური და საბოლოო შეფასების დოკუმენტის შემუშავება.

დამტკიცებული სტრატეგიული დოკუმენტი ითვალისწინებს უფრო მეტ ინტერაქციას უმრავლესობასთან, რამეთუ სამოქალაქო ინტეგრაცია არის პროცესი, რომელშიც ჩართულია მთელი საზოგადოება, მისი თითოეული წევრი. სტრატეგიის მნიშვნელოვანისია ხლევა ისეთი საკითხების გათვალისწინება, როგორცაა მცირერიცხოვან და მოწყვლად ეთნიკურ უმცირესობათა მხარდაჭერა. დოკუმენტით სახელმწიფო იღებს ვალდებულებას, დააკმაყოფილოს მცირერიცხოვან და მოწყვლად ეთნიკურ ჯგუფთა საგანმანათლებლო და სამართლებრივი საჭიროებები, აგრეთვე დანერგოს სასწავლო დაწესებულებებში ამ ჯგუფების ენების სწავლება. სტრატეგიის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი სიახლეა გენდერული ასპექტების გათვალისწინება, რაც გულისხმობს ეთნიკურ უმცირესობას მიკუთვნებულ ქალთა უფლებების დაცვის, აგრეთვე მათი საჭიროებებისა და ინტეგრაციის უზრუნველყოფის ხელშეწყობის ვალდებულებას სახელმწიფოს მხრიდან.

სახელმწიფო სტრატეგიისა და სამოქმედო გეგმით გათვალისწინებული ღონისძიებათა ჯეროვნად და ეფექტიანად განსახორციელებლად სახელმწიფო მინისტრის აპარატი კოორდინაციას უწევს სამთავრობო უწყებათაშორის სახელმწიფო კომისიას, რომელიც აერთიანებს ეთნიკურ უმცირესობათა სამოქალაქო ინტეგრაციის პოლიტიკის განხორციელებაში ჩართულ ყველა სამინისტროსა და სხვა სახელმწიფო უწყებას. სახელმწიფო მინისტრის აპარატის ამჟამინდელი მართვის პირობებში კომისიის მუშაობა უფრო ეფექტური და ქმედითი გახდა,

¹სამოქალაქო თანასწორობისა და ინტეგრაციის სახელმწიფო სტრატეგია და 2015-2020 წწ. სამოქმედო გეგმა, საქართველოს მთავრობა, 2015.

რასაც ადასტურებს ჩატარებული სხდომების რაოდენობა და განხილული საკითხების ფართო ჩამონათვალი. ეთნიკურ უმცირესობათა დაცვისა და სამოქალაქო ინტეგრაციის პოლიტიკის სფეროში ინსტიტუციური მართვის მექანიზმების ფორმალური გამართვის პარალელურად უკანასკნელ წლებში აგრეთვე მკაფიოდ განისაზღვრა შესაბამისი სახელმწიფო სტრუქტურების ფუნქციური დატვირთვა და მოვალეობები. უწყებათაშორისი კომისიის ფარგლებში ჩამოყალიბდა თემატური სამუშაო ჯგუფები, რომელთა ფარგლებშიც კომისიის წევრები და არასამთავრობო სექტორის წარმომადგენლები ერთობლივად განიხილავენ აქტუალურ საკითხებს თუ გამოწვევებს და ამზადებენ წინადადებებსა და რეკომენდაციებს. 2017 წლისთვის შესაბამისი ღონისძიებები და მოვალეობები შემდეგი სამინისტროებისა და უწყებების მიხედვით არის გადანაწილებული:

- საქართველოს კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო;
- საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო;
- საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტრო;
- საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო;
- საქართველოს იუსტიციის სამინისტრო;
- საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო;
- საქართველოს სპორტისა და ახალგაზრდობის საქმეთა სამინისტრო;
- საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტრო;
- ევროპულ და ევროატლანტიკურ საკითხებში საქართველოს სახელმწიფო მინისტრის აპარატი;
- საქართველოს სახალხო დამცველის აპარატი;
- საქართველოს ცენტრალური საარჩევნო კომისია;
- ქ. თბილისის მუნიციპალიტეტის საკრებულო;
- ქ. ბათუმის მერია;
- ქვემო ქართლის სახელმწიფო რწმუნებულის-გუბერნატორის ადმინისტრაცია;
- სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო რწმუნებულის-გუბერნატორის ადმინისტრაცია;
- კახეთის სახელმწიფო რწმუნებულის-გუბერნატორის ადმინისტრაცია;
- საქართველოს საზოგადოებრივი მაუწყებელი;
- სსიპ - მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ეროვნული ცენტრი;
- სსიპ - შეფასებისა და გამოცდების ეროვნული ცენტრი;
- სსიპ - საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს აკადემია;
- საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა;
- საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტრო;
- საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტრო;
- სსიპ ზ. ჟვანიას სახელობის სახელმწიფო ადმინისტრირების სკოლა;
- სსიპ დ. აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს ეროვნული თავდაცვის აკადემია;
- საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური.

საქართველოს ამჟამინდელი მთავრობის მიერ ეთნიკურ უმცირესობათა ინსტიტუციური მართვის სფეროში მიღებული მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილება იყო პოლიტიკის გამიჯვნა ეთნიკურ უმცირესობებსა და რელიგიურ უმცირესობებს შორის. ეთნიკურ უმცირესობათა ინტეგრაციის კომპონენტს კოორდინაციას უწევს შერიგებისა და სამოქალაქო თანასწორობის საკითხებში საქართველოს სახელმწიფო მინისტრის აპარატი; რაც შეეხება რელიგიურ

მრავალფეროვნებასა და რელიგიურ უმცირესობათა პრობლემატიკას, ამ სფეროს კურირებს და კოორდინაციას უწევს რელიგიის საკითხთა სახელმწიფო სააგენტო, რომელიც მთავრობის განკარგულებით 2014 წელს შეიქმნა და რომელსაც დაევალა სახელმწიფოს რელიგიური პოლიტიკის მართვა.

ეთნიკური უმცირესობები საქართველოში მესამე საანგარიშო პერიოდისთვის

საქართველოს მიერ უმცირესობათა დაცვის ევროპული ჩარჩოკონვენციის შესრულების შესახებ მესამე ანგარიშის წარდგენის პერიოდისათვის ქვეყანაში ეთნიკურ უმცირესობათა განსახლების, მოსახლეობის სიმჭიდროვისა და ეთნიკური ჯგუფების რაოდენობის შესახებ შეიძლება დავყვრდნოთ 2014 წელს საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სააგენტოს მიერ ჩატარებული საქართველოს მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის შედეგებს, რომელიც ოფიციალურად გამოქვეყნდა 2016 წელს. წინა, 2002 წლის, მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის მსგავსად, ამჯერადაც სტატისტიკის სამსახურს მოსახლეობის გამოკითხვისათვის შედგენილ კითხვარებში გათვალისწინებული ჰქონდა კითხვები ეთნიკური და რელიგიური კუთვნილების დასადგენად. აღნიშნული მონაცემების თანახმად, ეთნიკურ უმცირესობათა წილი საქართველოს მოსახლეობის 13.2 პროცენტს შეადგენს². რაოდენობით ყველაზე მსხვილიჯგუფებია აზერბაიჯანელები (6.2 პროცენტი) და სომხები (4.5 პროცენტი), რომლებიც კომპაქტურად არიან წარმოდგენილი ქვეყნის სამხრეთ რეგიონებში (ქვემო-ქართლისა და სამცხე-ჯავახეთის რეგიონები), ხოლო დანარჩენი ეთნიკური ჯგუფები კომპაქტურ დასახლებებს ნაკლებად ქმნიან და დისპერსულად განსახლებული არიან სხვადასხვა რეგიონსა თუ ურბანულ ცენტრში.

რაც შეეხება რელიგიურ მიმდინარეობებს, ყველაზე მრავალრიცხოვანი მიმდევარი ჰყავსსაქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიას (მოსახლეობის 83.4 პროცენტი); რიცხოზრივად მეორე რელიგიაა ისლამი (10.7 პროცენტი), შემდეგ – სომხური სამოციქულო ეკლესია (2.9 პროცენტი). სხვარელიგიური მიმდინარეობის მიმდევართა რაოდენობა, ოფიციალური აღწერის მონაცემებით, ერთ პროცენტსაც არ შეადგენს.

საქართველოს ეთნიკური მრავალფეროვნების შესახებ სტატისტიკური მონაცემები და რეგიონების მიხედვით უმცირესობათა განსახლების ამსახველი მონაცემები წარმოდგენილია პირველ და მეორე დანართებში.

²აღსანიშნავია, რომ 2014 წელს საქართველოს მოსახლეობის საყოველთაო აღწერა არ ჩატარებულა აფხაზეთისა და ცხინვალის რეგიონის/სამხრეთ ოსეთის ტერიტორიებზე.

საქართველოს მთავრობის მიერ განხორციელებული ქმედებები ეროვნულ უმცირესობათა დაცვის ევროპული ჩარჩო კონვენციის ოპერატიული ნაწილის მუხლების მიხედვით (მუხლები 4-18)

მუხლი 4

- 1. მხარეები იღებენ ვალდებულებას, უზრუნველყონ ეროვნულ უმცირესობისადმი კუთვნილი პირებისკანონის წინაშე თანასწორობა და კანონის მიერ თანაბარი დაცვა. აკრძალულია ეროვნული უმცირესობისადმი კუთვნილებაზე დაფუძნებული ნებისმიერი დისკრიმინაცია.*
- 2. აუცილებლობის შემთხვევაში მხარეები იღებენ ვალდებულებას მიიღონ ადეკვატური ზომები იმისათვის, რომ ეკონომიკური, სოციალური, პოლიტიკური და კულტურული ცხოვრების ყველა სფეროში ხელი შეუწყონ სრულფასოვანი და ეფექტური თანასწორობის დამკვიდრებას ეროვნულ უმცირესობასა და უმრავლესობას მიკუთვნებულ პირებს შორის. ამ მხრივ ისინი სათანადოდ გაითვალისწინებენ იმ პირების სპეციფიკურ მდგომარეობას, რომლებიც მიეკუთვნებიან ეროვნულ უმცირესობებს.*

ჩარჩო კონვენციის მე-4 მუხლის ზოგადი პათოსიდან გამომდინარე, საქართველოს მთავრობამ გადადგა მნიშვნელოვანი ნაბიჯი ანტიდისკრიმინაციული საკანონმდებლო ბაზის შესაქმნელად. კერძოდ, 2014 წლის მაისში ძალაში შევიდა საქართველოს მთავრობის ინიციატივით შემუშავებული კანონი დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ, რომელიც კრძალავს ნებისმიერი სახის დისკრიმინაციას; გათვალისწინებულია სხვადასხვა უმცირესობათა ჯგუფების სამართლებრივი ინტერესებიც. კერძოდ, კანონი უზრუნველყოფს თანასწორობას – რასის, კანისფერის, ენის, სქესის, ასაკის, მოქალაქეობის, წარმოშობის, დაბადებისადგილის, საცხოვრებელიადგილის, ქონებრივი ან წოდებრივი მდგომარეობის, რელიგიის ან რწმენის, ეროვნული, ეთნიკური ან სოციალური კუთვნილების, პროფესიის, ოჯახური მდგომარეობის, ჯანმრთელობის მდგომარეობის, შეზღუდული შესაძლებლობის, სექსუალური ორიენტაციის, გენდერული იდენტობისა და გამოხატვის, პოლიტიკური ან სხვა შეხედულების განურჩევლად.

ამასთანავე, 2014 წელს საქართველოს მთავრობამ დაამტკიცა ადამიანის უფლებათა დაცვის ეროვნული სტრატეგია 2014-2020 წწ. და სამოქმედო გეგმა, რომლის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი კომპონენტია ეთნიკურ/ეროვნულ უმცირესობათა უფლებების ნაწილი. ადამიანის უფლებათა დაცვის ეროვნული სტრატეგია, სხვა საკითხებთან ერთად, ერთ-ერთ პრიორიტეტულ მიმართულებად აცხადებს რწმენისა და აღმსარებლობის თავისუფლების უზრუნველყოფასა და უმცირესობათა უფლებების დაცვას, რაც გულისხმობს სათანადო ზომების გატარებას დისკრიმინაციის პრევენციისა და აღმოფხვრისათვის, რელიგიურ გაერთიანებებთან საქმიანობის შეუზღუდავად განხორციელების უზრუნველყოფისათვის, ეთნიკურ უმცირესობებს შორის სახელმწიფო ენის ცოდნის დონის გაუმჯობესებისათვის, ქვეყნის საზოგადოებრივ, ეკონომიკურ და კულტურულ ცხოვრებაში უმცირესობათა ჩართულობის გაზრდისათვის, თანასწორობისა და შემწყნარებლობის საკითხებზე ცნობიერების ამაღლებისათვის და სხვ.

საანგარიშო პერიოდში მიღებული ამ ორი მნიშვნელოვანი სახელმწიფო დოკუმენტის გარდა, საქართველოს საკანონმდებლო ჩარჩოს გააჩნია ქმედითი ანტიდისკრიმინაციული მექანიზმები,

რომლებიც ეფექტურად სრულდება და უმცირესობათა უფლებების დაცვის მნიშვნელოვან გარანტიებს ქმნის. უპირველეს ყოვლისა, აღსანიშნავია საქართველოს კონსტიტუციური დებულებები, რომლებიც უზრუნველყოფს თანასწორუფლებიანობას და კრძალავს დისკრიმინაციას ეთნიკური და რელიგიური ნიშნით. კონსტიტუციის მე-14 მუხლის თანახმად, „ყველა ადამიანი დაბადებით თავისუფალია და კანონის წინაშე თანასწორია განურჩევლად რასისა, კანის ფერისა, ენისა, რელიგიისა, პოლიტიკური და სხვა შეხედულებებისა, ეროვნული, ეთნიკური და სოციალური კუთვნილებისა, წარმოშობისა, ქონებრივი და წოდებრივი მდგომარეობისა, საცხოვრებელი ადგილისა“.

თანასწორობასა და დისკრიმინაციის აღმოფხვრაზე ორიენტირებულია სხვადასხვა სფეროს მარეგულირებელი საქართველოს მოქმედი კანონმდებლობა. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებულია სანქციები ადამიანთა თანასწორუფლებიანობის დარღვევისათვის (მუხლი 142). სანქციები ეხება რასობრივი დისკრიმინაციის ფაქტებს, რომლებიც ჩადენილია ეროვნული ან რასობრივი მტრობის ან განხეთქილების ჩამოგდების, ეროვნული პატივისა და ღირსების დამცირების მიზნით. 2012 წელს განხორციელებული ცვლილებით, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი კიდევ უფრო ამკაცრებს სასჯელს, თუ დანაშაული ჩადენილია დისკრიმინაციის რომელიმე ნიშნით. კერძოდ, დადგინდა, რომ „დანაშაულის ჩადენა რასის, კანის ფერის, ენის, სქესის, სექსუალური ორიენტაციის, გენდერული იდენტობის, ასაკის, რელიგიის, პოლიტიკური ან სხვა შეხედულებების, მოქალაქეობის, ეროვნული, ეთნიკური ან სოციალური კუთვნილების, წარმოშობის, ქონებრივი ან წოდებრივი მდგომარეობის, საცხოვრებელი ადგილის ან დისკრიმინაციის შემცველი სხვა ნიშნით შეუწყნარებლობის მოტივით არის პასუხისმგებლობის დამამძიმებელი გარემოება კოდექსით გათვალისწინებული ყველა შესაბამისი დანაშაულისათვის“.

მნიშვნელოვანი ანტიდისკრიმინაციული დებულებები იქნა გათვალისწინებული 2011 წლის 28 დეკემბერს მიღებულ „პერსონალურ მონაცემთა დაცვის შესახებ“ კანონში. კანონი ქმნის იმის გარანტიას, რომ პირის რასობრივი ან ეთნიკური კუთვნილება, როგორც პირის პერსონალური მონაცემები, დაცული იქნება და არ მოხდება პირის პირადი ცხოვრების უფლების ხელყოფა.

ანტიდისკრიმინაციული მიდგომით გამოირჩევა საქართველოს განათლების პოლიტიკის განმსაზღვრელი საკანონმდებლო ბაზაც, კერძოდ, საქართველოს კანონები ზოგადი განათლების შესახებ და უმაღლესი განათლების შესახებ. ზოგადი განათლების შესახებ კანონი უზრუნველყოფს განათლების მიღების უფლებას ყველასათვის (მუხლი 9) და განათლების თანაბარ ხელმისაწვდომობას ყველასათვის (მუხლი 3.2.ა). უმაღლესი განათლების შესახებ კანონი კი ავალებს უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებს სტუდენტებისა და აკადემიური პერსონალის მიმართ თანასწორ მოპყრობას (მუხლი 16.1.დ) და რელიგიური ან ეთნიკური ნიშნით დისკრიმინაციის აკრძალვას (მუხლი 3.2.თ).

ასევე, ანტიდისკრიმინაციული დებულებებით გამოირჩევა საქართველოს მედია პოლიტიკის განმსაზღვრელი საკანონმდებლო ჩარჩო. კერძოდ, მაუწყებლობის შესახებ საქართველოს კანონით იკრძალება ისეთი პროგრამების გადაცემა, რომლებიც რაიმე ფორმით რასობრივი, ეთნიკური, რელიგიური ან სხვაგვარი შუღლის გაღვივების, რომელიმე ჯგუფის დისკრიმინაციის ან ძალადობისკენ წაქეზების ამკარა და პირდაპირ საფრთხეს ქმნის; ასევე იკრძალება ისეთი პროგრამების გადაცემა, რომლებიც მიმართულია პირის ან ჯგუფის ფიზიკური შესაძლებლობების, ეთნიკური კუთვნილების, რელიგიის, მსოფლმხედველობის, სქესის, სექსუალური ორიენტაციის ან სხვა თვისებისა თუ სტატუსის განსაკუთრებული ხაზგასმისაკენ (მუხლი 56). ამ კანონით საზოგადოებრივ მაუწყებელს ეკისრება ვალდებულება,

პროგრამებში ასახოს საზოგადოებაში არსებული ეთნიკური, კულტურული, ენობრივი, რელიგიური, ასაკობრივი და გენდერული მრავალფეროვნება.

დისკრიმინაციის აღმოფხვრისაკენ გადადგმული არსებითი ნაბიჯები თვალსაჩინოა საქართველოს კულტურის პოლიტიკაშიც. საქართველოს კულტურის პოლიტიკას განსაზღვრავს კანონი კულტურის შესახებ, რომლის მიხედვითაც საქართველოს მოქალაქეები თანასწორი არიან კულტურულ ცხოვრებაში, განურჩევლად მათი ეროვნული, ეთნიკური, რელიგიური თუ ლინგვისტური კუთვნილებისა (მუხლი 6).

გარდა ამისა, ეთნიკურ უმცირესობათა ეკონომიკურ, სოციალურ, პოლიტიკურ და კულტურულ ცხოვრებაში თანასწორობის დამკვიდრების თვალსაზრისით აღსანიშნავია 2014 წლის 5 თებერვალს საქართველოს ორგანული კანონის ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსის მიღება, რომლიც ინიციატორიც იყო საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტრო. ახალი კოდექსი ადგილობრივი თვითმმართველობის საკითხების რეგულირებისას ითვალისწინებს საქართველოს მოქალაქეთა, მათ შორის ეთნიკურ უმცირესობათა წარმომადგენლების, კანონის წინაშე თანასწორობას და უზრუნველყოფს მათი უფლებების თანაბარ დაცვას. კოდექსის მე-6 მუხლის მე-2 პუნქტის შესაბამისად, საქართველოს მოქალაქეებს უფლება აქვთ ამ კანონითა და საარჩევნო კანონმდებლობით დადგენილი წესით აირჩიონ ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოები და არჩეულ იქნენ ამ ორგანოებში, განურჩევლად რასისა, კანის ფერისა, ენისა, სქესისა, რელიგიისა, ეროვნული, ეთნიკური და სოციალური კუთვნილებისა, წარმოშობისა, ქონებრივი და წოდებრივი მდგომარეობისა, პოლიტიკური და სხვა შეხედულებისა. ამავე კანონის 85-ე მუხლის მე-2 პუნქტის შესაბამისად, ნებისმიერ პირს უფლება აქვს ამ კანონით, საქართველოს სხვა საკანონმდებლო და კანონქვემდებარე აქტებით და მუნიციპალიტეტის საკრებულოს ნორმატიული ადმინისტრაციულ-სამართლებრივი აქტებით განსაზღვრულ ფარგლებში და დადგენილი წესით, შეუზღუდავად ისარგებლოს ადგილობრივი თვითმმართველობის განხორციელებაში მოქალაქეთა მონაწილეობის ფორმით, ხოლო ამავე მუხლის მე-4 პუნქტი ითვალისწინებს ადგილობრივი თვითმმართველობის განხორციელებაში მოქალაქეთა მონაწილეობის კონკრეტულ ფორმებს; ეს ფორმებია: ა) დასახლების საერთო კრება, ბ) პეტიცია, გ) სამოქალაქო მრჩეველთა საბჭო, დ) მუნიციპალიტეტის საკრებულოს და მუნიციპალიტეტის საკრებულოს კომისიის სხდომებში მონაწილეობა, ე) მუნიციპალიტეტის გამგებლის/მერის და მუნიციპალიტეტის საკრებულოს წევრის მიერ გაწეული მუშაობის შესახებ ანგარიშების მოსმება. ნებისმიერ პირს უფლება აქვს წინასწარი შეტყობინების ან/და წინასწარი ნებართვის გარეშე დაესწროს მუნიციპალიტეტის საკრებულოს და მუნიციპალიტეტის საკრებულოს კომისიის საჯარო სხდომას.

საქართველოს ორგანული კანონის ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსის ეთნიკურ უმცირესობათა წარმომადგენლებისათვის ხელმისაწვდომობის გაზრდის მიზნით აშშ-ს საერთაშორისო განვითარების სააგენტოს დაფინანსებით, „დემოკრატიული მმართველობა საქართველოში“ პროგრამის ფარგლებში, საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტროს კოორდინაციით, 2014 წელს კოდექსი აზერბაიჯანულ და სომხურ ენებზე ითარგმნა და გამოიცა; კოდექსი გავრცელდა ეთნიკური უმცირესობებით კომპაქტურად დასახლებულ რეგიონებში.

მუხლი 5

1. მხარეები იღებენ ვალდებულებას, შეუქმნან აუცილებელი პირობები იმ პირებს, რომლებიც მიეკუთვნებიან ეროვნულ უმცირესობას, მათი კულტურის შენარჩუნებისა და განვითარებისათვის და მათი თვითმყოფადობის ძირითადი ელემენტების, კერძოდ რელიგიის, ენის, ტრადიციებისა და კულტურული მემკვიდრეობის დაცვისათვის.
2. იმ ზომებისათვის ზიანის მიუყენებლად, რომელთა მიღებაც ხდება მათი ზოგადი ინტეგრაციული პოლიტიკის შესაბამისად, მხარეებმა თავი უნდა შეიკავონ ისეთი პოლიტიკისა და პრაქტიკის განხორციელებისაგან, რომელიც მიზნად ისახავს ეროვნული უმცირესობების წარმომადგენლების ასიმილაციას მათი სურვილის წინააღმდეგ და უნდა დაიცვან ეს პირები ნებისმიერი ქმედებისაგან, რომელიც მიზნად ისახავს ამგვარ ასიმილაციას.

ეთნიკურ უმცირესობას მიეკუთვნებული პირების კულტურული თვითმყოფადობის განვითარება და ასიმილაციისაგან დაცვა საქართველოს მთავრობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პრინციპია; ეს მიდგომა დაფიქსირებულია საქართველოს კულტურის პოლიტიკის განმსაზღვრელ ყველა მნიშვნელოვან საკანონმდებლო და სამართლებრივ დოკუმენტში. გარდა ამისა, სამოქალაქო თანასწორობისა და ინტეგრაციის სახელმწიფო სტრატეგიით დასახულია უფრო კონკრეტული მიზნები და ამოცანები ეთნიკურ უმცირესობათა მიმართ. აღნიშნული კონცეფციის თანახმად, უახლოესი წლების მანძილზე სახელმწიფოს სამი მთავარი შუალედური მიზანი აქვს:

- კულტურის პოლიტიკის შემუშავებისა და განხორციელებისას ეთნიკურ უმცირესობათა როლისა და მნიშვნელობის ასახვა;
- ეთნიკურ უმცირესობათა კულტურული მემკვიდრეობის დაცვა და პოპულარიზაცია;
- კულტურული მრავალფეროვნების წახალისება.

2016 წლის 1 ივლისს საქართველოს მთავრობამ დაამტკიცა „კულტურის სტრატეგია 2025“. დოკუმენტი შემუშავდა საქართველოს კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტროს მიერ; საკონსულტაციო პროცესში ჩართული იყვნენ საზოგადოების სხვადასხვა წრის, მათ შორის ეთნიკურ უმცირესობათა თემებისა და მათი კულტურული უფლებების დამცველი ორგანიზაციების წარმომადგენლები.

„კულტურის სტრატეგია 2025“-ში ჩამოყალიბებულ და განსაზღვრულ იქნა საქართველოს კულტურის პოლიტიკის პრიორიტეტული მიმართულებები და ამოცანები. დოკუმენტის ერთ-ერთი პრიორიტეტული მიმართულებაა "კულტურაზე წვდომა და კულტურული მრავალფეროვნება". შესაბამისად, ზემოაღნიშნული პრიორიტეტის მიზანი კონცენტრირდება კულტურულ ცხოვრებაში ეთნიკურ უმცირესობათა ინტეგრაციაზე; მიმართულების მიზნის მისაღწევად კი განისაზღვრა ისეთი ამოცანები, როგორცაა ეთნიკურ უმცირესობათა კულტურული და შემოქმედებითი ინიციატივების მხარდაჭერა და სხვადასხვა ღონისძიების ორგანიზება მათი ჩართულობით, სხვადასხვა მედია პროგრამის შემუშავება და სხვა.

კულტურის პოლიტიკის ძირითადი საკითხების განსაზღვრისა და ხელისუფლების მიერ კულტურული მრავალფეროვნების კონცეპტუალური გააზრების გარდა, საქართველოს კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო, ასევე სხვადასხვა სახელმწიფო

სტრუქტურააგრძელებს მთელი რიგი ისეთი პრაქტიკული პროექტების დაფინანსებასა და განხორციელებას, რომლებიც მიმართულია ეთნიკურ უმცირესობათა კულტურული მემკვიდრეობის შენარჩუნებისა და პოპულარიზაციისკენ. კულტურის სფეროში სხვადასხვა პროექტის დაგეგმვისა და განხორციელების პროცესში ჩართული არიან სხვადასხვა სამინისტროები და უწყებები.

ბოლო ოთხი წლის მანძილზე განხორციელდა მცირე თუ დიდი მასშტაბის ასობით ღონისძიება და პროექტი, რომელიც მიზნად ისახავდა უმცირესობათა მატერიალური კულტურისა და ეთნოგრაფიის პოპულარიზაციას, ინტერ-კულტურულ საგანმანათლებლო ინიციატივებს, ახალგაზრდებს შორის კულტურულ ურთიერთგაცვლასა და დაახლოებას, ეთნიკურ უმცირესობათა მატერიალური და არამატერიალური კულტურული ფასეულობების დაცვასა და განვითარებას. საქართველოს სხვადასხვა სამთავრობო უწყებების მიერ განხორციელებული ღონისძიებების ძირითადი ნაწილი შემდეგ კატეგორიებად შეიძლება დაყვით:

1. ეთნიკურ უმცირესობათა თეატრებისა და მუზეუმების მხარდაჭერა: საქართველოს მთავრობა აგრძელებს ეთნიკურ უმცირესობათა კულტურული ცხოვრების აქტიურ მხარდაჭერას ისეთი კულტურული ცენტრების ფუნქციონირების უზრუნველყოფით, როგორცათეატრები და მუზეუმები. 2017 წლისათვის სახელმწიფოს მიერ ფინანსურად მხარდაჭერილია შემდეგი მუზეუმები და თეატრები:
 - დავით ბაზოვის სახელობის ქართველ ებრაელთა და ქართულ-ებრაულ ურთიერთობათა ისტორიის მუზეუმი (2016 წელს დაფინანსებამ შეადგინა 128 000 ლარი)
 - მირზა-ფათალი ახუნდოვის სახელობის აზერბაიჯანული კულტურის მუზეუმი (2016 წელს დაფინანსებამ შეადგინა 35 000 ლარი)
 - სმირნოვების მუზეუმი (2015 წელს დაფინანსებამ შეადგინა 53 000 ლარი, 2016 წელს - 68 000 ლარი)
 - პეტროს ადამიანის სახელობის სომხური სახელმწიფო დრამატული თეატრი (2012 წელს - 135 000 ლარი; 2013 წ. - 402 000 ლარი; 2016 წ. - 440 000 ლარი)
 - ჰეიდარ ალიევის სახელობის თბილისის აზერბაიჯანული სახელმწიფო დრამატული თეატრი (2013 წ. - 130 000 ლარი; 2016 წ. - 160 000 ლარი)
 - ალექსანდრე გრიბოედოვის სახელობის რუსული სახელმწიფო დრამატული თეატრი (2013 წ. - 1 მლნ. ლარი; 2016 წ. - 1 210 000 ლარი).
2. კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა დაცვა: საქართველოში მცხოვრებ ეთნიკურ უმცირესობათა კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის მიზნით საქართველოს კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრომ განახორციელა კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლების სრულიდოკუმენტირებასა და შესაბამისი სტატუსის მინიჭებასთან დაკავშირებულ ღონისძიებათა მთელი რიგი. ამ ანგარიშის წარდგენის პერიოდისათვის კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლის სტატუსი უკვე მიენიჭა *ქ. ბათუმის სომხურ ეკლესიას, ბათუმის სინაგოგას, ქ. ბათუმის ორთა ჯამეს მეჩეთს, ქ. ახალციხის რაბათის უბანს, ქ. ახალციხის ორ უძველეს სინაგოგას, ასევე ქ. თბილისის და ქ. ქუთაისის სინაგოგებს*. მიმდინარეობს სხვადასხვა მონუმენტის რეაბილიტაციის პროექტები; სარეაბილიტაციო სამუშაოები უკვე ჩატარდა ვანის, ფოთის, ბანძის, ლაილაშის და ონის სინაგოგებს. მსგავსი სამუშაოები ჩატარდა ქ. ქობულეთის მეჩეთს და ქ. თბილისის ნორაშენის სომხურ ეკლესიას. აღნუსხულ იქნა საქართველოში არსებული ოსმალური

კულტურული ძეგლები, ჩატარდა ასევე საქართველოში არსებული გერმანული და-სახლებებისა და გერმანული კულტურული მემკვიდრეობის სრული დოკუმენტირება და ინვენტარიზაციათეთრიწყაროს, წალკის, მარნეულის, დმანისის მუნიციპალიტეტებში, ასევექ. თბილისის დიდუბის რაიონში. სულ აღრიცხულ იქნა 150-მდე ობიექტი, რომელთაგან კულტურული მემკვიდრეობის უძრავი ძეგლის სტატუსი მიენიჭა გერმანული კულტურული მემკვიდრეობის 40-მდე ობიექტს.

3. ეთნიკურ უმცირესობათა კულტურის თვითმყოფადობის შენარჩუნებისა და კულტურული მრავალფეროვნების პოპულარიზაციის მიზნით განხორციელებული ღონისძიებები: აღნიშნული მიმართულებით განხორციელებული ღონისძიებები მოიცავდა კულტურის სფეროში მოღვაწე ეთნიკურ უმცირესობათა წარმომადგენლების შემოქმედების ამსახველი გამოფენების, სპექტაკლების, გამოცემების, კონცერტებისა და ფესტივალების ორგანიზებას. სხვადასხვა კულტურული პროექტი და ღონისძიება განახორციელა საქართველოს პარლამენტის ეროვნულმა ბიბლიოთეკამ (გამოცემები, თარგმანები, კულტურული საღამოები და სხვა), სპორტისა და ახალგაზრდობის საქმეთა სამინისტრომ (სხვადასხვა სპორტული შეჯიბრების მოწყობა), სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტრომ (კულტურული და სპორტული ღონისძიებები, ბიბლიოთეკების მოწყობა), სამხარეო ადმინისტრაციებმა (ადგილობრივი მუზეუმებისა და კულტურული ცენტრების დაფინანსება, ეთნიკურ უმცირესობათა მონაწილეობით კულტურული გამოფენების, კონცერტების ჩატარება და სხვა), ქალაქ თბილისის მუნიციპალიტეტის საკრებულომ (აზერბაიჯანელ მხატვართა ნამუშევრების გამოფენა, თბილისობის დღესასწაულზე ეთნიკურ უმცირესობათა კუთხის მოწყობა და სხვა). (დაწვრილებითი ინფორმაცია ეთნიკურ უმცირესობათა კულტურისა და თვითმყოფადობის შენარჩუნების მიზნით ჩატარებულ ღონისძიებათა შესახებ წარმოდგენილია მე-4 დანართში).

მუხლი 6

1. მხარეები წაახალისებენ ტოლერანტობისა და კულტურათაშორისი დიალოგის სულის-კვეთებას და მიიღებენ ეფექტურ ზომებს მათ ტერიტორიაზე მცხოვრებ ყველა პირს შორის ურთიერთპატივისცემის, ურთიერთგაგებისა და თანამშრომლობის მხარდასაჭერად, კერძოდ, განათლების, კულტურისა და მასმედიის სფეროში, მიუხედავად ამ პირების ეთნიკური, კულტურული, ლინგვისტური ან რელიგიური კუთვნილებისა.
2. მხარეები იღებენ ვალდებულებას, მიიღონ შესაბამისი ზომები იმ პირების დასაცავად, რომელთა მიმართ შეიძლება ადგილი ჰქონდეს მუქარას ან დისკრიმინაციას, მტრულ და-მოკიდებულებას ან ძალადობასმათი ეთნიკური, კულტურული, ლინგვისტური ან რე-ლიგიური კუთვნილების გამო.

აღნიშნული მუხლის დებულებებს სრულად შეესაბამება საქართველოს მთავრობის მიერ უკანას-კნელ წლებში განხორციელებული საქმიანობა ისეთი ჯგუფების დასაცავად, რომელთა ზოგადი მდგომარეობა უკიდურესად არასტაბილური იყო. ამ თვალსაზრისით, საქართველოს მთავრობის მხრიდან მნიშვნელოვან სიახლეს წარმოადგენდა ღონისძიებების დაგეგმვა და განხორციელება საზოგადოების ყველაზე მოწყვლადი ჯგუფების მიმართ. საქართველოს მთავრობის ასეთი პო-

ლიტიკა ასახულია სამოქალაქო თანასწორობისა და ინტეგრაციის სახელმწიფო სტრატეგიაში, რომელშიც განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა მცირერიცხოვან და მოწყვლად ეთნიკურ უმცირესობათა მხარდაჭერის საკითხს. სტრატეგიის ფარგლებში საქართველოს მთავრობამ ვალდებულება აიღო სახელმწიფო უწყებათაშორისი კომისიის ფარგლებში მცირერიცხოვან და მოწყვლად ეთნიკურ ჯგუფებთან დაკავშირებული პრობლემების შემსწავლელი სამუშაო ჯგუფის ჩამოყალიბება, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს აღნიშნული ჯგუფების ძირითად ინტეგრაციაზე ორიენტირებული პოლიტიკის შემუშავება და განხორციელება. ეთნიკურ უმცირესობებს შორის ასეთ კატეგორიად, პირველ რიგში, ბოშები და ბოშებთან ასოცირებული სხვა ჯგუფები აღიქმებიან. 2014 წლის ოფიციალური მონაცემებით, საქართველოში 604 ბოშა ცხოვრობს. თუმცა, ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოთა მიერ წარმოდგენილი ინფორმაციის თანახმად, ბოშათა რიცხვი 1200-ს აჭარბებს. საქართველოს მთავრობის პრიორიტეტია ამ კატეგორიის პირთა სამართლებრივი პრობლემების მოგვარება, რაც გამოიხატება მოქალაქეობის საკითხის დადგენასა და ბოშების დოკუმენტაციის მოწესრიგებაში. ასევე, მნიშვნელოვანია მათისაგანმანათლებლო საჭიროებათა შესწავლა და მოგვარება.

საქართველოს მთავრობა დიდ ყურადღებას უთმობს შესაბამისი სამთავრობო სტრუქტურების, განსაკუთრებით შინაგან საქმეთა სამინისტროს სხვადასხვა სტრუქტურული დანაყოფის, წარმომადგენელთა მომზადებასა და გადამზადებას ეთნიკურ უმცირესობათა უფლებების დაცვისა და მათ მიმართ დისკრიმინაციის აღმოფხვრის თვალსაზრისით. ამ პრობლემების მოგვარებაზე მომუშავე ძირითადი სამთავრობო ინსტიტუტებია საქართველოს იუსტიციის სამინისტრო, საქართველოს განათლებისა და მეცნიერებისა და შინაგან საქმეთა სამინისტროები.

წინამდებარე ანგარიშის წარდგენის პერიოდისთვის აღნიშნული მიმართულებით გატარებული ღონისძიებები მოიცავს შემდეგს:

1. შერიგებისა და სამოქალაქო თანასწორობის საკითხებში საქართველოს სახელმწიფო მინისტრის აპარატის კოორდინირებით, 2016 წლიდან ფუნქციონირებს უწყებათაშორისი საკოორდინაციო შეხვედრების ფორმატი, რომელშიც მონაწილეობენ სხვადასხვა სათანადო სამთავრობო უწყებები (განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო, იუსტიციის სამინისტრო, სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო), ასევე სხვადასხვა არასამთავრობო ორგანიზაცია, რომლებიც განიხილავენ მოწყვლადი ეთნიკური ჯგუფების პრობლემატიკას და მუშაობენ კონკრეტული საჭიროებების გამოვლენისა და მათი გადაჭრის გზების საკითხებზე.
2. მოწყვლადი ეთნიკური ჯგუფების სამართლებრივი მდგომარეობის განსაზღვრა და მათთვის იურიდიული დოკუმენტაციის მოგვარება: საქართველოში მცხოვრებ ბოშათა თემის წარმომადგენლების უფლებების რეალიზაციისა და საზოგადოებაში მათი ინტეგრაციის ხელშეწყობის მიზნით 2011 წლიდან პროექტის – „მოქალაქეობის არმქონე პირთა შემცირება და მოქალაქეობის არქონის პრევენცია საქართველოში“ ფარგლებში საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს სსიპ სახელმწიფო სერვისების განვითარების სააგენტო არასამთავრობო ორგანიზაცია „ინოვაციებისა და რეფორმების ცენტრთან“ ერთად ახორციელებს ბოშათა რეგისტრაციას. 2012-2016 წლებში 47 ბოშათა თემის წარმომადგენელს მიენიჭა შესაბამისი სამართლებრივი სტატუსი (14 ბინადრობის მოწმობა, 12 პირადობის მოწმობა და 21 დაბადების მოწმობა).
3. მოწყვლადი ეთნიკური ჯგუფების საგანმანათლებლო საჭიროებათა უზრუნველყოფა: ამ მიზნით საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო სხვადასხვა

მიმდინარე პროგრამის ფარგლებში ახორციელებს ბოშათა ზოგადსაგანმანათლებლო სივრცეში ინტეგრირების პოლიტიკას. კერძოდ, სამინისტროს სოციალური ინკლუზიის ხელშეწყობის ქვეპროგრამის ფარგლებში 2016 წლის მდგომარეობით სხვადასხვა საჯარო სკოლაში უკვე ჩარიცხულია 225 ბოშა მოზარდი. შედარებისათვის აღსანიშნავია, რომ 2008 წელს ჩატარებული დამოუკიდებელი კვლევის მიხედვით (უმცირესობის საკითხთა ევროპული ცენტრის სამუშაო მოხსენება), საქართველოს საჯარო სკოლებში მხოლოდ 5 ბოშა ბავშვი ირიცხებოდა. გარდა ამისა, აღნიშნული ქვეპროგრამის ფარგლებში 2016 წელს მომზადდა ტრენინგ-მოდული, რომლის მიზანიც არის ზოგადად ქართულ საზოგადოებაში ცნობადობის და ცნობიერების ამაღლება ბოშებთან დაკავშირებით.

4. სამართალდამცავი სტრუქტურების შესაძლებლობების გაზრდა ეთნიკურ უმცირესობათა უფლებების დაცვისა და დისკრიმინაციის აღმოფხვრის საკითხებში: საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს აკადემია მომავალი პოლიციელებისათვის (მათ შორის ეთნიკური უმცირესობის წარმომადგენლებისათვის) ახორციელებს სამი სახის სატრენინგო პროგრამას (საუბნო პოლიციის სპეციალური ტრენინგ-პროგრამა, საპატრულო პოლიციის ოფიცერთა მოსამზადებელი ტრენინგ-პროგრამა და სასაზღვრო პოლიციის ოფიცერთა მოსამზადებელი ტრენინგ-პროგრამა), რომლებიც ფოკუსირებულია ისეთ საკითხებზე, როგორცაა: ადამიანის უფლებები, პოლიცია მულტიეთნიკურ საზოგადოებაში, თემზე ორიენტირებული პოლიცია, დისკრიმინაციის აკრძალვა და გენდერული თანასწორობა, ოჯახური ძალადობა. ამასთანავე, საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტრო აქტიურად თანამშრომლობს სახალხო დამცველის აპარატთან. ამ თანამშრომლობის ფარგლებში სახალხო დამცველის წარმომადგენლები პერიოდულად ატარებენ სემინარებსა და საინფორმაციო შეხვედრებს შინაგან საქმეთა სამინისტროს აკადემიაში ტოლერანტობის მნიშვნელობისა და ეთნიკურ უმცირესობათა კულტურული უფლებების საკითხებზე.

შინაგან საქმეთა სამინისტროს მხარდაჭერის პროექტი ევროკავშირის მიერ იქნა დაფინანსებული. ამ პროექტის ფარგლებში 2014-2015 წლებში სახალხო დამცველის აპარატთან თანამშრომლობით ჩატარდა პოლიციის თანამშრომელთა ტრენინგები. აღნიშნული ტრენინგები ითვალისწინებდა იმ სიახლეების გაცნობას, რომელიც იქნა დამკვიდრებული დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ კანონის მიღების შემდეგ. სულ მომზადდა 222 ოფიცერი.

5. სიძულვილით გამოწვეული დანაშაულის გამოძიების მხარდაჭერა. შინაგან საქმეთა სამინისტრომ დაიწყო იმ გამოძიებლების გამოვლენა და მომზადება, რომლებიც უფლებამოსილი იქნებიან იმუშაონ სიძულვილით გამოწვეული დანაშაულის გამოძიებაზე. ამ მიზნით სახალხო დამცველის აპარატთან თანამშრომლობით 2016 წელს ჩატარდა ტრენინგი სიძულვილით გამოწვეული დანაშაულის გამოძიების საკითხებზე. ტრენინგში მონაწილეობა მიიღო 44 გამოძიებელმა პოლიციის სხვადასხვა დეპარტამენტიდან.

მუხლი 7

მხარეები უზრუნველყოფენ ყველა იმ პირის მშვიდობიანი შეკრების, გაერთიანების, გამოხატვის ან აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლების უფლების პატივისცემას, რომელიც მიეკუთვნება ეროვნულ უმცირესობას.

ამ მუხლის დებულებები გაზიარებულია საქართველოს კანონმდებლობით, რომელიც უზრუნველყოფს ყველა მოქალაქის გამოხატვის თავისუფლებას. აღსანიშნავია კონსტიტუციის მე-14, მე-19 და 24-ე მუხლები. კონსტიტუციის თანახმად, ყველა ადამიანი დაბადებით თავისუფალია და კანონის წინაშე თანასწორია განურჩევლად რასისა, კანისფერისა, ენისა, სქესისა, რელიგიისა, პოლიტიკური და სხვა შეხედულებებისა, ეროვნული, ეთნიკური და სოციალური კუთვნილებისა, წარმოშობისა, ქონებრივი და წოდებრივი მდგომარეობისა, საცხოვრებელი ადგილისა (მუხლი 14). ამასთანავე, ყოველ ადამიანს აქვს სიტყვის, აზრის, სინდისის, აღმსარებლობისა და რწმენის თავისუფლება. დაუშვებელია ადამიანის დევნა სიტყვის, აზრის, აღმსარებლობის ან რწმენის გამო, აგრეთვე მისი იძულება გამოთქვას თავისი შეხედულება მათ შესახებ (მუხლი 19), ყოველ ადამიანს აქვს უფლება თავისუფლად მიიღოს და გაავრცელოს ინფორმაცია, გამოთქვას და გაავრცელოს თავისი აზრი ზეპირად, წერილობით ან სხვა გვარი საშუალებით (მუხლი 24).

მუხლი 8

მხარეები იღებენ ვალდებულებას აღიარონ, რომ თითოეულ პირს, ვინც მიეკუთვნება ეროვნულ უმცირესობას, აქვს უფლება გამოამყდონ მისი რელიგია ან რწმენა და შექმნას რელიგიური დაწესებულებები, ორგანიზაციები და ასოციაციები.

რელიგიის თავისუფლება ის ფუნდამენტური უფლებაა, რომელიც უზრუნველყოფილია საქართველოს კონსტიტუციით. კონსტიტუციით სახელმწიფოს მიერ აღიარებულია რწმენისა და აღმსარებლობის სრული თავისუფლება (მუხლი 9). ამასთანავე, ყველა ადამიანი დაბადებით თავისუფალია და კანონის წინაშე თანასწორია განურჩევლად რასისა, კანის ფერისა, ენისა, სქესისა, რელიგიისა, პოლიტიკური და სხვა შეხედულებებისა, ეროვნული, ეთნიკური და სოციალური კუთვნილებისა, წარმოშობისა, ქონებრივი და წოდებრივი მდგომარეობისა, საცხოვრებელი ადგილისა (მუხლი 14). კონსტიტუციის მე-19 მუხლის თანახმად, ყოველ ადამიანს აქვს სიტყვის, აზრის, სინდისის, აღმსარებლობისა და რწმენის თავისუფლება. დაუშვებელია ადამიანის დევნა სიტყვის, აზრის, აღმსარებლობის ან რწმენის გამო, აგრეთვე მისი იძულება გამოთქვას თავისი შეხედულება მათ შესახებ.

სახელმწიფოს ამჟამინდელ სამთავრობო ინსტიტუციურ მოწყობაში ერთმანეთისაგან გამიჯნულია ეთნიკურ უმცირესობათა სამოქალაქო ინტეგრაციისა და რელიგიურ უმცირესობათა მიმართ პოლიტიკა. რელიგიის თავისუფლებისა და სხვადასხვა რელიგიურ უმცირესობათა მიმართ პოლიტიკას კოორდინაციას უწევს რელიგიის საკითხთა სახელმწიფო სააგენტო, რომელიც მთავრობის განკარგულებით 2014 წელს შეიქმნა, როგორც საჯარო სამართლის იურიდიული პირი და რომელსაც დაევალა სახელმწიფოს რელიგიური პოლიტიკის მართვა. სააგენტოს ძირითადი საქმიანობა მოიცავს შემდეგ საკითხებს: იკვლევს და საქართველოს მთავრობას წარუდგენს ანგარიშს საქართველოში რელიგიის სფეროში არსებული მდგომარეობის შესახებ; ამზადებს რეკომენდაციებს, მათ შორის სამართლებრივი აქტების პროექტების სახით და ატარებს კონსულტაციებს რელიგიურ გაერთიანებათა პრობლემატურ

საკითხებზე; ამზადებს რეკომენდაციებს კონსტიტუციური შეთანხმებით განსაზღვრული მიზნებისა და ამოცანების შესრულებასთან დაკავშირებით; სწავლობს ევროპის კავშირის ქვეყნებში არსებულ სახელმწიფოსა და რელიგიურ ორგანიზაციებს შორის ურთიერთობათა სისტემას; შეისწავლის საერთაშორისო და რეგიონული ორგანიზაციების გამოცდილებასა და სტანდარტებს რელიგიის სფეროში; კვლევების საფუძველზე შეიმუშავებს შესაბამის რეკომენდაციებს და წარუდგენს საქართველოს მთავრობას; ამყარებს კავშირს და თანამშრომლობს სხვადასხვა სახელმწიფოს ანალოგიურ ორგანიზაციებთან; ქმნის და აწარმოებს რელიგიურ გაერთიანებათა შესახებ საინფორმაციო ბანკს; უფლებამოსილი ორგანოებისათვის ამზადებს რეკომენდაციებს რელიგიურ-საკულტო დანიშნულების ნაგებობების მშენებლობის, ადგილმდებარეობის განსაზღვრის, აგრეთვე სხვადასხვა შენობა-ნაგებობის რელიგიურ-საკულტო დანიშნულების შენობად გარდაქმნის თაობაზე; საქართველოს მთავრობის სახელით უფლებამოსილია შეასრულოს შუამავლის ფუნქცია და მონაწილეობა მიიღოს იმ დავებისა და საკითხების გადაწყვეტაში, რომელიც შეიძლება გაჩნდეს საქართველოში მოქმედ რელიგიურ გაერთიანებებს შორის; კანონმდებლობით დადგენილი წესით შეიმუშავებს წინადადებებს რელიგიის სფეროში განათლების შესახებ; შეიმუშავებს წინადადებებსა და რეკომენდაციებს სამოქალაქო საზოგადოებაში, განსაკუთრებით ახალგაზრდებს შორის, ტოლერანტული გარემოსა და შემწყნარებლობის მხარდასაჭერად; ხელს უწყობს ინტერ-რელიგიური და კულტურათაშორისი დიალოგის გაღრმავებას რელიგიურ გაერთიანებათა შორის.

ხელისუფლების პოლიტიკა რელიგიის საკითხებში მიმართულია დისკრიმინაციის აღმოფხვრისაკენ, თანასწორობის უზრუნველყოფისა და ტოლერანტობის მხარდაჭერისაკენ. განხორციელდა შემდეგი ძირითადი ღონისძიებები:

- რელიგიურ ორგანიზაციებსა და კონფესიებს შორის თანასწორობის პრინციპის გათვალისწინებით საქართველოს მთავრობამ 2014 წლის 27 იანვარს მიიღო დადგენილება საქართველოში არსებული რელიგიური უმცირესობებისათვის საბჭოთა ტოტალიტარული რეჟიმის დროს მიყენებული ზიანის ნაწილობრივი და სიმბოლური ანაზღაურების შესახებ. მთავრობის დადგენილების თანახმად, ფინანსური მხარდაჭერის ბენეფიციარები არიან საჯარო სამართლის იურიდიული პირის სამართლებრივი ფორმით დარეგისტრირებული ისლამური, იუდეური, რომაულ-კათოლიკური და სომხური სამოციქულო აღმსარებლობის რელიგიური გაერთიანებები. რელიგიური გაერთიანებებისათვის განსაზღვრულმა ფინანსურმა მხარდაჭერამ 2014 წელს შეადგინა 1 800 000 ლარი, 2015 წელს – 3 500 000 ლარი, 2016 წელს – 4 500 000 ლარი, ხოლო 2017 წელს – 4 500 000 ლარი.
- სახელმწიფო ასევე უზრუნველყოფს რელიგიური უმცირესობებისათვის საბჭოთა პერიოდში ჩამორთმეული საკულტო დანიშნულების შენობა-ნაგებობების დაბრუნებას. კერძოდ, დღეის მდგომარეობით საქართველოს მასშტაბით მუსლიმ თემს დაუბრუნდა 160 მეჩეთი, ებრაულ თემს – 16 სინაგოგა, პროტესტანტულ თემს – 2 ეკლესია. ამასთანავე, რელიგიის საკითხთა სახელმწიფო სააგენტოსთან არსებული რელიგიური გაერთიანებების ფინანსურ და ქონებრივ საჭიროებათა შემსწავლელი სარეკომენდაციო კომისიის მიერ გაცემულია დადებითი რეკომენდაციები რელიგიური უმცირესობებისათვის შენობა-ნაგებობების გადაცემისა და მშენობლობა-რესტავრაციის მიზნით. კერძოდ, ასეთი რეკომენდაციები შეეხო სრულიად საქართველოს მუსლიმთა სამმართველოს, საქართველოს ევანგელურ-პროტესტანტულ ეკლესიას, საქართველოს

იეზიდთა თემს, თბილისის სახარების ქრისტიან ბაპტისტთა მაცხოვრის ეკლესიასა და სხვა რელიგიურ ორგანიზაციებს.

- ტოლერანტული გარემოს უზრუნველყოფის მიზნით სახელმწიფო ხელს უწყობს ინტერ-რელიგიური დიალოგის წარმართვას საქართველოში არსებულ სხვადასხვა რელიგიურ კონფესიას შორის. ამ თვალსაზრისით, 2015 წელს რელიგიის საკითხთა სახელმწიფო სააგენტოს მიერ ჩამოყალიბდა ღია ფორმატის რელიგიათშორისი სათათბირო, რომელიც აერთიანებს ყველა რელიგიურ თემს, მათი სურვილისა და ინტერესის საფუძველზე. სათათბიროს ფორმატში განიხილება როგორც რელიგიური თემების, ისე სააგენტოს მიერ დასმული საკითხები.

აღნიშნული რელიგიათშორისი სათათბიროს ფარგლებში საქართველოში არსებული რელიგიური გაერთიანებების მიერ მომზადდა და ხელი მოეწერა ქალთა უფლებების დაცვის დეკლარაციას – „ქალი – მშვიდობის დესპანი“. გარდა ამისა, რელიგიის საკითხთა სახელმწიფო სააგენტოს მხარდაჭერით ჩატარებული საერთაშორისო კონფერენციის შემდეგ ხელი მოეწერა დეკლარაციას „ინტერ-რელიგიური დიალოგი მშვიდობისათვის“.

- 2014 წლიდან მოყოლებული, ტოლერანტული გარემოს ხელშეწყობისა და რელიგიური მრავალფეროვნების მხარდაჭერის მიზნით რელიგიის საკითხთა სახელმწიფო სააგენტო ბეჭდავს ინტერ-რელიგიურ კალენდარს, რომელშიც აღნიშნულია საქართველოში მოქმედი 12 რელიგიური მიმდინარეობის რელიგიური დღესასწაულები. აღნიშნული კალენდარი უფასოდ რიგდება ადგილობრივ მუნიციპალიტეტებში, სახელმწიფო უწყებებში, ყველა დაინტერესებულ ორგანიზაციაში. იგივე მიზნებისათვის საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაწილეობითა და ხელშეწყობით, მოსახლეობის 2014 წლის საყოველთაო აღწერის შედეგებზე დაყრდნობით მომზადდა რელიგიური რუკა. რუკაზე აღნიშნულია მოსახლეობის განფენილობა რელიგიური კუთვნილების მიხედვით. ტოლერანტული გარემოს უზრუნველსაყოფად და საზოგადოებაში ცნობიერების ამაღლების მიზნით რელიგიის საკითხთა სახელმწიფო სააგენტომ გამოსცა პუბლიკაციათა სერია – „სახელმწიფო და რელიგია“, რომელშიც ქართულ ენაზე წარმოდგენილია: ა) ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სამართალი ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციის მე-9 მუხლთან (აზრის, სინდისისა და რელიგიის თავისუფლება) დაკავშირებით, ბ) გაეროს, ევროსაბჭოს, ეუთოს, ვენეციის კომისიისა და ოსლოს კოალიციის დოკუმენტები რელიგიის თავისუფლების შესახებ, საზღვარგარეთის ქვეყნების კანონმდებლობა რელიგიური ორგანიზაციებისა და რელიგიის თავისუფლების შესახებ.

- „საქართველოს ადამიანის უფლებათა დაცვის სამთავრობო სამოქმედო გეგმის (2016-2017 წლებისათვის) დამტკიცების შესახებ“ საქართველოს მთავრობის №338 დადგენილების შესაბამისად, რელიგიის საკითხთა სახელმწიფო სააგენტომ საჯარო მოხელეთათვის ჩაატარა ტრენინგების სერია – „სეკულარიზმი და რელიგიური ნეიტრალიტეტი“. ტრენინგები მოიცავდა 9 ციკლს; საერთო ჯამში ტრენინგები გაიარა 200-ზე მეტმა საჯარო მოხელემ, მუნიციპალიტეტის, გამგეობებისა და საკრებულოს, მერიებისა და სახელმწიფო რწმუნებულის-გუბერნატორის ადმინისტრაციების წარმომადგენელთა ჩათვლით.

საქართველოში რელიგიური ტოლერანტობისა და რელიგიური ორგანიზაციების განვითარებაზეა ორიენტირებული საქართველოს სახალხო დამცველთან არსებული რელიგიათა საბჭო, რომელიც 2005 წლიდან მოქმედებს. საბჭოს საქმიანობის ამოსავალი პრინციპებია რელიგიის თავისუფლების დაცვა, რელიგიურ ჯგუფებს შორის მრავალმხრივი დიალოგის წახალისება, ტოლერანტული და თანასწორუფლებიანი, მშვიდობიანი გარემოს დამკვიდრებაზე ზრუნვა, სოციალური პასუხისმგებლობის ერთობლივი გაზიარება, რელიგიურ უმცირესობათა სამოქალაქო ინტეგრაციის პროცესში ჩაბმა. საბჭოში შედის შემდეგი რელიგიური ორგანიზაციები: იუდაური თემი საქართველოში, სომეხთა სამოციქულო წმიდა მართლმადიდებელი ეკლესიის საქართველოს ეპარქია, სრულიად საქართველოს მუსლიმთა სამმართველო, ქართველ მუსლიმთა კავშირი, ამიერკავკასიის ლათინური წესის კათოლიკეთა სამოციქულო ადმინისტრაცია, ეზიდთა სასულიერო კრება, ევანგელურ-ბაპტისტური ეკლესია, ევანგელურ-ლუთერული ეკლესია, სახარების რწმენის ეკლესია, მეშვიდე დღის ქრისტიან-ადვენტისტთა ეკლესია, საქართველოს ევანგელურ-პროტესტანტული ეკლესია, წმიდა სამების პროტესტანტული ეკლესია, საქართველოს ევანგელისტური ეკლესია, ევანგელური ეკლესია სიცოცხლის სიტყვა, ევანგელურ-ბაპტისტური ეკლესია მადლი, უკანასკნელი დღეების წმინდანთა ეკლესია (მორმონები), საერთაშორისო საქველმოქმედო ორგანიზაცია ხსნის არმია, კრიმინას ცნობიერების საზოგადოება, ევანგელისტური ეკლესია ღმერთის საელჩო, ევანგელური ეკლესია ურყევი საფუძველი, მეგობართა რელიგიური საზოგადოება – კვაკერები, ბაჰაის საზოგადოება საქართველოში, სვედენბორგიანული საზოგადოება საქართველოში, სრული სახარებისეული ეკლესია ღვთის ერი.

მუხლი 9

1. *მხარეები იღებენ ვალდებულებას აღიარონ, რომ თითოეული იმ პირის გამოხატვის თავისუფლების უფლება, რომელიც მიეკუთვნება ეროვნულ უმცირესობას, ასევე მოიცავს თავისუფლებას ჰქონდეს გარკვეული მოსაზრება და მიიღოს და გასცეს ინფორმაცია თუ იდეები უმცირესობის ენაზე, სახელმწიფო ხელისუფლების ჩარევის გარეშე და საზღვრების მიუხედავად. მხარეები, მათი სამართლებრივი სისტემების ფარგლებში, უზრუნველყოფენ, რომ ეროვნული უმცირესობისადმი კუთვნილი პირები არ განიცდიდნენ დისკრიმინაციას მათთვის მასმედიის ხელმისაწვდომობის მხრივ.*
2. *პირველი პუნქტი არ შეუშლის ხელს მხარეებს, დისკრიმინაციის გარეშე და ობიექტურ კრიტერიუმებზე დაყრდნობით, მოითხოვონ ხმოვანი რადიო და სატელევიზიო მაუწყებლობის ან კინოწარმოების ლიცენზირება.*
3. *მხარეები ხელს არ შეუშლიან იმ პირების მიერ ბეჭდვითი მასმედიის საშუალებათა შექმნასა და გამოყენებას, რომლებიც მიეკუთვნებიან ეროვნულ უმცირესობას. რაც შეეხება ხმოვანი რადიოსა და სატელევიზიო მაუწყებლობის სამართლებრივ ჩარჩოებს, ისინი შეძლებისამებრ მაქსიმალურად დაპირველი პუნქტის გათვალისწინებით უზრუნველყოფენ, რომ იმ პირებს, რომლებიც მიეკუთვნებიან ეროვნულ უმცირესობას, ჰქონდეთ საკუთარი მასმედიის საშუალებათა შექმნისა და გამოყენების შესაძლებლობა.*
4. *მხარეები თავისი სამართლებრივი სისტემების ფარგლებში, მიიღებენ ჯეროვან ზომებს იმისათვის, რომ უზრუნველყონ მასმედიისადმი ხელმისაწვდომობა იმ პირებისათვის,*

რომლებიც მიეკუთვნებიან ეროვნულ უმცირესობას, ხელი შეუწყონ ტოლერანტობასა და დამკვიდრონ კულტურული პლურალიზმი.

ინფორმაციის თავისუფლების უზრუნველყოფა და ეთნიკური უმცირესობებისათვის ინფორმაციის მიწოდება მშობლიურ თუმათთვის გასაგებ ენაზე წარმოადგენს საქართველოს მთავრობის ერთ-ერთ მთავარ პრიორიტეტს. ასეთი მიდგომა ასახულია როგორც მაუწყებლობის პოლიტიკის განმსაზღვრელ ძირითად საკანონმდებლო ბაზაში, ისე სამოქალაქო თანასწორობისა და ინტეგრაციის სახელმწიფო სტრატეგიაში. მედიასა და ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის მიმართულებით მთავარი როლი საზოგადოებრივ მაუწყებელს ეკისრება, რომელმაც ხელი უნდა შეუწყოს მიმდინარე სოციალური, ეკონომიკური და პოლიტიკური ცხოვრების შესახებ ეთნიკურ უმცირესობათა ინფორმირებას, ასევე საერთო ეროვნული, დემოკრატიული ფასეულობების გავრცელება-განმტკიცებას, საზოგადოების ინფორმირებულობის გაზრდას ეთნიკურ უმცირესობებთან დაკავშირებულ საკითხებზე. საქართველოს კანონი მაუწყებლობის შესახებ საზოგადოებრივ მაუწყებელს აკისრებს ვალდებულებას, პროგრამებში ასახოს საზოგადოებაში არსებული ეთნიკური, კულტურული, ენობრივი, რელიგიური, ასაკობრივი და გენდერული მრავალფეროვნება. იგივე კანონითიკრძალება ისეთი პროგრამების გადაცემა, რომლებიც რაიმე ფორმით რასობრივი, ეთნიკური, რელიგიური ან სხვაგვარი შუღლის გაღვივების, რომელიმე ჯგუფის დისკრიმინაციის ან ძალადობისკენ წაქეზების აშკარა და პირდაპირ საფრთხეს ქმნის; ასევე იკრძალება ისეთი პროგრამების გადაცემა, რომლებიც მიმართულია პირის ან ჯგუფის ფიზიკური შესაძლებლობების, ეთნიკური კუთვნილების, რელიგიის, მსოფლმხედველობის, სქესის, სექსუალური ორიენტაციის ან სხვა თვისებისა თუ სტატუსის განსაკუთრებული ხაზგასმისაკენ (მუხლი 56).სამოქალაქო თანასწორობისა და ინტეგრაციის სახელმწიფო სტრატეგიის მიხედვით კი ეთნიკურ უმცირესობათა წარმომადგენლებისათვის მასმედიისა და ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესების მიზნით დასახულია სამი ძირითადი ამოცანა: *ეთნიკური უმცირესობების ენებზე სამაუწყებლო პროგრამებისა და ელექტრონული/ბეჭდვითი მედიის ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფა; სამაუწყებლო პროგრამებში ეთნიკური უმცირესობების თემატიკის გაშუქება და უმცირესობების წარმომადგენელთა მონაწილეობის უზრუნველყოფა; მედიაში ტოლერანტობისა და კულტურული პლურალიზმის ხელშეწყობა.*

საანგარიშო პერიოდში ზემოაღნიშნული ძირითადი მიზნებისა და ამოცანების უზრუნველსაყოფად ხორციელდებოდა შემდეგი:

- გამოხატვის თავისუფლებისა და მედიის ხელმისაწვდომობის უზრუნველსაყოფად საქართველოს მთავრობა აგრძელებს დამკვიდრებული პრაქტიკის განხორციელებას, რომელიც გულისხმობს საზოგადოებრივ მაუწყებელზე საინფორმაციო გადაცემების ტრანსლირებას აფხაზურ, ოსურ, სომხურ, აზერბაიჯანულ და რუსულ ენებზე. 2013-2016 წლებში საზოგადოებრივი მაუწყებლის მეორე არხის ეთერში გადიოდა ყოველდღიური საინფორმაციო პროგრამა „მომამბე“ ხუთ ენაზე (ქრონომეტრაჟით 11 წთ.).
- საზოგადოებრივმა მაუწყებელმა 2014 წელს რეგიონული ტელევიზიების საეთერო დრო შეიზინა, რის საფუძველზეც 2015 წლიდან საინფორმაციო პროგრამა „მომამბე“ სომხურ, აზერბაიჯანულ და აფხაზურ ენებზე გადიოდა პარტნიორი რეგიონული ტელევიზიების ეთერში. ეს ტელევიზიებია: ბოლნისის ტელეარხი „ბოლნელი“, ნინოწმინდის ტელევიზია „ფარვანა“, ახალქალაქის ტელევიზია „ATV12“ და ზუგდიდის ტელევიზია

„ოდში“ საზოგადოებრივი მაუწყებელი 2015 წლის მანძილზე აგრეთვე იყენებდა რადიო ეთერს მოკლე საინფორმაციო კოლაჟისათვის აფხაზურ, ოსურ, აზერბაიჯანულ, სომხურ და რუსულ ენებზე.

- საერთაშორისო მხარდაჭერის შედეგად 2016 წლის აგვისტოდან საზოგადოებრივი მაუწყებლის მეორე არხის ეთერში გადის საინფორმაციო გადაცემა „მომბე“ სინქრონული თარგმანით სომხურ და აზერბაიჯანულ ენებზე (გაფორმებულია ხელშეკრულებები ადგილობრივ მაუწყებლებთან, რომლებიც გადართულ სიგნალს აწვდიან მაყურებელს). აღნიშნული პროექტი – „გასაგებ ენაზე ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესება ეთნიკური უმცირესობებისთვის“ რეგიონულ მაუწყებელთა ასოციაციისა და საზოგადოებრივი მაუწყებლის ერთობლივი პროექტია, რომელიც აშშ-ის საელჩოს მხარდაჭერით ხორციელდება. პარალელურად, მიმდინარეობს სამ უმცირესობათა ენაზე (ქრონომეტრაჟი 26 წთ., აფხაზურ ენაზე – 23:00 საათზე, ოსურ ენაზე – 23:30 საათზე, რუსულ ენაზე - 00:00 საათზე) ყოველდღიურ საინფორმაციო გადაცემების ტრანსლირება საზოგადოებრივი მაუწყებლის მეორე არხის ეთერით. სიახლეა ასევე ყოველკვირეული საინფორმაციო გადაცემა ქურთულ ენაზე.
- 2014-2015 წლის ოქტომბრამდე საზოგადოებრივი მაუწყებლის ეთერში გადიოდა ყოველ-კვირეული გადაცემა „ჩვენი ეზო“, რომელსაც ტელეჟურნალის სახე ჰქონდა და ფოკუსირებული იყო ეთნიკურ უმცირესობათა კულტურისა და ტრადიციების გაშუქებაზე. 2013 წლის 1 ოქტომბრიდან თოქ-შოუ „ჩვენი ეზოს“ ფორმატი შეიცვალა და 2014 წლის განმავლობაში გადიოდა კვირაში 4-ჯერ, როგორც სრულმეტრაჟიანი ფილმების ციკლი „მრავალეროვანი საქართველო“ ქვეყანაში მცხოვრების ხვადასხვა ეთნიკური, რელიგიური ჯგუფების შესახებ. შემოქმედებითმა ჯგუფმა მოამზადა ფილმები, რომლებშიც ასახული იყო საქართველოში მცხოვრები დუხობორების, აზერბაიჯანელებისა და სხვა ეთნიკური თუ რელიგიური უმცირესობების ტრადიციები და დღესასწაულები.
- 2014 წლის ოქტომბრიდან ყოველ დღე, შაბათ-კვირის გარდა, 23:00 საათზე მე-2 არხის ეთერში გადის სატელევიზიო საინფორმაციო-ანალიტიკური გადაცემა „ნამდვილი დრო“ («Настоящее время») რუსულ ენაზე, რომელსაც მე-2 არხის ეროვნულ უმცირესოთა ენებზე მაუწყებლობის ჯგუფი კურირებს. ეს გადაცემა რადიო „თავისუფალი ევრო-პა/რადიო თავისუფლებისა“ და „ამერიკის ხმის“ ერთობლივი პროექტია, რომელიც საქართველოში, ესტონეთში, ლატვიაში, ლიტვაში, მოლდოვასა და უკრაინაში მოქმედ საზოგადოებრივ და კერძო მაუწყებლებთან თანამშრომლობით ხორციელდება. აღნიშნული გადაცემა მიუკერძოებლობის პრინციპს ეფუძნება და სთავაზობს აუდიტორიას საინტერესო ანალიზს მსოფლიოში მიმდინარე პოლიტიკურ პროცესებთან დაკავშირებით.
- საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტრო პენიტენციურ დაწესებულებებს ტექნიკურად შესაძლებელი ლიმიტის (15 არხი) ფარგლებში უზრუნველყოფს ყველა ეროვნების ბრალდებულ/მსჯავრდებულისათვის საინტერესო სატელევიზიო არხების ხელმისაწვდომობას. გარდა ამისა, სამინისტრო უზრუნველყოფს სატელევიზიო მაუწყებლობაში უფასოდ ხელმისაწვდომი სატელევიზიო არხების ჩართვას. პენიტენციურ დაწესებულებებში სატელევიზიო არხების მაუწყებლობა ხორციელდება ოთხ ენაზე: ქართული, რუსული, თურქული და აზერბაიჯანული.

- 2014 წელს ეთნიკური უმცირესობების ენებზე მაუწყებლობა ასევე გაგრძელდა „პირველი რადიოს“ ეთერით. ამჟამად, საზოგადოებრივი მაუწყებლის რადიო ეთერში უმცირესობების ენებზე გადის „მოამბის“ ახალი ამბების კოლაჟის აუდიო ვერსია. საინფორმაციო გამოშვებებს აფხაზურ, ოსურ, აზერბაიჯანულ, სომხურ და რუსულ ენებზე კვირაში ერთხელ ასევე ემატება რადიო პროგრამა ქურთულ ენაზე.
- ყოველკვირეული რადიო გადაცემა „ჩვენი საქართველო“ (ქრონომეტრაჟი – 40 წთ.) აშუქებს ეთნიკურ და რელიგიურ უმცირესობათა დღესასწაულებს, კულტურულ თავისებურებებს, ტრადიციებს, გამოწვევებს, მათი უფლებების დარღვევის ფაქტებსა და სამოქალაქო ინტეგრაციის თვალსაზრისით არსებულ გამოწვევებს.
- „ეროვნული უმცირესობების კულტურის ხელშეწყობის პროგრამის“ ფარგლებში და საქართველოს კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტროს მხარდაჭერით, 2013-2015 წლებში გაგრძელდა არაქართულენოვანი პრესის ფინანსური მხარდაჭერა. სამინისტროს მხარდაჭერით ყოველწლიურად გამოიცასომხურენოვანი „ვრასტანის“ 52 ნომერი (ტირ. 3500), აზერბაიჯანულენოვანი „გურჯისტანის“ 52 ნომერი (ტირ. 2000) და რუსულენოვანი გაზეთები: „სვობოდნაია გრუზია“ და „ვეჩერნი ტბილისი“. 2016 წელს სახელმწიფოს მხარდაჭერით გაგრძელდა სომხურენოვანი და აზერბაიჯანულენოვანი გაზეთების „ვრასტანი“ (52 ნომერი; ტირაჟი 4000 ცალი) და „გურჯისტანი“ (53 ნომერი, ტირაჟი 2000 ცალი) გამოცემა. გაზეთები ვრცელდება როგორც თბილისში, ისე ეთნიკური უმცირესობებით კომპაქტურად დასახლებულ რეგიონებში, აგრეთვე სასჯელაღსრულებისა და აპრობაციის სამინისტროს დაწესებულებებში.
- ქვემო ქართლის რეგიონში 2015 წლიდან გამოდის გაზეთი „ბოლნისი“ ქართულ და აზერბაიჯანულენებზე; ასევე ფუნქციონირებს ინტერნეტ-პორტალი www.bolnisi.ge. წალკაში გამოდის გაზეთი „თრიალეთის ექსპრესი“, ხოლო თეთრიწყაროს მუნიციპალიტეტში – ყოველთვიური გაზეთი „დიდგორელები“, რომლის მეშვეობითაც არაქართულენოვან მოსახლეობას მიეწოდება საჭირო ინფორმაცია. სამცხე-ჯავახეთის რეგიონში გამოდის რეგიონული ყოველკვირეული გაზეთი „სამხრეთის კარიბჭე“ ქართულ ენაზე.
- ოპერატიული ინფორმაციის უმოკლეს დროში გასავრცელებლად საზოგადოებრივი მაუწყებლის ქოლგის ქვეშ 2016 წელს ამოქმედდა ვებ-გვერდი ხუთ ენაზე: <http://multitolerant.gpb.ge/>, რომელიც მოიცავს ქვე-ვებ-გვერდებს (www.abkh.gpb.ge; www.os.gpb.ge; www.am.gpb.ge; www.az.gpb.ge; www.ru.gpb.ge). გარდა უახლესი ინფორმაციისა, ვებ-გვერდებზე განთავსებულია ტელევიზიის „ოქროს ფონდში“ დაცული უნიკალური საარქივო მასალა ხუთივე ენაზე. პარალელურად, სოციალურ ქსელში შექმნილია ხუთი გვერდი სხვადასხვა ენაზე, რომელიც კიდევ უფრო ინტერაქტიულს ხდის შექმნილ პროდუქციას. საზოგადოებრივი მაუწყებლის გადაცემები მთლიანად, აგრეთვე ცალკეული სიახლეები და ექსკლუზიური სიუჟეტები Youtube-ზე იტვირთება.

მუხლი 10

1. მხარეები იღებენ ვალდებულებას აღიარონ, რომ ყველა პირს, რომელიც მიეკუთვნება ეროვნულ უმცირესობას, აქვს უფლება თავისუფლად და ყოველგვარი ჩარევის გარეშე გამოიყენოს თავისი უმცირესობის ენა – კერძოდ და საჯაროდ, ზეპირად და წერისას.
2. იმ ადგილებში, სადაც ცხოვრობენ ტრადიციულად ან დიდი რაოდენობით ეროვნული უმცირესობისადმი კუთვნილი პირები, თუ ეს პირები ამას მოითხოვენ და ეს მოთხოვნა რეალურ საჭიროებას პასუხობს, მხარეები ეცდებიან შეძლებისამებრ მაქსიმალურად უზრუნველყონ ისეთი პირობები, რომლებიც შესაძლებელს გახდის უმცირესობის ენის გამოყენებას ამ პირებსა და ადმინისტრაციულ ორგანოებს შორის ურთიერთობაში.
3. მხარეები იღებენ ვალდებულებას უზრუნველყონ ყველა იმ პირის უფლება, რომელიც მიეკუთვნება ეროვნულ უმცირესობას, მისთვის გასაგებ ენაზე დაუყოვნებლივ იქნეს ინფორმირებული მისი დაპატიმრების მიზეზებისა და მის წინააღმდეგ აღძრული ყველა ბრალდების ხასიათისა და მიზეზების შესახებ, ასევე დაიცვას თავი ამავე ენაზე, აუცილებლობის შემთხვევაში – თარჯიმნის უფასო დახმარებით.

საქართველოს მთავრობა მთლიანად იზიარებს მე-10 მუხლის პრინციპებს, რომლის თითოეული დებულება სრულად ხორციელდება პრაქტიკაში. კერძოდ, შემდეგი საკანონმდებლო და პრაქტიკული ნაბიჯებია გადადგმული:

- საქართველოში მცხოვრები ეთნიკური უმცირესობები, მიუხედავად იმისა, კომპაქტურად არიან წარმოდგენილი თუ დისპერსულად, სარგებლობენ მშობლიურ ენაზე საჯარო სივრცეში საუბრის შესაძლებლობით. ამასთანავე, კომპაქტურად დასახლებულ მუნიციპალიტეტებში ეთნიკური უმცირესობები იყენებენ მშობლიურ ენას ადგილობრივ ადმინისტრაციულ ერთეულებთან ურთიერთობის დროს, წერითი კომუნიკაციის ჩათვლით, თუმცა, ადმინისტრაციული ერთეულების ყველადადგენილება თუ სხვა სახის ოფიციალური დოკუმენტაცია მზადდება და ვრცელდება სახელმწიფო ენაზე. საჭიროების არსებობის შემთხვევაში ეთნიკურ უმცირესობას მიკუთვნებული პირის თარჯიმნით უფასოდ უზრუნველყოფა ურთიერთობის დასრულების შემთხვევაში საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 38-ე მუხლით.
- მე-10 მუხლის დებულებებს აგრეთვე სრულად შეესაბამება საქართველოს საკანონმდებლო ნორმები. მაგალითად, სახელმწიფო ენის შესახებ კანონის მე-9 მუხლის თანახმად, „იმ მუნიციპალიტეტში, სადაც ეროვნული უმცირესობის წარმომადგენლები კომპაქტურად ცხოვრობენ, სახელმწიფო უზრუნველყოფს ეთნიკურ უმცირესობისათვის მიკუთვნებული პირის სახელმწიფო და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებთან ამ ეროვნული უმცირესობის ენაზე თარჯიმნის დახმარებით ურთიერთობას“.
- სახელმწიფო ენის შესახებ კანონი ასევე არეგულირებს ადგილობრივ დონეზე უმცირესობათა ენების გამოყენებას; კერძოდ, მე-11 მუხლის მე-4 პუნქტის თანახმად, „იმ მუნიციპალიტეტში, სადაც ეროვნული უმცირესობის წარმომადგენლები კომპაქტურად

ცხოვრობენ, სახელმწიფო და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოები უფლებამოსილი არიან, დაადგინონ საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსით გათვალისწინებულისა განგანსხვავებული წესი, რომელიც ცვლისხმობს, რომ საჭიროების შემთხვევაში ეროვნული უმცირესობისადმი მიკუთვნებული პირის მიერ ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოში ამ ეროვნული უმცირესობის ენაზე წარდგენილი განცხადების, საჩივრის, მასზე გაცემული პასუხის თარგმნას. ამასთანავე, ოფიციალური ძალა მხოლოდ შესაბამისი ტექსტისდედას აქვს“.

- სახელმწიფო ენის შესახებ კანონის 23-ე მუხლის პირველი პუნქტის მიხედვით კი, ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოს ოფიციალური სახელწოდება სახელმწიფო ენასთან ერთად შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ერთ-ერთ არასახელმწიფო ენაზეც, ხოლო იმ მუნიციპალიტეტებში, სადაც ეროვნული უმცირესობების წარმომადგენლები კომპაქტურად ცხოვრობენ, აგრეთვე ამ ეროვნული უმცირესობის ენაზე. ამავ კანონის 24-ე მუხლი ითვალისწინებს, რომ საჯარო ინფორმირებისათვის განკუთვნილი განცხადების, შეტყობინების, სასათაურო წარწერის, პლაკატის, აბრის, აფიშის, რეკლამის, სხვა ვიზუალური ინფორმაციის ტექსტი, საჭიროების შემთხვევაში, სახელმწიფო ენასთან ერთად შეიძლება მიეთითოს არასახელმწიფო ენაზეც, ხოლო იმ მუნიციპალიტეტებში, სადაც ეროვნული უმცირესობების წარმომადგენლები კომპაქტურად ცხოვრობენ, აგრეთვე ამ ეროვნული უმცირესობის ენაზე.
- ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსის 73-ე მუხლის თანახმად, ადმინისტრაციულ ორგანოებში ადმინისტრაციული წარმოება ხორციელდება ქართულ ენაზე, ხოლო აფხაზეთში აგრეთვე აფხაზურ ენაზე. თუ დაინტერესებული მხარის განცხადება ან მის მიერ წარდგენილი სხვა დოკუმენტი შედგენილია არასახელმწიფო ენაზე, დაინტერესებული მხარე ვალდებულია, ადმინისტრაციული ორგანოს მიერ დადგენილ ვადაში წარადგონოს განცხადების ან დოკუმენტის სანოტარო წესით დამოწმებული თარგმანი და თუ კანონით განსაზღვრულია ვადა, რომლის განმავლობაში დაინტერესებული მხარე ვალდებულია წარადგონოს რამე განცხადება ან დოკუმენტი, ეს ვადა დაცულად ჩაითვლება დოკუმენტის არასახელმწიფო ენაზე წარდგენის დროსაც.

მუხლი 11

- 1. მხარეები იღებენ ვალდებულებას აღიარონ, რომ ყველა პირს, რომელიც მიეკუთვნება ეროვნულ უმცირესობას, აქვს მისი გვარისა (პატრონიმი) და პირველი სახელების უმცირესობის ენაზე გამოყენებისა და მათი ოფიციალური აღიარების უფლება, მხარეთა სამართლებრივი სისტემით დადგენილი პირობების შესაბამისად.*
- 2. მხარეები იღებენ ვალდებულებას აღიარონ, რომ ყველა პირს, რომელიც მიეკუთვნება ეროვნულ უმცირესობას, აქვს უფლება საზოგადოებისათვის შესამჩნევ ადგილას განათავსოს ფირნიში, წარწერა და სხვა პირადი ხასიათის ინფორმაცია თავისი უმცირესობის ენაზე.*
- 3. იმ ადგილებში, სადაც ტრადიციულად მნიშვნელოვანი რაოდენობით ცხოვრობენ პირები, რომლებიც მიეკუთვნებიან ეროვნულ უმცირესობას, მხარეები თავისი სამართლებრივი სისტემისა და საჭიროებების შესაბამისად, ასევე სხვა სახელმწიფოებთან შეთანხმებების ფარგლებში და მათი სპეციფიკური პირობების გათვალისწინებით, ეცდებიან გამოფინონ*

ტრადიციული ადგილობრივი სახელები, ქუჩის სახელები და საზოგადოებისათვის განკუთვნილი სხვა ტოპოგრაფიული მითითებანი უმცირესობის ენაზე, როდესაც სახეზეა ამგვარი მითითებების არსებობის საკმარისი მოთხოვნა.

ეთნიკური უმცირესობებისათვის პატრონიმების შენარჩუნება აღიქმება, როგორც ეთნიკურ უმცირესობათა კულტურული თვითმყოფადობის შენარჩუნება-განვითარებისათვის გადადგმული ნაბიჯი; ამ თვალსაზრისით საქართველოში დამკვიდრებული პრაქტიკა ლიბერალური მიდგომით ხასიათდება; კერძოდ, ბოლო წლების განმავლობაში შემდეგი პრაქტიკა დამკვიდრდა:

- საქართველოს მოქალაქეთა გვარები დგინდება და ოფიციალურად რეგისტრირდება თავად მოქალაქეთა სურვილის მიხედვით. პრაქტიკა აჩვენებს, რომ ბოლო წლების მანძილზე არ დაფიქსირებულა საქართველოს მოქალაქეთა მხრიდან ოფიციალური საჩივარი ან პრეტენზია გვარის იძულებით შეცვლის გამო.
- საქართველოში უკვე დამკვიდრებული ტრადიციის საჯარო სივრცეში ინფორმაციის თუ სხვა საინფორმაციო დატვირთვის მატარებელი წარწერების გამოყენება ეთნიკურ უმცირესობათა ენაზე. კერძოდ, სახელმწიფო და საერთაშორისო ენების გარდა, საჯარო ინფორმაცია გამოყენილია სომხურ და აზერბაიჯანულ ენებზე შესაბამისი ეთნიკური ჯგუფების კომპაქტურად დასახლებულ მუნიციპალიტეტებში. სახელმწიფო ენის შესახებ კანონი განსაზღვრავს: „საჯარო ინფორმირებისათვის განკუთვნილი განცხადების, შეტყობინების, სასაბუღალტრო წარწერის, პლაკატის, აზრის, აფიშის, რეკლამის, სხვა ვიზუალური ინფორმაციის ტექსტი სახელმწიფო ენაზე სრულდება. საჭიროების შემთხვევაში, შესაბამისი ინფორმაცია შეიძლება მიეთითოს არასახელმწიფო ენაზედაც, ხოლო იმ მუნიციპალიტეტში, სადაც ეროვნული უმცირესობის წარმომადგენლები კომპაქტურად ცხოვრობენ, – აგრეთვე ამეროვნული უმცირესობის ენაზე“.
- საქართველოს კანონმდებლობა ასევე უზრუნველყოფს უფასო თარჯიმნის მომსახურებას სასამართლოში იმ პირებისათვის, რომლებიც არ ფლობენ სახელმწიფო ენას („კანონი საერთო სასამართლოების შესახებ“, მუხლი 10). ანალოგიურად, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსით გათვალისწინებულია უფასო თარჯიმნის მომსახურება სახელმწიფო ენის არმცოდნე პირებისათვის – როგორც დაკითხვის, ისე საგამომიებო საქმიანობის მიმდინარეობის დროს („სისხლის სამართლის კოდექსი“, მუხლი 38).

მუხლი 12

1. მხარეები, საჭიროების შემთხვევაში, მიიღებენ ზომებს განათლებისა და მეცნიერული კვლევის სფეროში მათი ეროვნული უმცირესობებისა და უმრავლესობის კულტურის, ისტორიის, ენისა და რელიგიის ცოდნის გასაღრმავებლად.
2. ამ კონტექსტში მხარეები *inter alia*, უზრუნველყოფენ ჯეროვან შესაძლებლობებს მასწავლებელთა პროფესიული მომზადებისა და სახელმძღვანელოების ხელმისაწვდომობისათვის და ხელს შეუწყობენ კონტაქტებს სხვადასხვა საზოგადოებრივი ჯგუფების მოსწავლეებსა და მასწავლებლებს შორის.

3. მხარეები ვალდებულებას იღებენ, უზრუნველყონ ყველა დონის განათლებისადმი თანაბარი ხელმისაწვდომობა იმ პირობისათვის, რომლებიც მიეკუთვნებიან ეროვნულ უმცირესობას.

განათლების თითოეული საფეხური ხელმისაწვდომია ეთნიკურ უმცირესობათა წარმომადგენლებისათვის. ეს მიდგომა მკაფიოდ არის ასახული სამოქალაქო თანასწორობისა და ინტეგრაციის სახელმწიფო სტრატეგიაშიც, რომლის მიხედვით აღნიშნული მიმართულებით მთავარი პრიორიტეტებია სკოლამდელი განათლებისა და ხარისხიანი ზოგადი განათლების ხელმისაწვდომობის გაზრდა სახელმწიფო და მშობლიურ ენებზე, ასევე უმაღლეს და პროფესიულ განათლებაზე ხელმისაწვდომობის გაზრდა.

საანგარიშო პერიოდში განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო განაგრძობდა მუშაობას ეთნიკურ უმცირესობათა წარმომადგენელთათვის ხარისხიანი განათლებაზე ხელმისაწვდომობის გაზრდის მიზნით. ამ მიმართულებით გადაიდგა არაერთი მნიშვნელოვანი ნაბიჯი, კერძოდ:

- მომზადდა და 2016 წლის ივნისში დამტკიცდა ადრეული და სკოლამდელი აღზრდისა და განათლების შესახებ კანონი, რომლის თანახმად „დაწესებულება უფლებამოსილია ენობრივი უმცირესობების წარმომადგენელ ბავშვებს ენობრივი საჭიროებების გათვალისწინებით შესთავაზოს ამ კანონით განსაზღვრული სახელმწიფო საგანმანათლებლო სტანდარტის შესაბამისი პროგრამები და რესურსები როგორც სახელმწიფო, ისე მათ მშობლიურ ენაზე“. „დაწესებულება უფლებამოსილია ბავშვებს მიაწოდოს საადმინისტრაციო და საგანმანათლებლო მომსახურება მათ მშობლიურ ან/და არასახელმწიფო ენაზე და გამოიყენოს ამ კანონით განსაზღვრული სახელმწიფო საგანმანათლებლო სტანდარტების შესაბამისი საგანმანათლებლო პროგრამები და რესურსები“.
- შემუშავდა განათლების ხელმისაწვდომობის ერთიანი სტრატეგიული დოკუმენტი „განათლების პოლიტიკა საზოგადოების ინტეგრაციისთვის“, რომლითაც გათვალისწინებულია არაქართული სკოლების პედაგოგთა კვალიფიკაციის ამაღლება და სხვა.
- საანგარიშო პერიოდში საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო და მის დაქვემდებარებაში მყოფი საჯარო სამართლის იურიდიული პირებიაგრძელებდნენ სხვადასხვა პროგრამებისა და პროექტების განხორციელებას. მასწავლებელთა პროფესიული მომზადება და კვალიფიკაციის ამაღლება საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს პრიორიტეტს წარმოადგენს; ამ მიმართულებით გადაიდგა კიდევ მნიშვნელოვანი ნაბიჯები, კერძოდ: 2015 წელს მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ეროვნულმა ცენტრმა შეიმუშავა და დაამტკიცა ეთნიკური უმცირესობებით კომპაქტურად დასახლებული რეგიონების ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლების მასწავლებელთა პროფესიული განვითარებისა და კარიერული წინსვლის მხარდაჭერის პროგრამა. პროგრამის ფარგლებში ითარგმნა და დაიბეჭდა მასწავლებლის საქმიანობის დაწყების, პროფესიული განვითარებისა და კარიერული წინსვლის სქემის გზამკვლევის I ნაწილი აზერბაიჯანულ, რუსულ და სომხურ ენებზე; ითარგმნა მასწავლებლის თვითშეფასების კითხვარი აზერბაიჯანულ, რუსულ და სომხურ ენებზე; ამ ეტაპისათვის პროგრამის ბენეფიციარია 3301 აზერბაიჯანულენოვანი, 2933 სომხურენოვანი და 1208 რუსულენოვანი პედაგოგი.

- 2016 წელს სსიპ მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ეროვნული ცენტრის მიერ შემუშავებული საგნობრივი ტრენინგ-პროგრამები და შესაბამისი სატრენინგო მასალა სრულად ითარგმნა აზერბაიჯანულ და რუსულ ენებზე; არაქართულენოვანი სკოლების აზერბაიჯანულენოვანი მასწავლებლები გადამზადდნენ ისეთ საგნებში როგორცაა ფიზიკა, ისტორია, მათემატიკა.
- საანგარიშო პერიოდში განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრომ დაამტკიცა ყველა საგანში 1-6 საფეხურის სახელმძღვანელო; ეს სახელმძღვანელოები ითარგმნა სომხურ, აზერბაიჯანულ და რუსულ ენებზე (30% ქართულ ენაზე და 70% ეთნიკური უმცირესობის ენაზე) და დაურიგდა არაქართულენოვან სკოლებს.
- საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს ეროვნული სასწავლო გეგმების დეპარტამენტმა 2014 წლის დეკემბერში დაასრულა მასალის პირველადი ვერსიის შემუშავება არაქართულენოვანი სკოლების მე-7 კლასისთვის სახვით ხელოვნებასა და ბიოლოგიაში ორენოვანი გაკვეთილების ჩასატარებლად. შინაარსობრივად ეს მასალა ეროვნული სასწავლო გეგმის სტანდარტებსა და გრიფირებულ სახელმძღვანელოებს ეფუძნება, მეთოდოლოგიურად კი – ორენოვანი სწავლების (ენისა და საგნის ინტეგრირებული სწავლების) თანამედროვე ტექნოლოგიებს. ამ თვალსაზრისით ესაა ახალი ტიპის, ინოვაციური ხასიათის საგანმანათლებლო რესურსი.
- საქართველოს მთავრობის საგანმანათლებლო პოლიტიკაში კვლავ მნიშვნელოვან პრიორიტეტად რჩება მულტილინგვური განათლების დანერგვის საკითხი. პროცესის ეფექტურად და სრულფასოვნად წარმართვისათვის 2015 წელს განხორციელდა 2009 წლიდან დანერგილი ბილინგვური პროგრამის შედეგების მონიტორინგი ქვემო ქართლისა და სამცხე-ჯავახეთის საპილოტე სკოლებში.
- მულტილინგვური განათლების საპილოტე პროგრამაში ჩართულია ოთხი სკოლა: ვახტანგისის №1, თაზაქენდის, აქთაქლიისა და ყარაჯალის სკოლები. ყველა აღნიშნულ სკოლაში დარიგდა „ვასწავლოთ ქართული, როგორც მეორე ენა“ სახელმძღვანელო (დონეების მიხედვით; სულ 9 დონე); საგანმანათლებლო რესურს-ცენტრში ბილინგვური სწავლების კოორდინატორი ეტაპობრივად ატარებდა ტრენინგებსა და შეხვედრებს, რომლებიც ეძღვნებოდა ბილინგვური სწავლების ახალმეთოდებსა და მიდგომებს („ენობრივი კომპეტენციის შეფასება და ტესტირება“, „კითხვითი კომპეტენციების განვითარება „კითხვის კიბის“ მეშვეობით“, „ენისა და საგნის ინტეგრირებული სწავლების მეთოდები“).
- 2011-2014 წლებში პროგრამის „ქართული ენა მომავალი წარმატებისთვის“ ფარგლებში არაქართულენოვანი მოსწავლეებისთვის შეიქმნა დაწყებითი, საბაზო და საშუალო საფეხურის I-XII დონის ქართული ენის სახელმძღვანელოები. კომპლექტი შეიცავს მოსწავლის სახელმძღვანელოს, მოსწავლის რეგულს, მასწავლებლის სახელმძღვანელოსა და აუდიო დისკებს; ეს კომპლექტები გადაეცა არაქართულენოვან სკოლებს – მათი თხოვნის შესაბამისად.
- ქვეპროგრამის „მულტიკულტურული საზაფხულო სკოლა“ ფარგლებში 2016 წელს განხორციელდა ორი ღონისძიება: „მულტიკულტურული საზაფხულო სკოლა მასწავლებლებისთვის“ და „მულტიკულტურული საზაფხულო სკოლა მოსწავლეებისთვის“. პირველში – „მულტიკულტურული საზაფხულო სკოლა მასწავლებლებისთვის“ – მონაწილეობა მიიღო საქართველოს რეგიონების (კახეთი, ქვემო ქართლი, სამცხე-ჯავახეთი)

არაქართულენოვანი სკოლების/სექტორების 30 მასწავლებელმა, აგრეთვე მაღალმთიან დასახლებაში მდებარე საჯარო სკოლების 20 მასწავლებელმა. მასწავლებლებისთვის ჩატარდა 12-დღიანი საზაფხულო სკოლა ბაკურიანში; საზაფხულო სკოლის ფარგლებში გათვალისწინებული იყო როგორც კულტურათაშორისი დიალოგის ხელშემწყობი ტრენინგები/ინტერაქტიული პროგრამები, ისე არაკადემიური პროგრამები. პროექტში – „მულტიკულტურული საზაფხულო სკოლა მოსწავლეებისთვის“ მონაწილეობა მიიღო საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს მიერ ორგანიზებული ესეების კონკურსების მონაწილეთა შორის შერჩეულმა საუკეთესო აკადემიური შედეგების მქონე (2015-2016 აკადემიური წლის მდგომარეობით) საქართველოს რეგიონების (კახეთი, ქვემო ქართლი, სამცხე-ჯავახეთი) არაქართულენოვანი სკოლების/სექტორების VIII, IX, X და XI კლასების 30-მა მოსწავლემ, აგრეთვე საქართველოს მაღალმთიან დასახლებაში მდებარე საჯარო სკოლების VIII, IX, X და XI კლასების საუკეთესო შედეგების მქონე 20-მა მოსწავლემ. მოეწყო 12-დღიანი საზაფხულო სკოლა ბაკურიანში. საზაფხულო სკოლა ითვალისწინებდა კულტურათაშორისი დიალოგის განვითარებაზე მიმართული სხვადასხვა ღონისძიების განხორციელებას.

- საანგარიშო პერიოდში საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს სსიპ მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ეროვნული ცენტრი ახორციელებდა პროგრამას „ქართული ენა მომავალი წარმატებისთვის“. პროგრამა მიზნად ისახავს საქართველოში მცხოვრები ეთნიკური უმცირესობების ინტეგრაციასა და არაქართულენოვან სკოლებში ქართული ენის სწავლა/სწავლების ხარისხის გაუმჯობესებას. აღნიშნული მიზნის მისაღწევად პროგრამის ფარგლებში გათვალისწინებულია ორი ძირითადი მიმართულება: პედაგოგების გაგზავნა არაქართულენოვან სკოლებში და სასწავლო რესურსების შექმნა. 2013 წელს პროგრამის ფარგლებში 274 ადამიანი იყო დასაქმებული. 2014 წლის მდგომარეობით პროგრამაში ჩართული იყო 210 დამხმარე პედაგოგი. 2015-2016 სასწავლო წლის განმავლობაში გაიგზავნა 105 ქართულის, როგორც მეორე ენის, კონსულტანტ-მასწავლებელი, ქართულის, ისტორიისა და გეოგრაფიის 135 დამხმარე მასწავლებელი და ეროვნული სასწავლო გეგმით გათვალისწინებული სხვა საგნების 14 ორენოვანი მასწავლებელი.

2015 წელს პროგრამის „ქართული ენა მომავალი წარმატებისთვის“ ფარგლებში მოეწყო ინტეგრირებული საზაფხულო ბანაკი აზერბაიჯანელი და სომეხი მოსწავლეებისთვის, რომელშიც ჩართული იყო 150 ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენელი მოსწავლე.

პროგრამის „ქართული ენა მომავალი წარმატებისთვის“ კონსულტანტ-მასწავლებლების მიერ საზაფხულო ბანაკისთვის სპეციალურად შექმნილი პროგრამა ითვალისწინებდა კულტურულ-შემეცნებით ღონისძიებებს, სპორტულ შეჯიბრებას, სხვადასხვა ეთნოსების ტრადიციების გაცნობას, დებატების კლუბის შექმნას. ბანაკი ხელს უწყობდა სხვადასხვა ეთნიკური წარმომავლობის მოსწავლეებს შორის ჰარმონიული თანაცხოვრების უნარ-ჩვევისა და განსხვავებული კულტურის მიმდევობის ჩამოყალიბებას.

- 2016 წელს პროგრამა „ქართული ენა მომავალი წარმატებისთვის“ და „ეროვნული უმცირესობებით კომპაქტურად დასახლებული რეგიონების ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლების მასწავლებლების პროფესიული განვითარებისა და კარიერული წინსვლის მხარდაჭერის პროგრამა“ გაერთიანდა სახელწოდებით „არაქართული სკოლების მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების პროგრამა“. პროგრამის მიზანია არაქართულენოვანი სკოლების/სექტორების მასწავლებელთა პროფესიული

განვითარების ხელშეწყობა და სწავლა/სწავლების ხარისხის გაუმჯობესება სახელმწიფო ენის სწავლების გაძლიერების გზით. გარდა ამისა, პროგრამა ორიენტირებულია (2016-2019წწ.) არაქართულენოვანი სკოლების ადგილობრივი მასწავლებლების როგორც საგნობრივი გამოცდებისათვის მომზადებაზე, ისესახელმწიფო ენის შესწავლაზე.

- 2016 წელს პროგრამის „არაქართული სკოლების მასწავლებლების პროფესიული განვითარება“ ფარგლებში სამცხე-ჯავახეთის, ქვემო ქართლისა და კახეთის არაქართულენოვანი სკოლების ადგილობრივი მასწავლებლების პირველ ნაკადს (სულ 609 მსმენელი) ამავე პროგრამის კონსულტანტ-მასწავლებლების მიერ ჩაუტარდათ სახელმწიფო ენის შემსწავლელი კურსი. ჯამში საბოლოო შეფასება წარმატებით გაიარა 368 მსმენელმა.
- 2013-2015 წწ. პროგრამის „ვასწავლოთ ქართული, როგორც მეორე ენა“ მონაწილეთა 53% ჩართული იყო გაცვლითი პროგრამების დაგეგმვასა და განხორციელებაში. სომხურენოვანი და აზერბაიჯანულენოვანი სკოლები დამეგობრდნენ სხვადასხვა რეგიონის ქართულსკოლებთან. ტრენერ-მასწავლებლებმა მოიძიეს პარტნიორი სკოლები საქართველოს სხვადასხვა ქალაქში (თბილისი, გურჯაანი, გორი, გარდაბანი, საგარეჯო, ჩაქვი, ზესტაფონი, ხაშური და სხვ.) და ჩაატარეს გაცვლითი ღონისძიებები: ერთმანეთთან ვიზიტი და თანაცხოვრება ერთი კვირის განმავლობაში; გაკვეთილებზე დასწრება;საერთო კონცერტის/სპექტაკლის მომზადება; სხვადასხვა კერძების გაცნობა; ქართული მართლმადიდებლური, სომხური სამოციქულო ეკლესიების, მეჩეთებისა და სხვა კულტურული ძეგლების დათვალიერება.

მუხლი 13

- 1. მათი განათლების სისტემის ფარგლებში მხარეები აღიარებენ, რომ ნებისმიერ პირს, რომელიც მიეკუთვნება ეროვნულ უმცირესობას, უფლება აქვს შექმნას და წარმართოს საკუთარი კერძო საგანმანათლებლო და პროფესიული მოსამზადებელი დაწესებულებები.*
- 2. ამ უფლების განხორციელებას მხარეთა რაიმე ფინანსური ვალდებულება არ მოჰყვება.*

საქართველოს მთავრობა აღიარებს მე-13 მუხლით გათვალისწინებულ უფლებას და რაიმე ფორმით არ ზღუდავს კერძო საგანმანათლებლო დაწესებულებების დაარსებას. პირიქით, ამ მხრივ საქართველოს კანონმდებლობა მოქნილობით გამოირჩევა; შედეგად სახეზე გვაქვს არაერთი კერძო როგორც ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლა, ისე უნივერსიტეტი, რომლებიც ფუნქციონირებენ საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს მიერ დამტკიცებული სასწავლო გეგმით. ამ თვალსაზრისით აღსანიშნავია თურქული, რუსული და სხვა კერძო საჯარო სკოლები.

მუხლი 14

- 1. მხარეები იღებენ ვალდებულებას აღიარონ, რომ ნებისმიერ პირს, რომელიც მიეკუთვნება ეროვნულ უმცირესობას, აქვს უფლება ისწავლოს მისი უმცირესობის ენა.*
- 2. იმ ადგილებში, სადაც ტრადიციულად ან მნიშვნელოვანი რაოდენობით ცხოვრობენ ეროვნული უმცირესობისადმი მიკუთვნებული პირები, თუკი არსებობს სათანადო მოთხოვნა, მხარეები თავისი განათლების სისტემის ფარგლებში ეცდებიან მაქსიმალურად უზრუნველყონ, რომ პირებს, რომლებიც მიეკუთვნებიან ეროვნულუმცირესობას, ჰქონდეთ უმცირესობის ენაზე სწავლის ან ამ ენაზე ინსტრუქტაჟის მიღების ადეკვატური შესაძლებლობა.*
- 3. ამ მუხლის მე-2 პუნქტი განხორციელდება ოფიციალური ენის სწავლის ან ამ ენაზე სწავლისათვის ზიანის მიყენების გარეშე.*

აღნიშნული მუხლით გათვალისწინებული მოთხოვნები სრულად არის შესრულებული საქართველოს მთავრობის მიერ განხორციელებული სხვადასხვა გრძელვადიანი პროგრამისა და პროექტის ფარგლებში. საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს მიერ დამკვიდრებულია შემდეგი პრაქტიკა:

- განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო ახორციელებს არაქართულენოვანი სკოლებისა და სექტორების მხარდაჭერას. არაერთმა არაქართულენოვანმა სკოლამ (განსაკუთრებით რუსულმა) ოპტიმიზაციის პროცესის შედეგად არსებობა შეწყვიტა, თუმცა იქ, სადაც ამის მოთხოვნა არსებობს, სახელმწიფო ინარჩუნებს მსგავს სკოლებს. საქართველოში ფუნქციონირებს 298 არაქართულენოვანი საჯარო სკოლა და 81 არაქართულენოვანი სექტორი, მათ შორის 118 აზერბაიჯანული, 131 სომხური, 49 რუსული სკოლა. ასევე, ქართულ-აზერბაიჯანული სექტორი – 32, ქართულ-რუსული სექტორი – 42, ქართულ-სომხური სექტორი – 10, ქართულ-აზერბაიჯანულ-რუსული სექტორი – 1, ქართულ-რუსულ-სომხური სექტორი –1. (სულ სკოლების საერთო რაოდენობის 14 %).
- გამოწვევად განიხილებოდა მცირერიცხოვანი ეთნიკური ჯგუფების ენების სწავლება. საბჭოთა პერიოდში საქართველოში რამდენიმე ენის სწავლების (მაგალითად, ბერძნული, ოსური, ქურთული) ტრადიცია არსებობდა, თუმცა თანამედროვე ეტაპზე ამ ენების სწავლება უკავშირდებოდასტანდარტიზაციას და მეთოდოლოგიის გამართვასაც. ამ თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი ცვლილება განხორციელდა 2016 წელს: საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების მინისტრის 2015 წლის 20 ნოემბრის №1255 ბრძანებით განისაზღვრა სკოლები/კლასები, სადაც დაინერგა მცირერიცხოვანი ეთნიკური უმცირესობების შემდეგი ენების სწავლება: ოსური, ხუნძური, უდიური, ასურული, ქურთული. კერძოდ, აღნიშნული ენების სწავლება შემდეგ სკოლებსა და კლასებში არის განსაზღვრული: ოსური ენა– ყვარლის მუნიციპალიტეტის სოფელ წიწკანაანთსერის საჯაროსკოლის I-IX კლასებში, ლაგოდეხის მუნიციპალიტეტის სოფლების ფონისა და არემფერანის საჯარო სკოლების I-XII კლასებში; ხუნძური (ავარული) ენა– ყვარლის

მუნიციპალიტეტის სოფლების თივის, ჩანტლისყურისა და შორიხის საჯარო სკოლების I-IX კლასებში; უდიური ენა – ყვარლის მუნიციპალიტეტის სოფელ ზინობიანის საჯარო სკოლის I-VI კლასებში; ასურული ენა – მცხეთის მუნიციპალიტეტის სოფელ ძველი ქანდის საჯარო სკოლის V-XI კლასებში; ქურთული (კურმანჯი) ენა – ქ. თბილისის №79 საჯარო სკოლის X- XI კლასებში. 2016 წლის 13 სექტემბრის განათლებისა და მეცნიერების მინისტრის №702 ბრძანებით ცვლილება შევიდა ზემოაღნიშნულ №1255 ბრძანებაში: პირველ პუნქტს დაემატა "ვ" ქვეპუნქტი, რომლითაც განისაზღვრა ჩეჩნური ენის, როგორც არჩევითი საგნის, სწავლება კვირაში ორსაათიანი დატვირთვით. ჩეჩნური ენის სწავლება დაინერგა ახმეტის მუნიციპალიტეტის სოფლების ომალოს, დუისის, დუმასტურის, ბირკიანისა და ჯოყოლოს საჯარო სკოლების V-VI კლასებში. გარდა ამისა, 2017 წლიდან აფხაზური ენის კურსები ფუნქციონირებს ქ. ბათუმის მე-14 საჯარო სკოლაში, აგრეთვე ხელვაჩაურის მუნიციპალიტეტის სოფელ ფერიის საჯარო სკოლაში.

- ეთნიკურ უმცირესობათა ენების დაცვისა და განვითარების თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი იყო 2015 წლის ივლისში სახელმწიფო ენის შესახებ კანონის მიღება. ეს კანონი განსაზღვრავს სახელმწიფო ენის სტატუსს, მისი გამოყენებისა და დაცვის საშუალებებს. კანონი შეიცავს მთელ რიგ დებულებას ეთნიკურ უმცირესობათა ენების გამოყენების შესახებ. კანონი განსაზღვრავს „ეროვნული უმცირესობის ენას“, როგორც არასახელმწიფო ენას, რომელსაც ტრადიციულად იყენებენ საქართველოს გარკვეულ ტერიტორიაზე კომპაქტურად მცხოვრები საქართველოს მოქალაქეები. ეთნიკურ უმცირესობათა ენებისათვის კანონი შემდეგ შესაძლებლობებს იძლევა: სკოლამდელი, ზოგადი და უმაღლესი განათლების მიღება უმცირესობათა ენებზე.

სახელმწიფო უზრუნველყოფს ეთნიკურ უმცირესობას მიკუთვნებული პირის სახელმწიფო და ადგილობრივ თვითმმართველობის ორგანოებთან უმცირესობის ენაზე თარჯიმნის დახმარებით ურთიერთობას; საჭიროების შემთხვევაში, ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანო უზრუნველყოფს მის მიერ მიღებული ნორმატიული აქტის უმცირესობის ენაზე თარგმანს; ეროვნული უმცირესობის ენა შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ადგილობრივ დონეზე სხვადასხვა ღონისძიებების ჩასატარებლად, გარდა ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოს სხდომისა; იმ მუნიციპალიტეტებში, სადაც ეროვნული უმცირესობები კომპაქტურად ცხოვრობენ, შესაძლებელია ეროვნულ უმცირესობათა ენები გამოყენებულ იქნეს საჯარო ინფორმაციის გასავრცელებლად – პლაკატის, აბრის, რეკლამის თუ აფიშის სახით.

- 2016 წლის საგაზაფხულო მიღებიდან დაწყებული, ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენლებს აქვთ შესაძლებლობა პროფესიული ტესტირება გაიარონ რუსულ, აზერბაიჯანულ ან სომხურ ენაზე და სრული სახელმწიფო დაფინანსებით ჩაირიცხონ პროფესიულ საგანმანათლებლო პროგრამაზე. ამასთანავე, სახელმწიფო ენის ცოდნის გაუმჯობესების მიზნით პროფესიულ საგანმანათლებლო პროგრამაზე სწავლისას ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენელ სტუდენტებს აქვთ შესაძლებლობა გაიარონ ქართული ენის მოდული უშუალოდ პროფესიულ პროგრამაზე სწავლის დაწყებამდე.
- 2010 წლიდან ძალაშია განათლების სფეროში განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს მიერ დამკვიდრებული საშეღვათო პრაქტიკა ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენელთათვის. ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენლებს აქვთ შესაძლებლობა მიიღონ უმაღლესი განათლება გამარტივებული წესით. გამარტივებული სისტემა – ე.წ. „1+4 პროგრამა“ ითვალისწინებს ზოგადი უნარების გამოცდის ჩაბარებას

აფხაზურ, ოსურ, სომხურ თუ აზერბაიჯანულ ენებზე და სათანადო ქულების დაგროვების შემთხვევაში უმაღლესი განათლების მიღების შესაძლებლობას. ახალგაზრდები ერთი წლის განმავლობაში გადიან ქართულ ენაში მომზადების საგანმანათლებლო კურსს და 60 კრედიტის დაგროვების შემთხვევაში აგრძელებენ სწავლას მათთვის სასურველ ფაკულტეტზე. 2011-2015 წლებში აფხაზურენოვანი აბიტურიენტებს შეეძლოთ ზოგადი უნარების ტესტის ჩაბარება რუსულ ენაზე, ხოლო სხვა საგნებისა – აფხაზურ ენაზე. 2016-2017 აკადემიური წლისთვის განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს სსიპ შეფასებისა და გამოცდების ეროვნულმა ცენტრმა მოამზადა და წარადგინა აფხაზურენოვანი ზოგადი უნარების ტესტი, რაც შესაძლებლობას აძლევს აფხაზურენოვან აბიტურიენტებს ჩაერთონ პროგრამაში და უკვე აფხაზურ ენაზე ჩააბარონ მისაღები გამოცდები გამარტივებული ფორმით. ოსურენოვანი ახალგაზრდებისთვის პროგრამა სრულფასოვნად ამოქმედდა 2015-2016 სასწავლო წლიდან.

- 2012 წლიდან უმაღლეს სასწავლებლებში ჩარიცხულ ეთნიკურუმცირესობას მიკუთვნებული სტუდენტების რაოდენობასა და შესაბამის დინამიკას თუ გადავავლებთ თვალს, აშკარად სახეზე გვაქვს საქართველოს უმაღლეს სასწავლებლებში ეთნიკურ უმცირესობათა წარმომადგენლების რაოდენობის მკვეთრი მატება. მაგალითისათვის, 2015 წლის ერთიან ეროვნულ გამოცდებზე ზოგადი უნარების აზერბაიჯანულ და სომხურ ენებზე ჩაბარებული ტესტების შედეგების საფუძველზე საქართველოს უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში სწავლის გაგრძელების უფლება მოიპოვა 522-მა აზერბაიჯანულენოვანმა და 219 სომხურენოვანმა აბიტურიენტმა. 2016 წელს აზერბაიჯანულენოვანი ტესტის საფუძველზე ჩარიცხულ აბიტურიენტთა რაოდენობა 660-მდე გაიზარდა, ხოლო სომხურენოვანი ტესტის საფუძველზე – 300-მდე. სახელმწიფო სასწავლო გრანტით 2016 წლის ერთიანი ეროვნული გამოცდების მხოლოდ ზოგადი უნარების აზერბაიჯანულენოვანი და სომხურენოვანი ტესტების შედეგების საფუძველზე დაფინანსდა 194 აბიტურიენტი (მათ შორის ზოგადი უნარების აზერბაიჯანული ტესტის საფუძველზე – 99, ზოგადი უნარების სომხური ტესტის საფუძველზე – 95).

სტატისტიკა: პროგრამის ფარგლებში საქართველოს უმაღლეს სასწავლებლებში 2012 წელს 589 არაქართულენოვანი სტუდენტი ჩაირიცხა, 2013 წელს – 890, 2014 წელს – 673, 2015 წელს – 741; 2016 – 960.

- საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტრომ გაატარა მთელი რიგი საგანმანათლებლო ღონისძიება; მათ შორის შინაგან საქმეთა სამინისტროს აკადემიის სასწავლო გეგმაში მნიშვნელოვანი ყურადღება და საათები დაეთმო ადამიანის უფლებების დაცვის სასწავლო პროგრამებს, რომლებიც უკავშირდება ადამიანთა თანასწორუფლებიანობის დარღვევისა და რასობრივი დისკრიმინაციის, ასევე დისკრიმინაციის დაუშვებლობის საკითხებს. ამასთანავე, უზნის ინსპექტორთა, საპატრულო და სასაზღვრო პოლიციელთა მომზადებისა და გადამზადების სპეციალურ საგანმანათლებლო პროგრამებში შეტანილ იქნა სასწავლო კურსები: „პოლიცია მრავალეთნიკურ საზოგადოებაში“ „საზოგადოებაზე ორიენტირებული პოლიცია“. შინაგან საქმეთა სამინისტროს აკადემიაში პოლიციის თანამშრომლებისათვის რეგულარულად ტარდებოდა ტრენინგები დისკრიმინაციის დაუშვებლობის შესახებ. 2016-17 სასწავლო წლიდან აკადემიაში მოქმედებს ერთწლიანი საგანმანათლებლო პროგრამა ქართულ ენაში; შესაბამისად, „1+4 პროგრამა“ გავრცელდა

აკადემიაში; აღნიშნული პროგრამა ასევე მოქმედებს დავით აღმაშენებლის სახელობის თავდაცვის აკადემიაშიც.

მუხლი 15

მხარეები შექმნიან აუცილებელ პირობებს ეროვნული უმცირესობებისადმი კუთვნილი პირების ეფექტური მონაწილეობისათვის კულტურულ, სოციალურ და ეკონომიკურ ცხოვრებასა და იმ საზოგადოებრივ საქმეებში, რომლებიც კერძოდ მათ ეხებათ.

ეთნიკური უმცირესობების მონაწილეობა საზოგადოებრივ, კულტურულ თუ ეკონომიკურ საქმიანობაში საქართველოს მთავრობის ერთ-ერთი მთავარი პრიორიტეტია. ეს დაფიქსირებულია საქართველოს მთავრობის მიერ დამტკიცებულ სამოქალაქო თანასწორობისა და ინტეგრაციის სახელმწიფო სტრატეგიაში, რომლითაც დასახულია ამოცანები ისეთი მიმართულებებით, როგორცაა: ეთნიკურ უმცირესობათა მონაწილეობის წახალისება პოლიტიკური გადაწყვეტილების მიღების პროცესში; სოციალური და რეგიონული მობილობის შეღებვა; პროფესიული განათლების ხელშეწყობა და სხვა. ამ თვალსაზრისით მიმდინარეობს შესაბამისი პირობების შექმნა ეთნიკური უმცირესობების სამოქალაქო მობილიზაციისათვის, რაც მნიშვნელოვანი წინაპირობაა სხვადასხვა სფეროში უმცირესობათა ჩართულობის უზრუნველსაყოფად.

ეთნიკურ უმცირესობათა საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ცხოვრებაში მონაწილეობის თვალსაზრისით საქართველოს მთავრობის ამოცანას წარმოადგენს მათი წახალისება და დასაქმების ხელშეწყობა საჯარო სექტორში, ცნობიერების ამაღლება საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ პროცესებთან დაკავშირებით, საჯარო მოხელეთა შორის სახელმწიფო ენის ცოდნის დონის ამაღლება და რეგიონებში მცხოვრები ეთნიკური უმცირესობების სამოქალაქო ინტეგრაციის პროცესის მხარდაჭერა. განხორციელებულ ქმედებებს შორის აღსანიშნავია შემდეგი:

- საქართველოს ცენტრალური საარჩევნო კომისიის (ცესკო) მიერ ეთნიკურ უმცირესობათა კუთხით განხორციელებულმა საქმიანობამ ბოლო წლებში დადებითი ტენდენციები გამოკვეთა. აღნიშნული მიმართულებით ცესკო არაერთ მნიშვნელოვან ქმედება ახორციელებს. კერძოდ, უზრუნველყოფს ეთნიკური უმცირესობის წარმომადგენელი საუბნო საარჩევნო კომისიის წევრების მომზადებას საარჩევნო პროცედურებთან დაკავშირებით, საარჩევნო დოკუმენტაციის თარგმნას სომხურ და აზერბაიჯანულ ენებზე, საინფორმაციო-სარეკლამო ვიდეო რგოლების დამზადებას სომხურ და აზერბაიჯანულ ენებზე და გაშვებას საზოგადოებრივი მაუწყებლისა და რეგიონული ტელევიზიების ეთერში, ეთნიკური უმცირესობების ამომრჩეველთა საგანმანათლებლო პროგრამების განხორციელებას, საინფორმაციო შეხვედრების გამართვასა და საარჩევნო პერიოდში ცესკოს აპარატში ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენელთა დასაქმებას. ცესკო ყოველწლიურად განსაზღვრავს საგრანტო კონკურსის დაფინანსების მიმართულებებს, მათ შორის კონკრეტულად ეთნიკური უმცირესობების ამომრჩეველთა სამიზნე ჯგუფებისთვის. სსიპსაარჩევნო სისტემების განვითარების, რეფორმებისა და

სწავლების ცენტრმა (ცესკოს სწავლების ცენტრი), წინა წლების მსგავსად, ამ მიმართულებით 2016 წელს მიზნობრივი გრანტით დააფინანსა ზადგილობრივი არასამთავრობო ორგანიზაციის პროექტი; დაფინანსებული პროექტების საერთო ბიუჯეტმა 200 ათას ლარზე მეტი შეადგინა;

- საქართველოს მთავრობა ცდილობს მაქსიმალურად ჩართოს ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენლები სახელმწიფო მმართველობის პროცესში. აღნიშნული უკვე პრაქტიკულად მიღწეულია სამცხე-ჯავახეთის რეგიონში, სადაც ახალქალაქისა და ნინოწმინდის მუნიციპალიტეტებში, სადაც ადგილობრივი სომხური ეთნიკური ჯგუფის წარმომადგენლებიკავებენ როგორც გამგებლის, ისე გამგებლის მოადგილის თუ სხვა საკვანძო თანამდებობებს. საქართველოს მთავრობას გააჩნია სისტემური მიდგომა რეგიონებში საჯარო მოხელეთა კვალიფიკაციის ამაღლების კუთხით; ამ მიდგომის მთავარი მიზანიაეთნიკური უმცირესობის წარმომადგენელთა მაქსიმალური საზოგადოებრივი და პოლიტიკური ჩართულობის უზრუნველყოფა.

მიმდინარე პროექტებს შორის აღსანიშნავია, უპირველეს ყოვლისა,ზურაბ ჟვანიას სახელობის სახელმწიფო დმინისტრირების სკოლის ფუნქციონირება 2006 წლიდან. სკოლის მიზანია საქართველოს ეთნიკური უმცირესობებით კომპაქტურად დასახლებულ და მალაღმთიან რეგიონებში საჯარო მოხელეთა კვალიფიკაციის ამაღლების გზით საჯარო სამსახურში კვალიფიციური კადრების დეფიციტის დაძლევა, აგრეთვე საჯარო მოხელეთა და ნებისმიერი დაინტერესებული პირისთვის სახელმწიფო ენის სწავლება და ერთიან სახელმწიფოებრივ სივრცეში ინტეგრაციის ხელშეწყობა. დასახული მიზნების მისაღწევად სკოლა ახორციელებს ორ ძირითად პროგრამას:

- სახელმწიფო ენის სწავლების პროგრამა ნებისმიერი დაინტერესებული პირისთვის (სწავლება ხორციელდება სკოლის 10 რეგიონულ სასწავლო ცენტრსა და 67 სოფელში გახსნილ მობილურ ჯგუფებში. 2016 წელს პროგრამით ისარგებლა 3193-მა ბენეფიციარმა).

- საჯარო მმართველობისა და ადმინისტრირების პროგრამა ხორციელდება მუნიციპალიტეტების საჯარო მოსამსახურეების, მუნიციპალიტეტების საწარმოთა და მუნიციპალიტეტების მიერ დაფუძნებული არასამეწარმეო (არაკომერციულ) იურიდიულ პირთა თანამშრომლების, აგრეთვე სახელმწიფო რწმუნებულის – გუბერატორის ადმინისტრაციის, განათლების სამინისტროს რესურს-ცენტრებისა და საჯარო სკოლის თანამშრომლებისათვის (2016 წელს სწავლება გაიარა 410 საჯარო დაწესებულებებში დასაქმებულმა პირმა). გარდა ამისა, სკოლამ 2016 წელს განახორციელა საქმისწარმოებისა და ელექტრონული მმართველობის ტრენინგ-კურსი (კურსი გაიარა 100-მდე საჯარო მოხელემ) და „საქართველო და ევროატლანტიკური ინტეგრაციის“ ტრენინგ-კურსი (კურსი გაიარა 200-მდე საჯარო მოხელემ).

- საჯარო სექტორში დასაქმებული ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენელთათვის სახელმწიფო ენის ცოდნის დონის ამაღლება საქმიანობის პრიორიტეტს წარმოადგენს სხვა საჯარო სტრუქტურებისთვისაც.საქართველოს იუსტიციის სამინისტრომ ქვემო ქართლისა და სამცხე-ჯავახეთის მოსახლეობისათვის ადგილობრივ საზოგადოებრივ ცენტრებში განახორციელა ქართული ენის შემსწავლელი კურსები. 2015 წლის განმავლობაში ეთნიკური უმცირესობებისათვის სამცხე-ჯავახეთის რეგიონში ფოკის,

კაბალის, ყვარელწყალისა და სართიჭალის საზოგადოებრივ ცენტრებში ქართული ენის სწავლების კურსი გაიარა 90 მსმენელმა. 2016 წლის განმავლობაში ქართული ენის კურსი სამცხე-ჯავახეთის, ქვემო ქართლისა და კახეთის რეგიონების 4 საზოგადოებრივ ცენტრში (კაზრეთი, კაბალი, ფოკა, სადახლო) გაიარა 97 მსმენელმა.

- ეთნიკურ უმცირესობათა სამოქალაქო ინტეგრაციის პროცესის მხარდაჭერის თვალსაზრისით მნიშვნელოვან ინიციატივას წარმოადგენდა საქართველოს მთავრობის მიერ რეგიონული განვითარების პროგრამების განხორციელება. კერძოდ, 2013 და 2016 წლებში საქართველოს მთავრობის მიერ დამტკიცდა ცალკეული რეგიონების, მათ შორის ეთნიკური უმცირესობებით დასახლებული რეგიონების, განვითარების რამდენიმეწლიანი სტრატეგიები, რომელთა შემუშავებაში ჩართული იყვნენ როგორც რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტროს, ისე ეთნიკურ უმცირესობათა წარმომადგენლები. სულ დამტკიცებულ იქნა ცხრავე რეგიონის განვითარების სტრატეგია (იმერეთი, მცხეთა-მთიანეთი, რაჭა-ლეჩხული და ქვემო სვანეთი, სამცხე-ჯავახეთი, სამეგრელო-ზემო სვანეთი, კახეთი, გურია, ქვემო ქართლი, შიდა ქართლი). ყველა ამ სტრატეგიით გათვალისწინებულია ისეთი საკითხები, როგორცაა ეთნიკურ უმცირესობათა დაცვა და საზოგადოებაში მათი სრული სამოქალაქო ინტეგრაციის მხარდაჭერა. სტრატეგიების შემუშავების დროს გამოყენებულ იქნა რეგიონების სტრატეგიული ანალიზისა და დაგეგმვის მეთოდი (SWOT), რომლის შედეგადაც გამოიკვეთა რეგიონების განვითარებისათვის მნიშვნელოვანი ძირითადი საკითხები და მიმართულებები.

ეთნიკურ უმცირესობებთან დაკავშირებით არსებული გამოწვევების გათვალისწინებით სტრატეგიით დაისახა შემდეგი ამოცანები: ა) საზოგადოებრივ და პოლიტიკურ ცხოვრებაში ეთნიკური უმცირესობების ინტეგრაციისაკენ მიმართული სპეციალური პროგრამების შემუშავება და განხორციელება; ბ) მედია-საშუალებების გამოყენებით ქვეყნის პოლიტიკური, საზოგადოებრივი და კულტურული ცხოვრების შესახებ ეთნიკური უმცირესობების ენებზე ინფორმაციის გავრცელების უზრუნველყოფა; გ) ადგილობრივ თვითმმართველობაში ეთნიკური უმცირესობების მონაწილეობის წახალისება.

- ეთნიკური უმცირესობებისათვის სოციალური დახმარების თაობაზე ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის უზრუნველსაყოფად საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროს ინიციატივით ეთნიკური უმცირესობების ენებზე მომზადა საინფორმაციო მასალები სხვადასხვა სახელმწიფო ჯანდაცვისა და სოციალური პროგრამების შესახებ. მათ შორის, 2016 წელს დაიბეჭდა ბუკლეტები ფულადი სოციალური დახმარების საარსებო შემწეობის შესახებ (რუსულ ენაზე – 1000 ცალი, აზერბაიჯანულ ენაზე – 2000 ცალი, სომხურ ენაზე – 2000 ცალი).
- პენიტენციურ სისტემაში არაქართულენოვანი მსჯავრდებულის მოხვედრისას სოციალური განყოფილება უზრუნველყოფს მისჩართვას ქართული ენის შემსწავლელ პროგრამაში. წლის განმავლობაში ქართული ენის შემსწავლელ კურსებში ჩართული იყო 52 არაქართულენოვანი მსჯავრდებული, ხოლო 2016 წლის განმავლობაში - 128 მსჯავრდებული;

- საქართველოს სპორტისა და ახალგაზრდობის საქმეთა სამინისტროს მიერ 2014-2015 წწ. შემუშავდა სპეციალური სასწავლო მოდული „ქართული ენის ელექტრონული/დისტანციური სწავლება ეთნიკურად სომეხი და აზერბაიჯანელი ახალგაზრდებისათვის“, რომელიც აიტვირთა საიტზე www.teach.ge და ხელმისაწვდომია უფასოდ სომხურ- და აზერბაიჯანულენოვანი მომხმარებლისათვის.
- ეთნიკურ უმცირესობათა სამოქალაქო და პოლიტიკური ჩართულობის ამაღლებას ისახავს მიზნადშერიგებისა და სამოქალაქო თანასწორობის საკითხებში სახელმწიფო მინისტრის აპარატის ინიციატივა, რომელიც ითვალისწინებს საჯარო სექტორში ეთნიკურ უმცირესობათა წარმომადგენელი „1+4 პროგრამის“ სტუდენტებისათვის საჯარო სამსახურშისტაჟირების პრაქტიკის დანერგვას. პროგრამის ფარგლებში მოხდება სხვადასხვა საჯარო დაწესებულებაში (სამინისტროები, ადგილობრივი რეგიონულ სამსახურები, სახალხო დამცველის აპარატი და სხვა უწყებები) კონკურსის წესით შერჩეული ეთნიკურ უმცირესობას მიკუთვნებული ახალგაზრდების სტაჟიორებად დასაქმება. ამ საპილოტე პროექტის განხორციელება დაიწყო 2017 წელს.
- ეთნიკურ უმცირესობათა პოლიტიკური მონაწილეობის განმსაზღვრელ ინდიკატორად თუ მივიჩნევთ უმცირესობათა მონაწილეობას საპარლამენტო საქმიანობაში, პოზიტიური ტენდენცია უკვე სახეზეა. ეთნიკური უმცირესობები ყოველი მოწვევის საქართველოს პარლამენტში არიან წარმოდგენილი, თუმცა მათი რაოდენობა მუდმივად მერყეობს. ქვეყანაში ეთნიკურუმცირესობათა წარმომადგენლების საერთო რაოდენობის გათვალისწინებით ყველაზე ადეკვატური და პროპორციული წარმომადგენლობა 2016 წელს არჩეულ საქართველოს პარლამენტშია, სადაც ეთნიკური უმცირესობები 11 პარლამენტის წევრით არიან წარმოდგენილი, რაც დეპუტატთა საერთო რაოდენობის 7.3 პროცენტს შეადგენს. ეს მაჩვენებელი, წინა მოწვევის პარლამენტებისაგან განსხვავებით, შედარებით უახლოვდება ქვეყანაში ეთნიკურ უმცირესობათა საერთო პროცენტულ მაჩვენებელს (იხ.დანართი 3, სადაც წარმოდგენილია დიაგრამა საქართველოს სხვადასხვა მოწვევის პარლამენტში ეთნიკურ უმცირესობათა მონაწილეობის შესახებ).
- საქართველოს მთავრობის ერთ-ერთ მთავარ პრიორიტეტს ასევე წარმოადგენს ეთნიკური უმცირესობებით კომპაქტურად დასახლებულ რეგიონებში ინტეგრაციის უზრუნველყოფა, დასაქმებისა და მდგრადი ეკონომიკური განვითარების ხელშეწყობა. ამ თვალსაზრისით უკანასკნელ წლებში მოხდა კონცეპტუალური მიდგომის გადახედვა და განხორციელდა მზარდი ეკონომიკური ინტერვენციები. კერძოდ, სიახლეს წარმოადგენს ის ფაქტი, რომ სამოქალაქო თანასწორობისა და ინტეგრაციის სახელმწიფო სტრატეგიით რეგიონული განვითარების პრობლემატიკა ეთნიკურ უმცირესობათა ზოგადი ჩართულობის კონტექსტში განიხილება; შესაბამისად, საქართველოს მთავრობის ამჟამინდელი ხედვით, რეგიონულ პროექტებზე პასუხისმგებელი უწყებების საქმიანობა ინტეგრირებულია უმცირესობათა მხარდაჭერისა და დაცვის პოლიტიკასთან. აღნიშნული პოლიტიკის ფარგლებში ბოლო წლების მანძილზე მკვეთრად მოიმატა ინფრასტრუქტურული პროექტების რაოდენობამ და ფინანსურმა ინვესტიციებმა

ეთნიკური უმცირესობებით დასახლებულ რეგიონებში. რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტროს და მუნიციპალიტეტების ბიუჯეტების შემოსავლებით და საერთაშორისო ორგანიზაციების ფინანსური მხარდაჭერით ეთნიკური უმცირესობებით კომპაქტურად დასახლებულ რეგიონებში არაერთი ინფრასტრუქტურული პროექტი განხორციელდა: საერთაშორისო, შიდა-სახელმწიფოებრივი და ადგილობრივი მნიშვნელობის საავტომობილო გზების რეაბილიტაციის, საჯარო სკოლების რეაბილიტაციის, ხიდების, სასმელი წყლის სისტემების მშენებლობის/რეაბილიტაციის, გარეგანათების მოწყობის, კულტურის სახლების, სტადიონების, სპორტული დარბაზებისა და კლუბების მშენებლობის/რეაბილიტაციის პროექტები და სხვა. ეთნიკური უმცირესობებით კომპაქტურად დასახლებულ რეგიონებში ინფრასტრუქტურული პროექტების განხორციელების პროცესში აქტიურ მონაწილეობას იღებდნენ რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტროს საქვეუწყებო დაწესებულება – საქართველოს საავტომობილო გზების დეპარტამენტი და სამინისტროს სახელმწიფო კონტროლს დაქვემდებარებული საჯარო სამართლის იურიდიული პირი „საქართველოს მუნიციპალური განვითარების ფონდი“. ქვემოთ წარმოდგენილ ცხრილში სამი რეგიონის მაგალითზე ნაჩვენებია ინფრასტრუქტურული პროექტების განსახორციელებლად გაწეული ხარჯები, რომელიც მზარდ დინამიკას აჩვენებს და ქმნის ეთნიკურ უმცირესობათა წარმომადგენლების დასაქმებისა და მდგრადი ეკონომიკური განვითარების წინაპირობებს.

ეთნიკური უმცირესობებით კომპაქტურად დასახლებულ რეგიონებში განხორციელებულ ინფრასტრუქტურულ პროექტებზე გაწეული (რეგიონული განვითარების ფონდის მხარდაჭერით) ხარჯები (ლარი):

	ქვემო ქართლი	სამცხე-ჯავახეთი	კახეთი (ლაგოდეხის და ახმეტის მუნიციპალიტეტები)
2014	14,789,000	12,657,987	4,379,000
2015	20,761,300	13,818,000	4,344,000
2016	23,269,781	15,450,642	5,511,190

ეთნიკური უმცირესობებით კომპაქტურად დასახლებულ მუნიციპალიტეტებში გაწეული ხარჯების მაჩვენებლები, მუნიციპალიტეტებში მოსახლეობის საერთო რაოდენობა და ეთნიკური ჯგუფების ჩამონათვალი:

მუნიციპალიტეტი	ძირითადი ეთნიკური ჯგუფები	პერიოდი	მოსახლეობის რაოდენობა, 2014 წლის აღწერის მიხედვით	დანახარჯები ლარებში
რუსთავი	ქართველები,	2012-2016	125 103	41 395 941

	აზერბაიჯანელები, სომხები			
ბოლნისი	აზერბაიჯანელები, ქართველები	2013-2016	53 590	6 179 228
გარდაბანი	აზერბაიჯანელები, ქართველები	2012-2016	81 876	10 674 047
დმანისი	აზერბაიჯანელები	2012-2016	19 141	9 537 280
თეთრიწყარო	აზერბაიჯანელები, ქართველები	2012-2016	21 127	6 339 507
მარნეული	აზერბაიჯანელები, ქართველები, სომხები	2012-2016	104 300	15 638 078
წალკა	სომხები, ბერძნები, აზერბაიჯანელები, ქართველები	2012-2016	18 849	6 824 474
ახალციხე	ქართველები, სომხები	2012-2016	20 992	14 369 416
ახალქალაქი	სომხები	2012-2016	45 070	10 939 774
ადიგენი	ქართველები, სომხები	2012-2016	16 462	7 442 254
ასპინძა	ქართველები, სომხები	2012-2016	10 372	8 171 994
ნინოწმინდა	სომხები, რუსები	2012-2016	24 491	7 223 744
ბორჯომი	ქართველები, სომხები, ოსები	2012-2016	25 214	13 31 853

გარდა ამისა, რეგიონებში ხორციელდება არაერთი ადგილობრივი თვითმმართველობისა და რეგიონული პროექტი სხვადასხვა სამთავრობო ფონდებისა და პროექტების მეშვეობით. 2016 წელს აღნიშნული პროექტების ფარგლებში განხორციელებული ღონისძიებები ეთნიკური უმცირესობებით კომპაქტურად დასახლებულ რეგიონებში შემდეგნაირად გამოიყოფა:

სამცხე-ჯავახეთის რეგიონი:

- სსიპ - საქართველოს მუნიციპალური განვითარების ფონდის მიერ ახალციხის მუნიციპალიტეტში დაფინანსდა 5 პროექტი საერთო ღირებულებით 9 417 020 ლარი.

- სოფლის მხარდაჭერის პროგრამის ფარგლებში განხორციელდა 410 პროექტი საერთო ღირებულებით 3 665 668 ლარი.
- მაღალმთიანი დასახლებების (ახალქალაქის, ადიგენის, ნინოწმინდის მუნიციპალიტეტები) განვითარების ფონდის მიერ დაფინანსდა 9 პროექტი საერთო ღირებულებით 1 374 832 ლარი.
- საავტომობილო გზების დეპარტამენტის მიერ დაფინანსდა 9 პროექტი, ჯამური ღირებულებით 16 591 857 ლარი.
- შპს „საქართველოს მყარი ნარჩენების მართვის კომპანიის“ მიერ ბორჯომის მუნიციპალიტეტში დაფინანსდა 3 პროექტი საერთო ღირებულებით 1 038 585 ლარი.

ქვემო ქართლის რეგიონი:

- სოფლის მხარდაჭერის პროგრამის ფარგლებში განხორციელდა 436 პროექტი საერთო ღირებულებით 6 879 074 ლარი.
- შპს „საქართველოს მყარი ნარჩენების მართვის კომპანიის“ მიერ რუსთავის, თეთრიწყაროს, წალკის მუნიციპალიტეტში დაფინანსდა 4 პროექტი საერთო ღირებულებით 3 915 232 ლარი.
- საავტომობილო გზების დეპარტამენტის მიერ დაფინანსდა 11 პროექტი, ჯამური ღირებულებით 13 826 606 ლარი.
- სსიპ - საქართველოს მუნიციპალური განვითარების ფონდის მიერ დმანისისა და თეთრიწყაროს მუნიციპალიტეტში დაფინანსდა 4 პროექტი საერთო ღირებულებით 5 390 708 ლარი.
- მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების ფონდის მიერ დმანისისა და წალკის მუნიციპალიტეტში დაფინანსდა 2 პროექტი საერთო ღირებულებით 816 001 ლარი.

კახეთის რეგიონი:

- სოფლის მხარდაჭერის პროგრამის ფარგლებში განხორციელდა 209 პროექტი საერთო ღირებულებით 1 849 276 ლარი.
- სსიპ - საქართველოს მუნიციპალური განვითარების ფონდის მიერ ლაგოდეხის მუნიციპალიტეტში დაფინანსდა 1 პროექტი ღირებულებით 970 301 ლარი.
- საავტომობილო გზების დეპარტამენტის მიერ კახეთის რეგიონში დაფინანსდა 14 პროექტი ჯამური ღირებულებით 49 843 341 ლარი.

მუხლი 16

მხარეები თავს შეიკავებენ ისეთი ზომების მიღებისაგან, რომლებიც შეცვლის მოსახლეობის პროპორციას იმ ადგილებში, სადაც ცხოვრობენ ეროვნული უმცირესობებისადმი კუთვნილი პირები და მიზნად ისახავენ წინამდებარე ჩარჩო კონვენციიდან გამომდინარე უფლებებისა და თავისუფლებების შეზღუდვას.

საქართველოს ხელისუფლება სრულად იზიარებს მე-16 მუხლის მოთხოვნებს, რაც ასახულია კიდევ განსახლებისა და მიგრაციის პოლიტიკაში. აღნიშნული პოლიტიკის ფარგლებში არ განხორციელებულა რაიმე ისეთი ქმედება, რომელიც მიმართული იქნებოდა საქართველოში ეთნიკური უმცირესობებით დასახლებულ რეგიონებში მოსახლეობის პროპორციის შეცვლისაკენ. ამას ადასტურებს 2014 წელს ჩატარებული მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის შედეგებიც, რომლის მიხედვითაც უცვლელად რჩება ეთნიკური უმცირესობების მიერ კომპაქტურად დასახლებულ რეგიონებსა და მუნიციპალიტეტებში მოსახლეობის საერთო თანაფარდობა.

მუხლი 17

- 1. მხარეები იღებენ ვალდებულებას არ ჩაერიონ ეროვნული უმცირესობას კუთვნილი პირების უფლების განხორციელებაში, დაამყარონ და შეინარჩუნონ მშვიდობიანი ურთიერთობები საზღვარგარეთ მყოფ იმ პირებთან, რომლებიც კანონიერად იმყოფებიან სხვა სახელმწიფოებში და კერძოდ იმათთან, ვისთანაც მათ აკავშირებთ საერთო ეთნიკური, კულტურული, ლინგვისტური ან რელიგიური თვითმყოფადობა ან საერთო კულტურული მემკვიდრეობა.*
- 2. მხარეები იღებენ ვალდებულებას არ ჩაერიონ ეროვნული უმცირესობების კუთვნილი პირების იმ უფლების განხორციელებაში, რომელიც გულისხმობს მონაწილეობის მიღებას არასამთავრობო ორგანიზაციების საქმიანობაში – როგორც ეროვნულ, ასევე საერთაშორისო დონეზე.*

სამოქალაქო მონაწილეობის მხრივ ბოლო წლების პრაქტიკა აჩვენებს, რომ ეთნიკურ უმცირესობებს გააჩნიათ სამოქალაქო პროცესებში მონაწილეობის ადეკვატური შესაძლებლობა. სახელმწიფოს მხრიდან ასევე ხელშეწყობილია კომუნიკაციის, კონსულტირებისა და ადვოკატირების ინსტიტუციური მექანიზმები, კერძოდ:

- საქართველოს სახალხო დამცველის ოფისთან არსებული საკონსულტაციო სტრუქტურა სახელწოდებით „ეროვნულ უმცირესობათა საბჭო“, რომელიც 2005 წლიდან ფუნქციონირებს, როგორც ხელისუფლებასა და ეთნიკურ უმცირესობებს შორის საკომუნიკაციო და საკონსულტაციო არხი. საბჭო აერთიანებს ეთნიკურ უმცირესობათა საზოგადოებრივ ორგანიზაციებს, განურჩევლად მათი წევრების რაოდენობისა და გეოგრაფიული მდებარეობისა. საბჭო ასევე უფლებამოსილია გაასაჯაროს ეთნიკურ უმცირესობებთან დაკავშირებული ნებისმიერი პრობლემა და შეიმუშაოს პოლიტიკური რეკომენდაციები. საბჭოს

დანიშნულება და მანდატი საკმაოდ ფართოა, ის აღჭურვილია მონიტორინგისა და შეფასების ფუნქციებით. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საბჭოს ყოველწლიური ჩართულობა სამოქალაქო ინტეგრაციის სტრატეგიის შესრულების მონიტორინგის განხორციელებაში.

- ეთნიკურ უმცირესობათა სამოქალაქო ჩართულობის თვალსაზრისით ასევე მნიშვნელოვანი მექანიზმი არსებობს მუნიციპალიტეტების დონეზე; კერძოდ, 2015 წელს დამტკიცებული სამთავრობო სამოქმედო გეგმის მიხედვით, 2017 წელს უნდა ამოქმედდეს საკონსულტაციო მექანიზმი სახელმწიფო რწმუნებულის – გუბერნატორის ადმინისტრაციების ბაზაზე, რომელშიც მონაწილეობას მიიღებენ როგორც ადგილობრივი თვითმმართველობის, ისე შესაბამისი სამხარეო ადმინისტრაციის ფარგლებში მცხოვრები ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენლები.
- მნიშვნელოვანი საკონსულტაციო მექანიზმია, ასევე აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაში არსებული ეთნიკურ უმცირესობათა სამოქალაქო ჩართულობაზე ორიენტირებული სტრუქტურა – „მეგობრობის სახლი“, რომელიც ქ. ბათუმის მერიის მიერ იქნა დაარსებული 2006 წელს და რომელიც აერთიანებს აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაში რეგისტრირებულ ყველა ეთნიკურ გაერთიანებას. სახალხო დამცველის ოფისთან არსებული ეთნიკურ უმცირესობათა საბჭოსაგან განსხვავებით, ქ. ბათუმის „მეგობრობის სახლი“ ადგილობრივი ბიუჯეტიდან ფინანსდება; ღონისძიებათაძირითადი ნაწილი მიმართულია აჭარის ეთნიკური მრავალფეროვნების წარმოჩენისა და კულტურული თვითმყოფადობის დაცვისაკენ.
- ქ. თბილისსა და რეგიონებში არსებული ეთნიკურ უმცირესობათა საკონსულტაციო და ჩართულობაზე ორიენტირებული სტრუქტურების მნიშვნელობა ასევე გამოიხატება მათ მონაწილეობაში სხვადასხვა საერთაშორისო მექანიზმების ფარგლებში საქართველოში ეთნიკურ უმცირესობათა მდგომარეობის შესახებ ალტერნატიული მოხსენებების მომზადებაში.

მუხლი 18

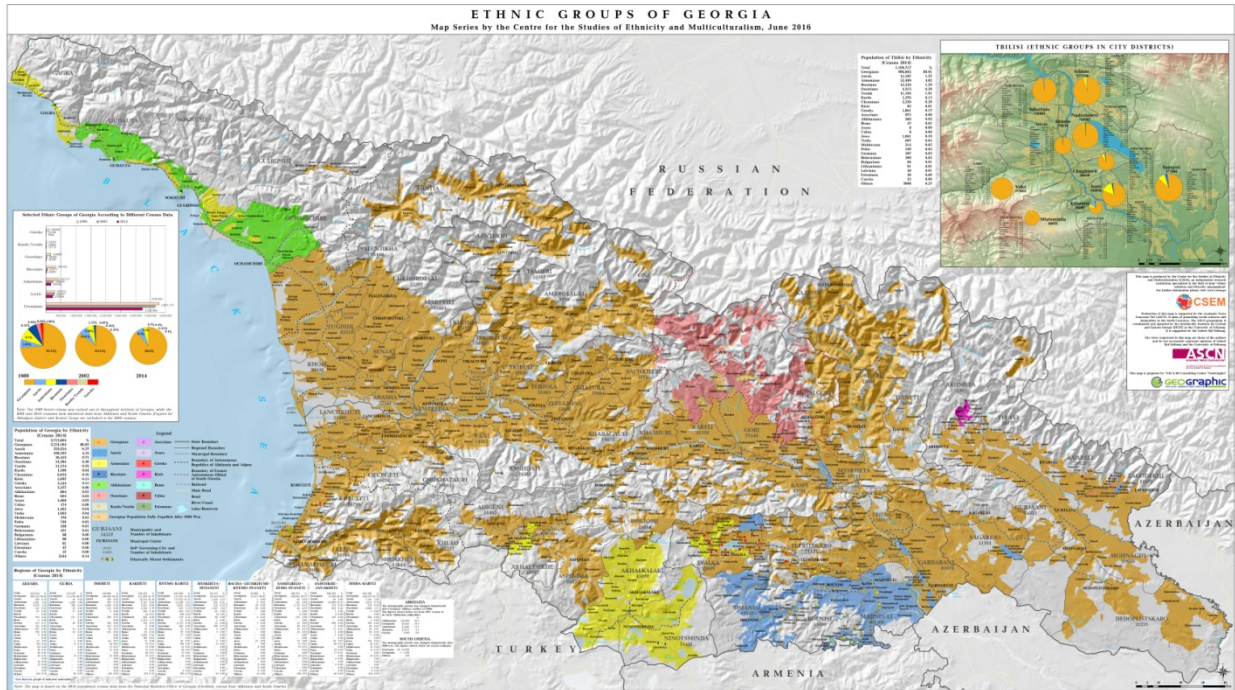
- 1. მხარეები, აუცილებლობის შემთხვევაში, ეცდებიან დადონ ორმხრივი და მრავალმხრივი შეთანხმება სხვა სახელმწიფოებთან, განსაკუთრებით მეზობელ სახელმწიფოებთან, რათა უზრუნველყონ იმ პირების დაცვა, რომლებიც მიეკუთვნებიან ეროვნულ უმცირესობას.*
- 2. სათანადო შემთხვევაში მხარეები მიიღებენ ზომებს შესაბამისი ტრანს-სასაზღვრო თანამშრომლობის წასახალისებლად.*

აღნიშნულ მუხლთან შესაბამისობაშია საქართველოს მთავრობის მიერ გაფორმებული ორმხრივი შეთანხმებები აზერბაიჯანსა და სომხეთთან. დღემდე გაფორმებულია რამდენიმე ათეული შეთანხმება, რომელიც არეგულირებს ურთიერთობებს და ხელს უწყობს ტრანს-სასაზღვრო თანამშრომლობას ისეთ სფეროებში, როგორცაა გარემოს დაცვა და ეკოლოგია, ჯანდაცვა, კულტურული თანამშრომლობა, სპორტი, საზღვრის კონტროლი, სავაჭრო-ეკონომიკური

თანამშრომლობა და სხვა (მე-5 დანართში წარმოდგენილია გაფორმებული შეთანხმებების სრული ჩამონათვალი).

დანართი 1.

საქართველოს ეთნიკური რუკა 2017 წლის მდგომარეობით

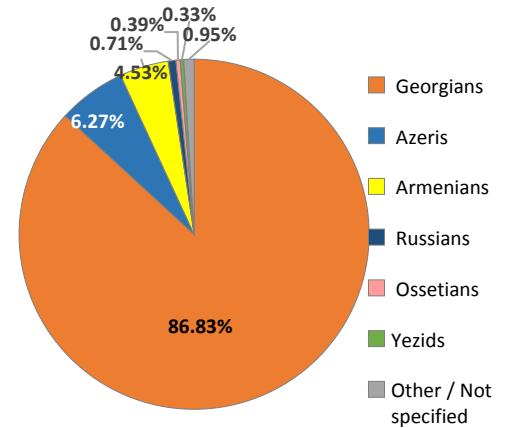

წყარო: ეთნიკურობისა და მულტიკულტურალიზმის შესწავლის ცენტრი

დანართი 2.

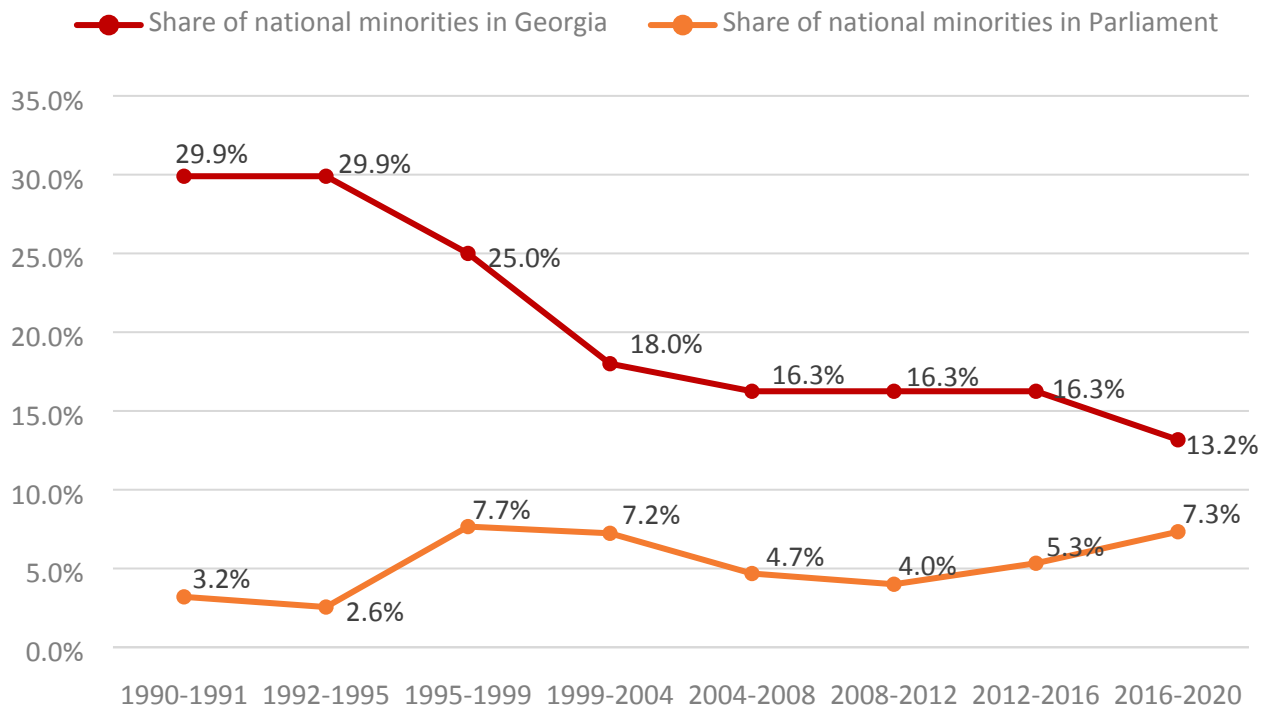
საქართველოში მცხოვრები ეთნიკური ჯგუფები სტატისტიკური მონაცემების მითითებით (2014 წლის საქართველოს საყოველთაო აღწერის მონაცემებით)

ქართველები	3,224,564	86.83%
აზერბაიჯანელები	233,024	6.27%
სომხები	168,102	4.53%
რუსები	26,453	0.71%
ოსები	14,385	0.39%
იეზიდები	12,174	0.33%
ქურთები	1,596	0.04%
უკრაინელები	6,034	0.16%
ქისტები	5,697	0.15%
ბერძნები	5,544	0.15%
ასურელები	2,377	0.06%
თურქები	1,663	0.04%
ებრაელები	1,405	0.04%
ავარები	1,060	0.03%
აფხაზები	864	0.02%
მოლდოველები	770	0.02%
პოლონელები	740	0.02%
ბოშები	604	0.02%
გერმანელები	438	0.01%
ბელორუსები	431	0.01%
უდიები	174	0.00%
ბულგარელები	98	0.00%
ლიტველები	98	0.00%
ლატვიელები	81	0.00%
ესტონელები	47	0.00%
ჩეხები	37	0.00%
სხვა ჯგუფები	4,240	0.11%
უარი პასუხზე	1,104	0.03%

დანართი 3.

ეთნიკური უმცირესობების ხვადასხვა მოწვევის პარლამენტში; 1990-2016 წწ.

წყარო: ეთნიკურობისა და მულტიკულტურალიზმის შესწავლის ცენტრი

დანართი 4.

ეთნიკურ უმცირესობათა კულტურისა და თვითმყოფადობის შენარჩუნების მიზნით განხორციელებული ღონისძიებები (2013-2016 წწ.)

2013 წელი - ღონისძიებების დაგეგმვასა და განხორციელებაში ჩართული უწყებები: საქართველოს კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო, შერიგებისა და სამოქალაქო თანასწორობის საკითხებში საქართველოს სახელმწიფო მინისტრის აპარატი, საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა, საქართველოს სპორტისა და ახალგაზრდობის საქმეთა სამინისტრო.

- საქართველოს კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტროს ინიციატივით განხორციელდა პროექტი „ქართულ-სომხური და ქართულ-აზერბაიჯანულენოვანი საინფორმაციო კომპიუტერული მეგა-თამაში „ერთიანი საქართველო“, რომლის მიზანი იყო ეთნიკური უმცირესობებით კომპაქტურად დასახლებულ რეგიონებსა და დედაქალაქში სომხურ და აზერბაიჯანულენოვან მოსახლეობას გააცნოს საქართველოს კულტურის მრავალფეროვნება, შეასწავლოს ქართული ენა და ხელი შეუწყოს მათ ინტეგრაციას ქართულ კულტურულ სივრცეში;
- სსიპ მირზა ფათალი ახუნდოვის აზერბაიჯანული კულტურის მუზეუმმა განახორციელა პროექტი, რომელიც მიზნად ისახავდა ქვემო ქართლის რეგიონში, აზერბაიჯანელებით კომპაქტურად დასახლებულ სოფლებში შემორჩენილი აზერბაიჯანული ხელით ნაქსოვი ხალიჩების ქსოვის ტრადიციების აღორძინებას. მუზეუმთან შეიქმნა ქსოვის შემსწავლელი წრეები, სადაც ახალგაზრდა თაობა დაეუფლა ხელით ნაქსოვი გობელენებისა და ხალიჩების ქსოვის ტექნოლოგიას;
- გამოიცაოსი მწერლისა და საზოგადო მოღვაწის, გიორგი ძუგაევის ლექსების ორენოვანი (ქართულ-ოსური) კრებული „ოსური რომანსი“ (პროექტის ავტორი ა(ა)იპ „კავკასიური მოზაიკა“);
- ქართულ ენაზე გამოიცა ცნობილი სომეხი მწერლის, გაგიკ დავთიანის ნაწარმოებთა კრებული;
- საქართველოს თეატრის, მუსიკის, კინოსა და ქორეოგრაფიის სახელმწიფო მუზეუმში მოეწყო ქართულ-ებრაული კულტურული ურთიერთობების ამსახველი გამოფენა;
- საქართველოში მცხოვრებ პოლონელ ქალთა ასოციაციამ „მეგობრობა“ პოლონეთის დღეები აღნიშნა. ამასთან დაკავშირებით საქართველოს ესტუმრა ჩრდილოეთ კავკასიის პოლონური დიასპორის ხელმძღვანელი 30-კაციანი დელეგაციით;

- დ. შევარდნაძის სახ. ეროვნულ გალერეაში მოეწყო ქართველ ებრაელთა კულტურული მემკვიდრეობის ამსახველი გამოფენა;
- რეინტეგრაციის საკითხებში სახელმწიფო მინისტრის აპარატის ინიციატივითა და კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტროს მხარდაჭერით ჩატარდა მულტი-ეთნიკური ხელოვნების ფესტივალი „ერთი ცის ქვეშ“, რომელშიც მონაწილეობა მიიღეს ეთნიკურ უმცირესობათა ბავშვთა მუსიკალური სკოლების აღსაზრდელებმა და ფოლკლორულმა ანსამბლებმა;
- ქ. თბილისის მერიის ორგანიზებით ქ. ერევნიდან საქართველოს სომეხი მხატვარი ესტუმრა და გამართა შეხვედრა თბილისის მერიის #1 სამხატვრო სკოლის მოსწავლეებთან. ამავე პროგრამის ფარგლებში თბილისის 98-ე საჯარო სკოლის მოსწავლეები ესტუმრნენ ქ. ერევნის ერთ-ერთ ყველაზე ცნობილ საგანმანათლებლო კომპლექსს, სადაც უკვე რამდენიმე წელია ქართული ენის სწავლების პროგრამა ხორციელდება;
- ქ.თბილისის მერიის ხელოვნები სკოლებში განხორციელდა რამდენიმე საგანმანათლებლო-შემეცნებითი პროექტი და მასტერ-კლასი, რომელშიც გარკვეული ნაწილი არაქართული ეთნიკური წარმომშობის თბილისელი ხელოვანების შემოქმედების გაცნობასა და აპოპულარიზაციას დაეთმო. ამ სეგმენტში აქტიურად ჩაერთვნენ ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენელი მოსწავლეები;
- პარტნიორ ორგანიზაციებთან მჭიდრო თანამშრომლობის შედეგად 2013 წელს ეროვნულ ბიბლიოთეკაში 14 ღონისძიება ჩატარდა; მათ შორის იყო ფერწერული და ფოტოგამოფენები, კონცერტები, წიგნების პრეზენტაციები. ღონისძიებებზე არაერთხელ გამოიფინა ეთნიკურ უმცირესობათა შესახებ ეროვნული ბიბლიოთეკის ფონდებში დაცული უნიკალური მასალები;
- რეინტეგრაციის საკითხებში სახელმწიფო მინისტრის აპარატის ინიციატივითა და საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკის მხარდაჭერით წლის განმავლობაში ჩატარდა ჩრდილო კავკასიელ ხალხთა ისტორიის, ფოლკლორისა და კულტურისადმი მიძღვნილი საღამოები და პრეზენტაციები; მათ შორის აღსანიშნავია ჩეჩენი და ინგუში ხალხის დეპორტაციის 69 წლისთავისადმი მიძღვნილი ხსოვნის საღამო, ქისტო მწერლების, ხ. ხანგოშვილისა და დ. პანკელის წიგნის "აბრაგების" ქართულიდან რუსულ ენაზე თარგმანის პრეზენტაცია;
- საქართველოს სპორტისა და ახალგაზრდობის საქმეთა სამინისტროს ინიციატივით აზერბაიჯანულ, აფხაზურ, ოსურ, რუსულ ენებზე რადიო სპექტაკლის სახით დაიდგა ვაჟა-ფშაველას პოემა „სტუმარ-მასპინძელი“, რომელიც ჩაიწერა DVD დისკზე (დამზადდა 5 ათასი ცალი) და დაურიგდა მოსწავლე-ახალგაზრდობას;
- კულტურული ურთიერთგაცვლის მიზნით 21 ივნისს თბილისს ესტუმრნენ სოფ. შაუმთანში მცხოვრები ქართველი დევნილი და სომეხი ახალგაზრდები;
- ივნისში ახმეტის რაიონის სოფლებიდან მოსწავლეები ექსკურსიაზე თბილისში ჩამოვიდნენ. მოსწავლეებმა დაათვალიერეს ეთნოგრაფიული მუზეუმი, დაესწრნენ ხრიდოლის საბრძოლო ხელოვნების წარმოდგენას და სხვადასხვა გათამაშებაში მიიღეს მონაწილეობა. ახმეტის რაიონში მცხოვრები ახალგაზრდები აგრეთვე დაესწრნენ თბილისის სპორტის სასახლეში მიმდინარე ევროპის ჩემპიონატს;

- ივნისში ვანის მუნიციპალიტეტის სოფელ ჭყვიშში გაიმართა კონკურსი “გალაკტიონობა 2013“, რომელშიც მონაწილეობა მიიღეს გარდაბნისა და მარნეულის არაქართულენოვანი სასწავლო დაწესებულების წარმომადგენლებმა;
- ოქტომბერში ლაგოდეხის ნაკრძალის ტერიტორიაზე „ახალგაზრდული პოლიტიკის განვითარების პროგრამის“ ფარგლებში ჩატარდა მულტიეთნიკური კულტურული ფესტივალი „კახეთი 2013“; ამ ფესტივალზე თითოეულმა მუნიციპალიტეტმა წარმოადგინა მის ტერიტორიაზე მცხოვრები როგორც ეთნიკური უმცირესობების, ისე ქართული ხალხური კულტურა. მოეწყო ხალხური რეწვის ნამუშევრების გამოფენა-გაყიდვა, წარმოდგენილ იქნა ასევე კახეთის რეგიონში მცხოვრები ეთნიკური უმცირესობების სამზარეულოს კერძების გამოფენა-კონკურსი. გაიმართა კონცერტი ადგილობრივი ფოლკლორული ცეკვისა და მუსიკის ანსამბლების მონაწილეობით;
- ლაგოდეხის მუნიციპალიტეტის მხარდაჭერით ბოლნისში მოეწყო ახალგაზრდული ფესტივალი 600 ახალგაზრდის, მათ შორის ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენლის, მონაწილეობით. ფესტივალის ფარგლებში მოეწყო ხელოვნების ნიმუშების გამოფენა-გაყიდვა, ჩატარდა სპორტული ღონისძიებები სხვადასხვა სახეობაში.

2014 წელი - ღონისძიებების დაგეგმვასა და განხორციელებაში ჩართული უწყებები: საქართველოს კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო, შერიგებისა და სამოქალაქო თანასწორობის საკითხებში საქართველოს სახელმწიფო მინისტრის აპარატი, საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა, საქართველოს სპორტისა და ახალგაზრდობის საქმეთა სამინისტრო.

- საქართველოს კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტროს პროგრამის „ეროვნულ უმცირესობათა ხელშეწყობა“ ფარგლებში ქართველ და ებრაელ ხალხთა შორის 26-საუკუნოვანი მეგობრობის აღსანიშნავად მთელი რიგი სამთავრობო ღონისძიება გაიმართა, მათ შორის: სსიპ შოთა რუსთაველის სახ. პროფესიულ სახელმწიფო თეატრში ქართულ-ებრაული 26-საუკუნოვანი მეგობრობის აღსანიშნავად ჩატარდა საზეიმო კონცერტი; გაიხსნა დ. ბააზოვის სახ. ებრაელთა ეთნოგრაფიულ-ისტორიული მუზეუმი; ასევე მოეწყო ებრაელი ხალხის საქართველოში ყოფა-ცხოვრების ამსახველიექსპონატების გამოფენა; ელექტრონულ ფორმატში მომზადდა პროექტი „26 საუკუნე“, რომელიც ქართველ და ებრაელ ხალხთა შორის ისტორიულ-კულტურული ურთიერთობების ყველაღირშესანიშნავ მოვლენას ასახავდა;
- მირზა ფათალი ახუნდოვის სახ. კულტურულ ცენტრში განხორციელდა პროექტი „აზერბაიჯანული ხელით ნაქსოვი ხალიჩები“;
- ქართულ და ოსურ ენებზე გამოიცა კლასიკოსი ოსი მწერლის, ნაფი ჯუსოითის ორენოვანი ლექსების კრებული სახელწოდებით „მთები აკვანი ჩემი“;
- აზერბაიჯანულენაზეგამოიცა წიგნი „ასი დიდი ქართველი“;
- გამოსაცემად მომზადდა კატალოგი „ვაინახური ხელოვნება“;
- კულტურულ-საგანმანათლებლო ცენტრ „ჰაირტუნის“ ინიციატივით გამოსაცემად მომზადდა ორი ალბომი სახელწოდებით „საქართველოს სომეხი მხატვრები მე-20 საუკუნის II ნახევარში“ და „ძველი თბილისის ილუსტრაციები“;

- მულტიეთნიკური ფესტივალის „ერთი ცის ქვეშ“ ფარგლებში გაიმართა კლასიკური მუსიკისა და ფოლკლორული კონცერტები;
- კავკასიური ჯაზ-ფესტივალის ფარგლებში, რომელშიც მონაწილეობდა ოთხი ქვეყნიდან ჩამოსული 30-მდე მუსიკოსი, ოთხი კონცერტი გაიმართა.
- საქართველოს პარლამენტის ეროვნულ ბიბლიოთეკაში 2014 წელს 21 ღონისძიება ჩატარდა, მათ შორის ფერწერული და ფოტოგამოფენები, კონცერტები, წიგნების პრეზენტაციები. ღონისძიებებზე არაერთხელ გამოიფინა ეთნიკურ უმცირესობათა შესახებ ეროვნული ბიბლიოთეკის ფონდებში დაცული უნიკალური მასალები. ჩატარებული ღონისძიებებიდან აღსანიშნავია „ქართულ-ჩერქეზული დიალოგი“, სერგო ფარაჯანოვის ფილმის ჩვენება, ინგუში ერის დეპორტაციის 70 წლისადმი მიძღვნილი ღონისძიება, ჩეჩნებისა და ინგუშების ხსოვნის საღამო, არიელ შარონის ხსოვნისადმი მიძღვნილი საღამო, ქეთევან დავრიშევის წიგნების თარგმანების პრეზენტაცია, ფრუნზიკ მკრტჩიანის საღამო, იან ჰამმერის შემოქმედებისადმი მიძღვნილი კონცერტი და სხვა;
- სპორტისა და ახალგაზრდობის საქმეთა სამინისტროს ეგიდით სამცხე-ჯავახეთის, ქვემო ქართლისა და კახეთის რეგიონებში მცხოვრები ეთნიკურად არაქართული 540 ახალგაზრდა დაესწრო ქ. თბილისში გამართულ საერთაშორისო სპორტულ ტურნირებს წყალბურთში, რაგბსა და ძიუდოში;
- ქ. ახალციხეში გაიმართა მესხეთის საერთაშორისო ახალგაზრდული საფეხბურთო ფესტივალი-2014, რომელშიც საქართველოს სხვადასხვა რეგიონის 14 გუნდში 400-მა ახალგაზრდამ მიიღო მონაწილეობა; ფესტივალზე ასევე მოწვეული იყო ორი გუნდი სომხეთსა და აზერბაიჯანიდან;
- წალკაში ჩატარდა ფესტივალი „ჯადოსნური ფლეიტა“, რომლის ფარგლებშიც ახალგაზრდა ფლეიტისტებისთვის ყოველდღიური მასტერ-კლასები და რეპეტიციები ეწყობოდა;
- ქართველი და ოსი ახალგაზრდებისათვის მოეწყო სასწავლო-შემეცნებითი ტური „ახალგაზრდა სამშვიდობო ექსპრესი“, რომლის ფარგლებშიც 20-მდე მონაწილემ 5 ქვეყანა (თურქეთი, საბერძნეთი, მაკედონია, სერბეთი, კოსოვო) მოინახულა და ევროპელი ახალგაზრდების საუნივერსიტეტო ცხოვრებას გაეცნო;
- ჩატარდა *ინტერპერსონალურ უნარებისა და კომუნიკაციის მართვის* ტრენინგი, რომელშიც მონაწილეობა 50-მდე სომეხმა, აზერბაიჯანელმა, ქურთმა, ქისტმა, რუსმა და ჩეჩენმა ახალგაზრდამ მიიღო. ყვარელის იუსტიციის სასწავლო ცენტრში 50-მდე ახალგაზრდამ გაიარა ტრენინგი პროექტის მართვასა და მენეჯმენტში; „*ახალგაზრდები ბარიერების გარეშე*“ პროექტის ფარგლებში პიროვნული განვითარების ტრენინგები და სემინარები ჩატარდა ასევე ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენელ 120 ახალგაზრდას;
- საქართველოს ევროინტეგრაციის პროცესის შესახებ ინფორმირების მიზნით ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენელი ახალგაზრდებისთვის განხორციელდა პროგრამა „ერთად ევროპული არჩევანისათვის“, რომლის ფარგლებშიც საინფორმაციო შეხვედრები და სემინარ-დისკუსიები გაიმართა ახალქალაქის, ახალციხის, ნინოწმინდის, ადიგენის, ასპინძისა და ბორჯომის მუნიციპალიტეტებში.

2015 წელი - ღონისძიებების დაგეგმვასა და განხორციელებაში ჩართული უწყებები: საქართველოს კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო, შერიგებისა და სამოქალაქო თანასწორობის საკითხებში საქართველოს სახელმწიფო მინისტრის აპარატი, საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა, საქართველოს სპორტისა და ახალგაზრდულ საქმეთა სამინისტრო, ქალაქ ბათუმის მერია, სამხარეო რწმუნებულება ადმინისტრაციები, მუნიციპალიტეტები.

- ალ. გრიბოედოვის სახელობის რუსულ სახელმწიფო დრამატულ თეატრში დაარსებიდან 170 წლისთავთან დაკავშირებით წლის განმავლობაში შედგა 121 სპექტაკლი, მათ შორის 3 პრემიერა. თეატრმა საზღვარგარეთ გასტროლებზე წარადგინა 12 სპექტაკლი;
- სსიპ ჰეიდარ ალიევის სახ. თბილისის აზერბაიჯანულმა სახელმწიფო დრამატულმა თეატრმა გამართა 8 სპექტაკლი და განახორციელა 2 გასტროლი;
- სსიპ თბილისის პეტროს ადამიანის სახელობის სომხურმასახელმწიფოდრამატულ თეატრმა 9 ადგილობრივი და 1 გასვლითი სპექტაკლი გამართა;
- სსიპ დავით ბაზოვის სახელობის საქართველოს ებრაელთა და ქართულ-ებრაულ ურთიერთობათა ისტორიის მუზეუმში 2015 წელს გამართა 2 წიგნის პრეზენტაცია, 1 ხსოვნის საღამო, 2 ფილმის ჩვენება, 1 შემოქმედებითი საღამო, 1 საღამო, 1 ლექცია. 18 მაისს, მუზეუმის საერთაშორისო დღესთან დაკავშირებით, გაიმართა 3 ღონისძიება. მიმდინარეობდა მუშაობა მუზეუმისა და მუზეუმის ფონდის ინვენტარიზაციასა და ფონდების მოძიება-გამდიდრებაზე; მუზეუმმა უმასპინძლა საქართველოში ისრაელის ყოფილ ელჩს და იერუსალიმის ეროვნული უნივერსიტეტის პროფესორ-მასწავლებლებს. სექტემბერში გაიმართა ქ. ონის სინაგოგის 100 წლისთავისადმი მიძღვნილი ღონისძიება. სექტემბერში მუზეუმში აგრეთვე გაიმართა ებრაული კულტურის დღისადმი მიძღვნილი საღამო „ხიდები“;
- სსიპ მირზა ფათალი ახუნდოვის სახელობის აზერბაიჯანული კულტურის მუზეუმში გაიმართა 6 შეხვედრა, 1 სემინარი, მოეწყო 8 ღონისძიება, მათ შორის ქ. განჯისა და ქ. ქუთაისისა მწერალთა კონფერენცია, მწერალ ე. მაჰმუდოვის 75 წლის იუბილესადმი მიძღვნილი საღამო, ფოტოგამოფენა „სამართლიანობა ხოჯალოს“. მოეწყო პრეზენტაცია წიგნისა „ზელიმხანის სიტყვის მწვერვალი“ და 2 ახალი გამოცემის პრეზენტაცია. გაიმართა 5 გამოფენა, მათ შორის კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტროს ორგანიზებით 21 მაისს, კულტურული მრავალფეროვნების დღესთან დაკავშირებით. გაიმართა შეხვედრები აზერბაიჯანისა და საქართველოს ახალგაზრდულ ორგანიზაციებს შორის; შედგა შეხვედრა აზერბაიჯანის არქიტექტურისა და სამშენებლო უნივერსიტეტის წარმომადგენლებთან – უცხოელი სტუდენტების მიღების პირობების გაცნობის მიზნით;
- საქართველოს პარლამენტის ეროვნულ ბიბლიოთეკაში მოეწყო აზერბაიჯანული კულტურული მემკვიდრეობის გამოფენა, გაიმართა 3 გამოცემის პრეზენტაცია. ივლისში მოეწყო მირზა ფათალი ახუნდოვის დაბადებიდან 203 წლისთავისადმი მიძღვნილი გამოფენა, რომლის ორგანიზატორიც მისი სახელობის მუზეუმთან ერთად იყოსაქართველოს თეატრის, მუსიკის, კინოსა და ქორეოგრაფიის სახელმწიფო მუზეუმი.

სექტემბერში გაიმართა უზეირ ჰაჯიბეკოვის 130 წლის იუბილესთან დაკავშირებული კლასიკური მუსიკის კონცერტები მარნეულში, გარდაბანსა და ბოლნისში. გაიმართა რაშიდ ბეიბუტოვის 100 წლის იუბილესადმი მიძღვნილი კონცერტი, რომელშიც მონაწილეობა მიიღო ქ. ხირდალანის მუსიკალური სკოლის მოსწავლეთა ორკესტრმა;

- მომზადდა ნორაშენის (ქ. თბილისი) ტაძრის რეაბილიტაციის კორექტირებული პროექტი;
- სარეაბილიტაციო სამუშაოები ჩაუტარდა სოფ. კვირიკეს (ქობულეთის მუნიციპალიტეტი) ჯამეს სახურავს;
- დასრულდა საქართველოს ტერიტორიაზე არსებული გერმანული მემკვიდრეობის, (ისტორიული დასახლებები, საკულტო და საერო, მათ შორის საზოგადოებრივი, ინდუსტრიული არქიტექტურა) ინვენტარიზაცია-დოკუმენტირება, აგრეთვე კულტურული მემკვიდრეობის იმ ძეგლების იდენტიფიცირება, რომელთაც გადაუდებელი საკონსერვაციო ჩარევები ესაჭიროება;
- განხორციელდა საქართველოს ტერიტორიაზე არსებული ოსმალური ძეგლების მონიტორინგი;
- გრძელდებოდა სსიპ მირზა- ფათალი ახუნდოვის სახ. აზერბაიჯანული კულტურის მუზეუმის პროექტი „აზერბაიჯანული ხალიჩები-ტრადიციის შენარჩუნება.“ პროექტის ფარგლებში დასაქმებული იყო 5 ადამიანი, ხალიჩების ქსოვა შეისწავლა 19 ახალგაზრდამ;
- სსიპ კინოს, თეატრის, მუსიკისა და ქორეოგრაფიის მუზეუმის მიერ პირველად გამოიცაალბომი „გერმანელი მხატვრები საქართველოში“, რომელიც საქართველოში მოღვაწე გერმანელი მხატვრების შემოქმედებას მიეძღვნა;
- საქართველოში მოღვაწე დიდი შემოქმედის, სერგო ფარაჯანოვის, ცხოვრებასა და მოღვაწეობას მიეძღვნა გამოფენა „სერგო ფარაჯანოვი - XXI საუკუნის სიზმარი“;
- გამოცაოსი მწერლის, კოსტა ხეთაგუროვის, ლექსების ორენოვანი – ოსურ-ქართულიკრებული,სადაც სრულად იქნა წარმოდგენილი ოსი პოეტის შემოქმედება;
- ა(ა)იპ „ქალთა თანადგომის“მიერ მოეწყო ოსური კლასიკური მუსიკის სადამო, რომელზეც ოს კლასიკოს კომპოზიტორთა ნაწარმოებები აჟღერდა;
- კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტროს ინიციატივით ეთნიკურ უმცირესობათა კომპაქტურად დასახლებულ რეგიონებში (ნინოწმინდა, ბოლნისი)მოეწყო სამინისტროს მიერ განხორციელებული ორენოვანი ინტელექტუალური მეგა-თამაშების „ერთიანი საქართველო“ პრეზენტაცია და ნაჩვენები იქნა უკანასკნელ პერიოდშიქართული კინოწარმოების უახლესი პროდუქცია – ლ. თუთბერიძის „მოირა“ და მოკლემეტრაჟიანი ქართული მხატვრული ფილმები;
- პარტნიორ ორგანიზაციებთან მჭიდრო თანამშრომლობით საქართველოს პარლამენტის ეროვნულ ბიბლიოთეკაში 2015 წელს 10 ღონისძიება ჩატარდა, მათ შორის ფერწერული და ფოტოგამოფენები, კონცერტები, წიგნების პრეზენტაციები. ღონისძიებებზე არაერთხელ გამოიფინა ეთნიკურ უმცირესობათა შესახებ ეროვნული ბიბლიოთეკის ფონდებში დაცული უნიკალური მასალები. ეროვნული ბიბლიოთეკის ლექსიკონთა ერთიან ბაზაში განთავსდა უკრაინულ-ქართული, აფხაზურ-ქართული, რუსულ-ქართული, სომხურ-ქართული და ქართულ-ოსური ლექსიკონები;

- ქ. ახალციხის მუნიციპალიტეტის სოფ.პატარა პამაჯის სომხურენოვან სკოლას 500 წიგნი გადაეცა;
- პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკის საგამოფენო დარბაზში „საქართველოს სომეხთა სათვისტომომ“ და „საქართველოს ეზიდთა სახლმა“ პროექტის „წინ ტოლერანტობისაკენ“ ფარგლებში ღონისძიება გამართეს;
- გაიმართა ჩეჩნებისა და აინგუშების დეპორტაციის 71 წლისთავისადმი მიძღვნილი ღონისძიება;
- ჩერქეზული კულტურის ცენტრის ორგანიზებით და ეროვნული ბიბლიოთეკის მხარდაჭერით ჩერქეზული ენისა და კულტურის დღე აღინიშნა;
- პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკის საგამოფენო დარბაზში პროექტის – "აზერ-ბაიჯანული ხელითნაქსოვი ხალიჩები –ტრადიციის შენარჩუნება" ფარგლებში აზერბაიჯანული კულტურული მემკვიდრეობის ნიმუშების გამოფენა გაიმართა. ეროვნულ ბიბლიოთეკასა და მ. ფათალი ახუნდოვის აზერბაიჯანული კულტურის მუზეუმს შორის გაფორმდა თანამშრომლობის მემორანდუმი;
- პარლამენტის ეროვნულ ბიბლიოთეკაში გაიხსნა რასიმ გასანოვის ნახატების გამოფენა სახელწოდებით "თავისუფლება";
- საქართველოს სპორტისა და ახალგაზრდობის საქმეთა სამინისტროს მიერ საანგარიშო პერიოდში გაგრძელდა აუდიო სპექტაკლების ჩაწერა („გამზრდელი“, „ვეფხისტყაოსანი“) ქართულ, სომხურ და აზერბაიჯანულ ენებზე. პროექტის ფარგლებში მოეწყოპრეზენტაციები,დამზადდა DVD-დისკები, რომელიც გავრცელდა საქართველოს რეგიონებში;
- ლაგოდეხის მუნიციპალიტეტის ეთნიკურად არაქართველი ახალგაზრდებისათვის განხორციელდა 2-თვიანი სატრენინგო კურსი „აქტიური ახალგაზრდობა და თავისუფალი სივრცე“, რომლის მიზანი იყო არაფორმალური განათლების გზით ცოდნისა და გამოცდილების გადაცემა;
- განხორციელდა ტრენინგი „სამოქალაქო აქტივობა-მრავალფეროვანი საქართველო“, რომელშიც ჩართული იყვნენ კახეთის რეგიონში მცხოვრები ეთნიკურად არაქართველი ახალგაზრდები;
- აღნიშნული პერიოდის განმავლობაში მიმდინარეობდა კულტურულ-შემოქმედებითი და შემეცნებითი ტრენინგ/სემინარები „უკეთესი ცნობიერებისათვის“, რომელშიც მონაწილეობას იღებდნენ ქ. თბილისის და სამცხე-ჯავახეთის რეგიონის ქართველი და არაქართველი მოზარდები;
- ეროვნული მუზეუმის ნასტაკისის ფონდ-საცავის ბაზაზე არქეოლოგიური ექსპედიციის ფარგლებში განხორციელდა არქეოლოგიური გათხრები. ექსპედიციაში მონაწილეობა მიიღო კახეთის რეგიონის ეთნიკური უმცირესობებით დასახლებული სოფლებიდან 50-მა სხვადასხვა ეთნიკური წარმომადგენლის (აზერბაიჯანელი, სომეხი, რუსი, ოსი, ქისტი) ახალგაზრდამ;
- ლიტერატურულ კონკურსში „ჩემი სამშობლო საქართველო“ მონაწილეობა მიიღო საქარველოში მცხოვრებმა სხვადასხვა ეთნიკური უმცირესობის წარმომადგენელმა;

- 2015 წლის განმავლობაში პენიტენციურ დაწესებულებებში აქტიურად მიმდინარეობდა სხვადასხვა კულტურულ-შემეცნებითი და სპორტული ღონისძიებები, რაშიც აქტიურ მონაწილეობას იღებდნენ ეთნიკურ უმცირესობებს მიკუთვნიებული მსჯავრდებულები;
- ეთნიკური უმცირესობებით დასახლებულ რეგიონებში სახელმწიფო რწმუნებულის – გუბერნატორისადმინისტრაციების მიერ განხორციელდა სხვადასხვა სახის კულტურული პროექტები და ღონისძიებები, მათ შორის: სახალხო/რელიგიური დღესასწაულების აღნიშვნა, კონცერტები, ლიტერატურული კონკურსები, გამოფენები, მუსიკალური და თეატრალური ფესტივალები; მოეწყო საზაფხული ბანაკები; მარნეულში დაიწყო ბიბლიოთეკის მშენებლობა; მუნიციპალიტეტების კულტურის სახლებსა და სოფლების კლუბებში გაიმართა სხვადასხვა ღონისძიება.

2016 წელი - ღონისძიებების დაგეგმვასა და განხორციელებაში ჩართული უწყებები: საქართველოს კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო, შერიგებისა და სამოქალაქო თანასწორობის საკითხებში საქართველოს სახელმწიფო მინისტრის აპარატი, საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის სამინისტრო, საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა, საქართველოს სპორტისა და ახალგაზრდობის საქმეთა სამინისტრო, ქ. თბილისის მერია და მუნიციპალიტეტის საკრებულო, ქ. ბათუმის მერია, სახელმწიფო რწმუნებულის-გუბერნატორის ადმინისტრაციები, ადგილობრივი მუნიციპალიტეტები.

- ალექსანდრე გრიბოედოვის სახელობის რუსულმა დრამატულმა თეატრმა 2016 წელს გამართა 118 სპექტაკლი, მათ შორის 7 პრემიერა, რომელსაც დაესწრო 5000 მაყურებელი; ასევე 7 გასვლითი სპექტაკლი რეგიონებში, 2 გასტროლი საზღვარგარეთ, რომლებსაც დაესწრო 959 მაყურებელი;
- თბილისის ჰეიდარ ალიევის სახელობის აზერბაიჯანულმა დრამატულმა თეატრმა გამართა 2 სპექტაკლი, 5 საპრემიერო სპექტაკლი;
- თბილისის პეტროს ადამიანის სახელობის სომხურმა პროფესიულმა თეატრმა გამართა 15 სპექტაკლი, მათ შორის 1 პრემიერა, განხორციელდა 7 გასტროლი რეგიონში. ჩატარდა გასვლითი სპექტაკლები 9 სოფელში;
- სსიპ დავით ბააზოვის სახელობის საქართველოს ებრაელთა და ქართულ-ებრაულ ურთიერთობათა ისტორიის მუზეუმმა განახორციელა შემდეგი ღონისძიებები: სამეცნიერო კონფერენცია „თბილისი-იერუსალიმი“, მუზეუმის ფონდების ინვენტარიზაცია და ელექტრონული ვერსიის შექმნა, ბიბლიოთეკისა და მუზეუმის ინვენტარიზაცია, მე-19 საუკუნის პრესის მასალებში საქართველოს ებრაელთა ისტორიის შესახებ მასალების მოძიება და ელექტრონული ვერსიის შექმნა. წლის განმავლობაში 11 ღონისძიება ჩატარდა;
- სსიპ მირზა ფათალი ახუნდოვის სახელობის აზერბაიჯანული კულტურის მუზეუმში გაიმართა 3 გამოფენა, 1 კლიპის პრეზენტაცია, 3 შეხვედრა;
- სსიპ სმირნოვების მუზეუმში დასრულდა ინვენტარიზაციის პროცესი;

- დასრულდა საქართველოში არსებული გერმანული კულტურული მემკვიდრეობის ინვენტარიზაცია, კერძოდ, თეთრიწყაროს, წალკის, მარნეულისა და დმანისის მუნიციპალიტეტში, აგრეთვე ქ. თბილისის დიდუბის რაიონში. ინვენტარიზაციის შედეგად აღირიცხა 150-მდე ობიექტი. კულტურული მემკვიდრეობის თითოეულ ობიექტზე მომზადდა საველე და სააღრიცხვო ბარათები. გარდა ამისა, მომზადდა საქართველოს რუკა, რომელზედაც აღნიშნულია ინვენტარიზაციის შედეგად გამოვლენილი გერმანული კულტურული მემკვიდრეობის ობიექტები;
- კულტურული მემკვიდრეობის უძრავი ძეგლის სტატუსი მიენიჭა გერმანული კულტურული მემკვიდრეობის 40-მდე ობიექტს, მათ შორის წალკის მუნიციპალიტეტში, სოფ. თრიალეთში, ხრამჭესის ქუჩაზე მდებარე თრიალეთის ეკლესიასაც;
- საქართველოს ისტორიულ ძეგლთა დაცვისა და გადარჩენის ფონდის დაფინანსებით დასრულდნორაშენის ღვთისმშობლის ტაძრის რეაბილიტაციის ეტაპი;
- კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტროს მხარდაჭერით განხორციელდა პროექტი „აზერბაიჯანული ხელითნაქსოვი ხალიჩების ტრადიციის შენარჩუნება“;
- ეთნიკურ უმცირესობათა კულტურის თვითმყოფადობის შენარჩუნების მიზნით: განხორციელდა შემდეგი ღონისძიებები: მიქაელ ტარივერდიევის 85 წლის იუბილესადმი მიძღვნილი კონცერტი; ა(ა)იპ „კავკასიურმა მოზაიკამ“ გამოსცა ოსი მწერლის, გიორგი ბესთაუთის ორენოვანი ქართულ-ოსური კრებული; რაშიდ ბეიბუთოვის 100 წლის იუბილესადმი მიძღვნილი კონცერტი; სსიპჩერქეზულ (ადიღეური) კულტურის ცენტრში გაიმართა სამეცნიერო სესია „ჩერქეზები, აფხაზები, ოსები და ქართულ-კავკასიური ცივილიზაციის კონტექსტური ხელშეწყობა“; ქ. ბათუმში განხორციელდა ცნობილი შემსრულებლის, ფოლად ბულბულოღლის მუსიკაზე შექმნილი თანამედროვე ბალეტი „ხამსე“; ე.მეჩითოვას „კავკასიის ჯაზფესტივალი“ საქართველოსა და კავკასიაში ცნობილ შემოქმედებით ჯგუფებსა და მუსიკოსებს აერთიანებს; ასევე ჩატარდა სხვადასხვა კონცერტები, ხალიჩების საერთაშორისო ფესტივალი ქ. ახალციხეში, რომელიც უკავშირდებოდა კავკასიაში ხალიჩის ტექნოლოგიური წარმოებისა და ისტორიულ ტრადიციების თავმოყრას, გაზიარებას, ხალიჩების მწარმოებელთა შორის კონტაქტების დამყარებას;
- „ყველა კულტურა განსხვავებული, მაგრამ თანასწორია“ პროექტის ფარგლებში ქ. მარნეულსა და ქ. ნინოწმინდაში გაიმართა სხვადასხვა ეთნოსის წარმომადგენელთა ფოლკლორული ანსამბლების კონცერტები და კონკურსები ხატვაში. თბილისში მოეწყო აღნიშნული კონკურსებისა და კონცერტების ამსახველი ფოტოგამოფენა;
- ა(ა)იპ „ეთნიკური კულტურის საზოგადოებამ“ განახორციელა პროექტი – კლასიკური მუსიკის საღამო „მრავალფეროვნების დღესასწაული“. პროექტის ავტორებმა საქართველოს სხვადასხვა კუთხეებში შეარჩიეს ნიჭიერი ახალგაზრდები და გამართეს საღამო თბილისის ა. ხაჩატურიანის სახელობის სამუსიკო სკოლის საკონცერტო დარბაზში;
- ა(ა)იპ ხელოვნების მხარდაჭერის ცენტრის პროექტის „მრავალფეროვანი საქართველო აფიშებში“ ფარგლებში მომზადდა და გამოიცა ამავე დასახელების კატალოგი, დაიბეჭდა და გამოიფინა აფიშები;

- პროექტის „სერგო ფარაჯანოვის თბილისი“ ფარგლებში გამოიცასერგო ფარაჯანოვის შემოქმედების ამსახველი კატალოგი;
- გაიმართა ქართული ქორეოგრაფიის ამაგდარის, ომარ ხუბაევის, იუბილე და შემოქმედებითი სადამო;
- გაიმართა „კავკასიური კულტურის ფესტივალი პანკისში“;
- პროექტის „ეროვნულ უმცირესობათა კულტურული მემკვიდრეობის პოპულარიზაცია“ გაიმართა ფოლკლორული კონცერტი თუშებისა და ვაინახების მონაწილეობით;
- 2016 წლისმაისში სოფ. დუისში აღინიშნა კულტურული მრავალფეროვნების დღე;
- გამოიცა ალბომი „პანკისის ხეობა და ქისტური ცეკვების ამაგდარი“, რომელიც ადგილობრივი ცეკვის, ტრადიციების შენარჩუნებას, წარმოჩენასადა პოპულარიზაციას ემსახურება;
- გამოიცა ალბომი-კატალოგი „ვაინახური ხელოვნება“, რომელშიც თავმოყრილია ინფორმაცია ვაინახური ხელოვნების ნიმუშების, ვაინახური ტრადიციული კულტურის, გამოყენებით-დეკორატიული ხელოვნების, უძველესი რეწვის ტექნოლოგიებისა და ოსტატების შესახებ;
- გამოსაცემად მომზადდა ვაინახური საბავშვო ზღაპრები ქართულ ენაზე, რომელიც უძველესი ვაინახური ზღაპრების, ტრადიციების, ყოფითი კულტურის პოპულარიზაციას ემსახურება;
- სასოფლო ბიბლიოთეკებში (ჯოყოლო, ქვემო ხალაწანი) განხორციელდა წიგნების ფონდის შევსება მუნიციპალური - ცენტრალური ბიბლიოთეკის წიგნების ფონდის ხარჯზე; სოფ. დუისის სასოფლო ბიბლიოთეკას აღუდგა სტატუსი;
- ეთნოგრაფიულ მუზეუმს დაემატა 15 ექსპონატი, ძირითადად მოსახლეობის შემოწირულობების ხარჯზე;
- პენიტენციურ დაწესებულებებში თვეში ორჯერ ეწყობოდა საინფორმაციო შეხვედრები. აღსანიშნავია, რომ თითოეულ პენიტენციურ დაწესებულებაში არსებობს ოთახი, სადაც განსხვავებული აღმსარებლობის წარმომადგენლები ხვდებიან თავის სულიერ მოძღვარს და ადავლენენ რელიგიურ რიტუალებს;
- ეროვნულ ბიბლიოთეკაში ჩატარდა 4 ღონისძიება, მათ შორის, ფერწერული ტილოებისა და ფოტოგამოფენები, კონცერტები, წიგნების პრეზენტაციები. ეროვნული ბიბლიოთეკის ლექსიკონთა ერთიან ბაზაში განთავსდა უკრაინულ-ქართული, აფხაზურ-ქართული, რუსულ-ქართული, სომხურ-ქართული და ქართულ-ოსური ლექსიკონები;
- ქ. თბილისის მუნიციპალიტეტის მერიის განათლების, სპორტისა და ახალგაზრდობის საქმეთა საქალაქო სამსახური ააიპ „თბილისის ახალგაზრდული ცენტრების გაერთიანება“ ახორციელებს პროექტს „მეგობრობის სახლი“, რომლის ფარგლებშიცტარდება სხვადასხვა სახის ღონისძიება და შეხვედრა; კერძოდ, ჩატარდა სადამო რუსული დიასპორის წარმომადგენელთათვის, ბოშათა კულტურის სადამო, საინფორმაციო შეხვედრა საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში მცხოვრები ეთნიკურად არაქართველი ახალგაზრდებისათვის, კონფერენცია ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენელი ქალების ჩართულობის თემატიკაზე და სხვა;

- ქ. თბილისის მუნიციპალიტეტის საკრებულომგეოგრაფიული ობიექტების სახელდების ფარგლებში 2006-2016 წლებში ქ. თბილისის ტერიტორიაზე 11 ქუჩას მიანიჭა ეთნიკური უმცირესობის წარმომადგენლის სახელი;
- 2016 წელს ქ. თბილისის მერიის კულტურის სამსახურის ხელშეწყობით გამოიცა იმ ქართველი და აზერბაიჯანელი მხატვრების კატალოგი, რომელთა ნამუშევრები გამოიფინა საქართველოს ეროვნული ბიბლიოთეკის საგამოფენო დარბაზში;
- 2016 წლის თბილისობის დღესასწაულის ფარგლებში მოწყობილ იქნა აზერბაიჯანული კუთხე, სადაც გაიმართა ფოლკლორული ანსამბლის და მოცეკვავეების პერფორმანსები, ასევე ეროვნული კერძებისა და ტკბილეულის გამოფენა;
- ქ. თბილისის მერიის კულტურული ღონისძიებების ცენტრის ფინანსური მხარდაჭერით 2016 წლის სექტემბერში გაიმართა ღონისძიება „ხალხთა მეგობრობის ისტორიები“. ღონისძიებაში მონაწილეობა მიიღეს თბილისში მცხოვრებმა ეთნიკურ უმცირესობათა შემოქმედებითმა ჯგუფებმა;
- 2016 წელს ქ. ბათუმის მუნიციპალიტეტის მიერ დაფუძნებულ ა(ა)იპ „ბათუმის კულტურის ცენტრთან“ არსებულ „მეგობრობის სახლში“ გაიმართა შეხვედრები ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენლებთან;
- საქართველოს სპორტისა და ახალგაზრდობის საქმეთა სამინისტროს აგრძელებდა აუდიო სპექტაკლების დადგმას/ჩაწერას DVD დისკებზე – ვაჟა-ფშაველას „სტუმარ-მასპინძელი“ (ქართულ, აფხაზურ, ოსურ, აზერბაიჯანულ, რუსულ ენებზე); აკაკი წერეთლის „გამზრდელი“ (ქართულ და აფხაზურ ენებზე); შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანი“ (ქართულ, აზერბაიჯანულ, სომხურ ენებზე). აღნიშნული DVD დისკები საქართველოს სხვადასხვა რეგიონში გავრცელდა;
- ალპინისტური ბანაკის– „ექსპედიცია ჭაოხში“ ფარგლებში მოეწყო საქართველოში მცხოვრებ ეთნიკურ უმცირესობათა მიკუთვნებული ახალგაზრდების ექსპედიცია–საკარვე ბანაკი „ჭაოხი - 2016“;
- წლის განმავლობაში მიმდინარეობდა სპორტული სწავლება ძიუდოში პანკისის ხეობის სოფ. დუისში მცხოვრები 150 ახალგაზრდისთვის.

დანართი 5

საქართველოსა და აზერბაიჯანს, საქართველოსა და სომხეთს შორის გაფორმებული ორმხრივი შეთანხმებები

ორმხრივი შეთანხმებები საქართველოსა და აზერბაიჯანს შორის:

1. შეთანხმება საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის რის საკაერო მიმოსვლის შესახებ. ხელმოწერილია 3.02.93. ძალაშია 3.02.93.
2. შეთანხმება საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის ირანული გაზის საქართველოში ტრანზიტით მიწოდების შესახებ. ხელმოწერილია 03.02.93. 03.02.93.
3. შეთანხმება საქართველოს რესპუბლიკასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკას შორის საბაჟო საქმის სფეროში ურთიერთობების საფუძვლების შესახებ. ხელმოწერილია 03.02.93. ძალაშია ხელმოწერის დღიდან 03.02.93.
4. შეთანხმება საქართველოს რესპუბლიკის საბაჟო კომიტეტსა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის საბაჟო კომიტეტს შორის სატრანზიტო ტვირთის საბაჟო გაფორმების შესახებ. ხელმოწერილია 03.02.93. ძალაშია ხელმოწერის 03.02.93.
5. შეთანხმება საქართველოს რესპუბლიკის საბაჟო კომიტეტსა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის საბაჟო კომიტეტს შორის საბაჟო საქმის სფეროში თანამშრომლობის შესახებ. ხელმოწერილია 03.02.93. ძალაშია ხელმოწერის 03.02.93.
6. შეთანხმება საქართველოს რესპუბლიკის საბაჟო კომიტეტსა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის საბაჟო კომიტეტს შორის ნარკოტიკული და ფსიქოტროპული ნივთიერებების არაკანონიერი ბრუნვის წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ. ხელმოწერილია 03.02.93. ძალაშია 03.02.93.
7. შეთანხმება საქართველოს რესპუბლიკის საბაჟო კომიტეტსა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის საბაჟო კომიტეტს შორის ორი სახელმწიფოს საზღვარზე საბაჟო გამშვები პუნქტების გახსნის შესახებ. ხელმოწერილია 03.02.93.. ძალაშია 03.02.93.

8. ურთიერთგაგების მემორანდუმი საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკას შორის სოფლის მეურნეობისა და კვების მრეწველობის განვითარების სფეროში. ხელმოწერილია 3.02.93. ძალაშია 3.02.93.
9. შეთანხმება საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის ჯანმრთელობის დაცვის სფეროში თანამშრომლობის შესახებ. ხელმოწერილია 3.02.93. ძალაშია 3.02.93.
10. შეთანხმება საქართველოს რესპუბლიკასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მოქალაქეთა უვიზო მოძრაობის შესახებ მათ ტერიტორიაზე. ხელმოწერილია 3.02.93. ძალაშია 05.03.1993.
11. შეთანხმება საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის მოქალაქეთა უფლებების გარანტიების შესახებ საპენსიო უზრუნველყოფის დარგში. ხელმოწერილია 3.02.93. ძალაშია 3.02.93
12. შეთანხმება საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის კულტურული, სამეცნიერო და ჰუმანიტარული თანამშრომლობის შესახებ. ხელმოწერილია 3.02.93. ძალაშია 3.02.93.
13. შეთანხმება საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის კონტრაბანდისა და საბაჟო წესების დარღვევის წინააღმდეგ ბრძოლის სფეროში თანამშრომლობის შესახებ. ხელმოწერილია 7.05.95. ძალაშია 10.08.1996.
14. ხელშეკრულება საქართველოსა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკას შორის მეგობრობის, თანამშრომლობისა და ურთიერთუშიშროების განმტკიცების შესახებ ხელმოწერილია 8.03.96. ძალაშია 02.1997.
15. ოქმი საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტროსა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის საგარეო საქმეთა სამინისტროს შორის კონსულტაციების შესახებ ხელმოწერილია 8.03.96. ძალაშია ხელმოწერის დღიდან.
16. ხელშეკრულება საქართველოსა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკას შორის სამოქალაქო, საოჯახო და სისხლის სამართლის საქმეებზე სამართლებრივი დახმარებისა და სამართლებრივ ურთიერთობათა შესახებ ხელმოწერილია 8.03.96. ძალაშია 20.03.97.
17. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ. ხელმოწერილია 8.03.96. ძალაშია 10.07.96.
18. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის სავაჭრო-ეკონომიკური თანამშრომლობის პრინციპების შესახებ ხელმოწერილია 8.03.96. ძალაშია 10.07.1996.
19. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის ინვესტიციების წახალისებისა და ურთიერთდაცვის შესახებ ქ. ხელმოწერილია 8.03.96. ძალაში 10.08.1996.

20. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის სავაჭრო ნაოსნობის შესახებ ხელმოწერილია 8.03.96.ძალაშია 10.07.1996.
21. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას საწარმოო კოოპერაციის შესახებ ხელმოწერილია 8.03.96. ძალაშია 10.07.1996.
22. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის მეურნეობისა და სურსათის სფეროში თანამშრომლობის შესახებ ხელმოწერილია 8.03.1996. ძალაშია 10.07.1996.
23. ხელშეკრულება საქართველოსა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკას შორის ზოგიერთი არსებული მილსადენი საშუალებების სრულყოფისა და განახლების, ახალი მილსადენი საშუალებების შექმნისა და ამ საშუალებებით ნავთობით საქართველოს ტერიტორიის გავლით ტრანსპორტირების შესახებ. ხელმოწერილია 8.03.1996. ძალაშია 8.03.1996
24. შეთანხმება საქართველოს იუსტიციის სამინისტროსა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის იუსტიციის სამინისტროს შორის სასამართლო ექსპერტიზის სფეროში. ხელმოწერილია 8.03.1996 ძალაშია 8.03.1996.
25. საქართველო-აზერბაიჯანის კომისიის ერთობლივი სხდომის ოქმი სახელმწიფოსაზღვრის დელიმიტაციისა და დემარკაციის საკითხებზე საქართველოსა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკას შორის ხელმოწერილია 20.12.1996. ძალაშია. 20.12.1996.
26. ოქმი საქართველოსა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკას შორის სახელმწიფო საზღვრის დელიმიტაციისა და დემარკაციის საკითხებზე სამთავრობო კომისიების სამუშაო ჯგუფების შეხვედრის შესახებ.ხელმოწერილია 5.12.1996. ძალაშია 5.12.1996.
27. საქართველოსა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის წარმომადგენელთა შეხვედრის ოქმი სახელმწიფო საზღვრის დელიმიტაციისა და დემარკაციის საკითხებზე. ხელმოწერილია 17.10.1996 ძალაშია 17.10.1996.
28. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის სამგზავრო საავტომობილო მიმოსვლის განვითარების შესახებ.ხელმოწერილია 18 02.1997 ძალაშია 29.01.1998.
29. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის ეკოლოგიურად სუფთა ავტომატიზირებული სპეციალური ტრანსპორტისა და მისი ინფრასტრუქტურის სფეროში თანამშრომლობის შესახებ. ხელმოწერილია 18.02.1997. ძალაშია 08.05.1997.
30. კონვენცია საქართველოს მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის ორმაგი დაბეგვრის თავიდან აცილებისა და შემოსავლებზე და ქონებაზე გადასახადების გადაუხდელობის აღკვეთის შესახებ. ხელმოწერილია 18.02.1997 ძალაშია 01.12.1997.

31. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის საგადასახადო კანონმდებლობის დაცვის საკითხებში თანამშრომლობისა და ურთიერთდახმარების შესახებ. ხელმოწერილია 18.02.1997 ძალაშია 01.12.1997.
32. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის საქართველოს მთავრობის აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობისადმი დავალიანების რესტრუქტურირების შესახებ ხელმოწერილია 02.1997. ძალაშია 15.05.1998.
33. ხელშეკრულება საქართველოსა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკას შორის ნავთობისა და გაზის მრეწველობაში თანამშრომლობის შესახებ. 18. ხელმოწერილია 02.1997. ძალაშია 10.07.1997.
34. შეთანხმება საქართველოსა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკას შორის სასაზღვრო საკითხებში თანამშრომლობის შესახებ. ხელმოწერილია. 18.02.1997 ძალაშია 01.12.1997
35. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროსა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის შინაგან საქმეთა სამინისტროს წარმომადგენელთა გაცვლის შესახებ. ხელმოწერილია. 18.02.1997. ძალაშია-25.02.1999.
36. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის საგანგებო სიტუაციათა თავიდან აცილებისა და ლიკვიდაციის სფეროში თანამშრომლობის შესახებ. ხელმოწერილია 18.02.1997. ძალაშია 08.05.1997.
37. 49 შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის გარემოს დაცვის სფეროში თანამშრომლობის შესახებ. ხელმოწერილია 18.02.1997. ძალაშია 08.05.1997.
38. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის განათლების სფეროში თანამშრომლობის შესახებ. ხელმოწერილია 18.02.1997 ძალაშია 10.07.1997.
39. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის ახალგაზრდობის საქმეთა სფეროში თანამშრომლობის შესახებ. ხელმოწერილია 18.02.1997. ძალაშია 08.05.1997.
40. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის კულტურის სფეროში თანამშრომლობის შესახებ. ქ. ბაქო ხელმოწერილია 18.02.1997. ძალაშია 08.05.1997.
41. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის სამეცნიერო-ტექნიკური თანამშრომლობის შესახებ. ხელმოწერილია 18.02.1997. ძალაშია 08.05.1997.

42. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის გეოდეზიის, კარტოგრაფიის, კადასტრისა და მიწის დისტანციური ზონდირების დარგში თანამშრომლობის შესახებ. ხელმოწერილია 18.02.1997. ძალაშია 10.07.1997.
43. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის სტანდარტიზაციის, მეტროლოგიისა და სერტიფიკაციის დარგში თანამშრომლობის შესახებ ხელმოწერილია 18.02.1997. ძალაშია 10.07.1997.
44. ოქმი სახელმწიფო საზღვრის დელიმიტაციისა და დემარკაციის საკითხებზე კომისიების სამუშაო ჯგუფების შეხვედრის შესახებ საქართველოსა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკას შორის. ხელმოწერილია 21.02.1997. ძალაშია 21.02.1997.
45. ოქმი სახელმწიფო საზღვრის დელიმიტაციისა და დემარკაციის საკითხებზე კომისიების სამუშაო ჯგუფების შეხვედრის შესახებ საქართველოსა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკას შორის. ხელმოწერილია 6.06.1997 ძალაშია 6.06.1997.
46. ოქმი სახელმწიფო საზღვრის დელიმიტაციისა და დემარკაციის საკითხებზე კომისიების სამუშაო ჯგუფების მეორე შეხვედრის შესახებ საქართველოსა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკას შორის. ხელმოწერილია 22.04.1997 ძალაშია 22.04.1997.
47. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის სავალუტო და საექსპერტო კონტროლის სფეროში თანამშრომლობის შესახებ ხელმოწერილია 27.12.1997 ძალაშია 15.06.1998.
48. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის საქონლის (სამუშაოს, მომსახურების) ექსპორტისა და იმპორტისას ირიბი გადასახადების ამოღების პრინციპების შესახებ ხელმოწერილია 27.12.1997 ძალაშია 06.07.1998.
49. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის ელექტროენერგეტიკის სფეროში თანამშრომლობის შესახებ. ხელმოწერილია 27.12.1997 ძალაშია 15.06.1998.
50. შეთანხმება საქართველოს აღმასრულებელ ხელისუფლებასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის ტურიზმის სფეროში თანამშრომლობის შესახებ ხელმოწერილია. ძალაშია 25.02.1999.
51. შეთანხმება საქართველოს აღმასრულებელ ხელისუფლებასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის ეკონომიკურ და ფინანსურ დარღვევებთან ბრძოლის სფეროში თანამშრომლობის შესახებ. ხელმოწერილია 9.11.1998. ძალაშია-6.04.1999.
52. ოქმი ცვლილებების შეტანის შესახებ 1997 წლის 18 თებერვალს ქ. ბაქოში ხელმოწერილ შეთანხმებაში საქართველოს მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროსა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის

შინაგან საქმეთა სამინისტროებს შორის წარმომადგენლების გაცვლის შესახებ. ხელმოწერილია 9.11.1998. ძალაშია-25.02.1999.

53. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის საელჩოთა საქმიანობასთან დაკავშირებული საკითხების ურთიერთრეგულირების შესახებ. ხელმოწერილია 22.03.2000. ძალაშია 21.08.2000.
54. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის კავშირგაბმულობის სფეროში თანამშრომლობის შესახებ. ხელმოწერილია 22.03.2000; ძალაშია 18.07.2000.
55. შეთანხმება საქართველოს ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროსა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის შრომისა და მოსახლეობის სოციალური დაცვის სამინისტროს შორის შრომისა და მოსახლეობის სოციალური დაცვის სფეროში თანამშრომლობის შესახებ. ხელმოწერილია 22.03.2000. ძალაშია 28.07.2000.
56. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის სამართლებრივი ინფორმაციის გაცვლის შესახებ. ხელმოწერილია 22.03.2000. ძალაშია 28.07.2000.
57. შეთანხმება საქართველოს იუსტიციის სამინისტროსა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის იუსტიციის სამინისტროს შორის თანამშრომლობის შესახებ. ხელმოწერილია 22.03.2000. ძალაშია 28.07.2000.
58. ხელშეკრულება სამხრეთკავკასიური მილსადენის სისტემის მეშვეობით საქართველოსა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის ტერიტორიებზე და ამ ტერიტორიების ფარგლებს გარეთ ბუნებრივი გაზის ტრანზიტის, ტრანსპორტირებისა და რეალიზაციის შესახებ. ხელმოწერილია. 29.09.2001. ძალაშია 4.02.2002.
59. მემორანდუმი საქართველოს რესპუბლიკის საგარეო საქმეთა სამინისტროსა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის საგარეო საქმეთა სამინისტროს შორის თანამშრომლობის შესახებ ხელმოწერილია ქ. ბაქო; 18.11.1992. ძალაშია 18.11.1992
60. შეთანხმება საქართველოს თავდაცვის სამინისტროსა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის თავდაცვის სამინისტროს შორის სამხედრო სფეროში თანამშრომლობის შესახებ; ხელმოწერილია 16.12.2002. ძალაშია 27.08.03;
61. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის „საქართველოს მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობიდან მიმართ საქართველოს მთავრობის აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობისადმი დავალიანების რესტრუქტურირების შესახებ“ 1997 წლის 18 თებერვლის შეთანხმების საფუძველზე აზერბაიჯანის მიმართ საქართველოს დავალიანების დარეგულირების შესახებ ხელმოწერილია 7.10.2003. ძალაშია 18.07.2005.

62. შეთანხმება საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროსა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის განათლების სამინისტროს შორის განათლების სფეროში თანამშრომლობის შესახებ ხელმოწერილია 4.03.2004. ძალაშია 2004 წლის 2 ივლისიდან.
63. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის ინფორმაციის სფეროში თანამშრომლობის შესახებ; ქ. ბაქო; ხელმოწერილია 4.03.2004. ძალაშია 2.07.2004
64. საქართველოს მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის სარკინიგზო ტრანსპორტის საქმიანობის კორდინაციის შესახებ შეთანხმება; ხელმოწერილია 14.06.2004. ძალაშია 24.11.2004.
65. საქართველოს მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის ენერგეტიკის სფეროში თანამშრომლობის გაფართოების შესახებ შეთანხმება; ხელმოწერილია 14.06.2004. ძალაშია 11.11.2004.
66. საქართველოს ფინანსთა სამინისტროსა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის გადასახადების სამინისტროს შორის თანამშრომლობისა და ურთიერთდახმარების შესახებ შეთანხმება; ხელმოწერილია 14.06.2004. ძალაშია 29.12.2004.
67. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მიმართ საქართველოს ვალის რესტრუქტურის შესახებ ხელმოწერილია 17.08.2006 ძალაშია 28.03.2007.
68. ოქმი საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის საჰაერო მიმოსვლის შესახებ შეთანხმებაში ცვლილების შეტანის თაობაზე. ხელმოწერილია 20.05.2009. ძალაშია 30.11.09.
69. შეთანხმება საქართველოს მთავრობას და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის ინტელექტუალური საკუთრების დაცვის სფეროში თანამშრომლობის შესახებ. ხელმოწერილია 20.05.2009. ძალაშია 29.07.09.
70. ოქმი საქართველოს მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის საქართველოს მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ 1996 წლის 8 მარტის შეთანხმებაში ცვლილების შეტანის შესახებ ხელმოწერილია 20.05.2009. ძალაშია 29.07.09.
71. საქართველოს მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის საიდუმლო ინფორმაციის გაცვლისა და ორმხრივად დაცვის შესახებ შეთანხმება. ხელმოწერილია 26. 10. 2011. ძალაშია 9.04.2012.
72. საქართველოს მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის საბაჟო სფეროში ადმინისტრაციული ურთიერთდახმარების შესახებ ხელი მოეწერა 2014 წლის 17 მარტს.

73. საქართველოს მთავრობასა და აზერბაიჯანის რესპუბლიკის მთავრობას შორის საგანგებო სიტუაციების შედეგების თავიდან აცილების, შეზღუდვის და შემსუბუქების სფეროში თანამშრომლობის შესახებ შეთანხმება ხელმოწერილია 2013 წლის 1 აგვისტოს.
74. საქართველოს, თურქეთისა და აზერბაიჯანის მთავრობებს შორის „ბაქო–თბილისი–ყარსი ახალი სარკინიგზო ხაზის შესახებ შეთანხმება“ ხელმოწერილია 2007 წლის 7 თებერვალს.

ორმხრივი შეთანხმებები საქართველოსა და სომხეთს შორის:

1. ოქმი თანამშრომლობის შესახებ საქართველოს რესპუბლიკის საგარეო საქმეთა სამინისტროსა და სომხეთის რესპუბლიკის საგარეო საქმეთა სამინისტროს შორის. ძალაშია: 17.07.1992.
2. შეთანხმება საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობასა და სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობას შორის სავაჭრო-ეკონომიკური თანამშრომლობის განვითარების თაობაზე. ძალაშია: 17.07.1992.
3. შეთანხმება საქართველოს რესპუბლიკის საბაჟო კომიტეტსა და სომხეთის რესპუბლიკის საბაჟო სამმართველოს შორის ნარკოტიკული და ფსიქოტროპული ნივთიერებების უკანონო ბრუნვის წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ. ძალაშია: 19.05.1993.
4. შეთანხმება საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობასა და სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობას შორის კავშირგაბმულობის სფეროში თანამშრომლობის შესახებ. ძალაშია: 19.05.1993.
5. შეთანხმება საქართველოს რესპუბლიკის საბაჟო კომიტეტსა და სომხეთის რესპუბლიკის საბაჟო სამმართველოს შორის ორივე სახელმწიფოს საბაჟო გამშვები პუნქტების გახსნის შესახებ. ძალაშია: 19.05.1993.
6. შეთანხმება საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობასა და სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობას შორის სპორტის დარგში თანამშრომლობის შესახებ. ძალაშია: 19.05.1993.
7. შეთანხმება საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობასა და სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობას შორის ტურიზმის სფეროში თანამშრომლობის შესახებ. ძალაშია: 19.05.1993.
8. შეთანხმება საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობასა და სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობას შორის ვიზების ურთიერთცნობის შესახებ. ძალაშია: 19.05.1993.
9. შეთანხმება საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობასა და სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობას შორის კულტურული, სამეცნიერო და ჰუმანიტარული თანამშრომლობის შესახებ. ძალაშია: 19.05.1993.

10. შეთანხმება საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობასა და სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობას შორის სატრანზიტო გადაზიდვების ძირითადი პრინციპების შესახებ. ძალაშია: 19.05.1993.
11. შეთანხმება საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობასა და სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობას შორის გეოდეზიის, კარტოგრაფიისა და დედამიწის დისტანციური ზონდირების სფეროში თანამშრომლობის შესახებ. ძალაშია: 03.12.1993.
12. შეთანხმება საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობასა და სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობას შორის სტანდარტიზაციის, მეტროლოგიისა და სერტიფიკაციის სფეროში თანამშრომლობის შესახებ. ძალაშია: 03.12.1993.
13. შეთანხმება საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობასა და სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობას შორის ჯანდაცვის სფეროში თანამშრომლობის შესახებ. ძალაშია: 19.05.1993.
14. შეთანხმება საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობასა და სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობას შორის თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ. ძალაშია: 11.11.1998.
15. ხელშეკრულება საქართველოსა და სომხეთის რესპუბლიკას შორის სისხლის სამართლის საქმეებზე სამართლებრივი დახმარების შესახებ. ძალაშია: 23.10.2001.
16. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობას შორის საფინანსო-სამრეწველო ჯგუფების შექმნის ძირითადი პრინციპების შესახებ. ძალაშია: 18.12.1998.
17. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობას შორის ინვესტიციების წახალისებისა და ურთიერთდაცვის შესახებ. ძალაშია: 18.01.1999.
18. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობას შორის საწარმოო კოოპერაციის შესახებ. ძალაშია: 11.11.1998.
19. შეთანხმება საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობასა და სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობას შორის სარკინიგზო ტრანსპორტის კოორდინაციის საქმიანობის შესახებ. ძალაშია: 19.05.1993.
20. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობას შორის საგადასახადო კანონმდებლობის გათვალისწინების საკითხებზე თანამშრომლობასა და ურთიერთდახმარების შესახებ. ძალაშია: 04.07.2001.
21. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობას შორის საგადასახადო კანონმდებლობის დარღვევებთან ბრძოლის სფეროში ინფორმაციის გაცვლისა და თანამშრომლობის შესახებ. ძალაშია: 04.07.2001.

22. შეთანხმება საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობასა და სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობას შორის 1992 წლის სავალო ვალდებულებების მოწესრიგების წესისა და მოთხოვნების შესახებ. ძალაშია: 19.05.1993.
23. ოქმი საქართველოს რესპუბლიკასა და სომხეთის რესპუბლიკას შორის რიგი ეკონომიკური ურთიერთობების მოწესრიგების შესახებ. ძალაშია: 15.06.1993.
24. ოქმი საქართველოს რესპუბლიკასა და სომხეთის რესპუბლიკას შორის საქონლის ურთიერთ მიწოდებისა და დახმარების აღმოჩენის პირობების შეთანხმების შესახებ. ძალაშია: 01.01.1994.
25. ხელშეკრულება საქართველოსა და სომხეთის რესპუბლიკას შორის გადაცემის შესახებ. ძალაშია: 10.10.2000.
26. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობას შორის სამეცნიერო-ტექნიკური თანამშრომლობის შესახებ. ძალაშია: 28.09.1998.
27. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობას შორის ბუნებრივი და ტექნოლოგიური ხასიათის საგანგებო სიტუაციათა თავიდან აცილებისა და მათ შედეგების ლიკვიდაციის სფეროში თანამშრომლობის შესახებ. ძალაშია: 31.05.2000.
28. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობას შორის განათლების სფეროში თანამშრომლობის შესახებ. ძალაშია: 29.09.1998.
29. საქართველოსა და სომხეთის რესპუბლიკის საკონსულო კონვენცია. ძალაშია: 30.12.1999.
30. საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტროსა და სომხეთის რესპუბლიკის საგარეო საქმეთა სამინისტროს საკონსულო თანამშრომლობის ოქმი. ძალაშია 03.05.97.
31. შეთანხმება საქართველოსა და სომხეთის რესპუბლიკას შორის შემოსავალსა და ქონებაზე ორმაგი დაბეგვრის თავიდან აცილებისა და გადასახადების გადაუხდელობის აღკვეთის შესახებ. ძალაშია: 03.07.2000.
32. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობას შორის გარემოსა და ბუნებრივი რესურსების დაცვის სფეროში თანამშრომლობის შესახებ. ძალაშია: 30.11.1999.
33. შეთანხმება საქართველოს აღმასრულებელ ხელისუფლებასა და სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობას შორის სამრეწველო საკუთრების დაცვის სფეროში თანამშრომლობის შესახებ. ძალაშია: 21.09.1999.

34. შეთანხმება საქართველოს ადმინისტრაციულ ხელისუფლებასა და სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობას შორის გეოდეზიის, კარტოგრაფიისა და გეოინფორმატიკის სფეროში თანამშრომლობის შესახებ. ძალაშია: 07.06.1999.
35. შეთანხმება საქართველოს ადმინისტრაციულ ხელისუფლებასა და სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობას შორის საქონლის (სამუშაოს, მომსახურების) ექსპორტისა და იმპორტისას ირიბი გადასახადების ამოღების პრინციპების შესახებ. ძალაშია: 07.06.1999.
36. შეთანხმება საქართველოს ადმინისტრაციულ ხელისუფლებასა და სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობას შორის უმაღლესი კვალიფიკაციის სამეცნიერო და სამეცნიერო-პედაგოგიური კადრების ატესტაციის სფეროში თანამშრომლობის შესახებ. ძალაშია: 14.06.2001.
37. შეთანხმება საქართველოს იუსტიციის სამინისტროსა და სომხეთის რესპუბლიკის იუსტიციის სამინისტროს შორის სამართლებრივი ექსპერტიზის სფეროში თანამშრომლობის შესახებ. ძალაშია: 04.03.2005.
38. შეთანხმება საქართველოს იუსტიციის სამინისტროსა და სომხეთის რესპუბლიკის იუსტიციის სამინისტროს შორის თანამშრომლობის შესახებ. ძალაშია: 04.03.2005.
39. შეთანხმება საქართველოს კულტურის სამინისტროსა და სომხეთის რესპუბლიკის კულტურის, სპორტისა და ახალგაზრდულ საქმეთა სამინისტროს შორის კულტურის სფეროში თანამშრომლობის შესახებ. ძალაშია: 30.07.1999.
40. ხელშეკრულება საქართველოსა და სომხეთის რესპუბლიკას შორის მეგობრობის, თანამშრომლობისა და ურთიერთუსაფრთხოების შესახებ. ძალაშია: 12.03.2004.
41. შეთანხმება საქართველოს რესპუბლიკასა და სომხეთის რესპუბლიკას შორის საბაჟო საქმიანობის სფეროში თანამშრომლობის საფუძვლების შესახებ. ძალაშია: 24.06.1993.
42. შეთანხმება საქართველოს რესპუბლიკას საბაჟო კომიტეტსა და სომხეთის რესპუბლიკის საბაჟო სამმართველოს შორის საბაჟო საქმიანობის სფეროში თანამშრომლობის შესახებ. ძალაშია: 15.06.1993.
43. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობას შორის სომხეთის რესპუბლიკის მიმართ საქართველოს მთავრობის დავალიანების რესტრუქტურირების შესახებ. ძალაშია: 20.12.2005.
44. შეთანხმება საქართველოს ადმინისტრაციულ ხელისუფლებასა და სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობას შორის სამართლებრივი ინფორმაციის გაცვლის შესახებ. ძალაშია: 03.03.2005.
45. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობას შორის სომხეთის რესპუბლიკის მიმართ საქართველოს ვალის რესტრუქტურირების შესახებ. ძალაშია: 08.02.2006.

46. საქართველოს მთავრობასა და სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობას შორის საერთაშორისო საავტომობილო მიმოსვლის შესახებ შეთანხმება. ძალაშია: 05.06.2006.
47. საქართველოს მთავრობასა და სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობას შორის ავტო სატრანსპორტო საშუალებების გატაცების წინააღმდეგ ბრძოლისა და მათი დაბრუნების უზრუნველყოფის შესახებ შეთანხმება. ძალაშია: 06.12.2006.
48. ოქმი საქართველოს ფინანსთა სამინისტროსა და სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობის სახელმწიფო საბაჟო კომიტეტს შორის საბაჟო სტატისტიკური ინფორმაციის გაცვლის საკითხებში ურთიერთქმედების წესის შესახებ. ძალაშია: 26.02.2008.
49. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობას შორის საბაჟო საკითხებში ადმინისტრაციული ურთიერთდახმარების შესახებ. ძალაშია: 20.06.2008.
50. შეთანხმება საქართველოს მთავრობასა და სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობას შორის საჰაერო მიმოსვლის შესახებ. ძალაშია: 06.03.2008.
51. ოქმი საქართველოს მთავრობასა და სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობას შორის საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობასა და სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობას შორის თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ 1995 წლის 14 აგვისტოს შეთანხმებაში ცვლილებების შეტანის შესახებ. ძალაშია: 21.04.2009.
52. ოქმი საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტროსა და სომხეთის რესპუბლიკის საგარეო საქმეთა სამინისტროს შორის თანამშრომლობის შესახებ. ძალაშია 30.11.2011
53. შეთანხმება საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროსა და სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობასთან არსებული ეროვნული უშიშროების სამსახურს შორის სასაზღვრო სფეროში თანამშრომლობის შესახებ. ძალაშია 28.02.2012.
54. შეთანხმება სომხეთის რესპუბლიკის სპორტისა და ახალგაზრდობის საქმეთა სამინისტროსა და საქართველოს სპორტისა და ახალგაზრდობის საქმეთა სამინისტროს შორის ახალგაზრდობასთან დაკავშირებულ საკითხთა სფეროში თანამშრომლობის შესახებ. ძალაშია 28.02.2012.
55. საქართველოს კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტროსა და სომხეთის რესპუბლიკის კულტურის სამინისტროს შორის თანამშრომლობის შესახებ 2013-2015 წლებისათვის. პროგრამა ძალაშია 2013 წლის 17 აინვარიდან.
56. სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობასა და საქართველოს მთავრობას შორის ჩრდილოეთის კორიდორის მოდერნიზაციის პროექტის“ ფარგლებში ბაგრატაშენის სასაზღვრო პუნქტზე სომხეთის საქართველოსთან საზღვრის გასწვრივ ახალი ხიდის მშენებლობის შესახებ შეთანხმება. ძალაშია 2015 წლის 17 ივნისიდან.

57. საქართველოს მთავრობასა და სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობას შორის საიდუმლო ინფორმაციის გაცვლისა და ორმხრივად დაცვის შესახებ“ შეთანხმება. ძალაშია 2015 წლის 1 აპრილიდან.
58. საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროს და სომხეთის რესპუბლიკის ჯანდაცვის სამინისტროს შორის ჯანმრთელობის დაცვის სფეროში თანამშრომლობის შესახებ“ შეთანხმება.ძალაშია 2017 წლის 1 ივნისიდან.
59. საქართველოს მთავრობასა და სომხეთის რესპუბლიკის მთავრობას შორის სასაზღვრო წარმომადგენელთა – სასაზღვრო კომისართა საქმიანობის შესახებ“ შეთანხმება ძალაშია 2017 წლის 3 თებერვლიდან.